ڕۆڤار

بڵاوکراوەیەکی ڕۆشنبیرییە
و هەر ژمارەی تایبەتە بە داهێنەرێك
ژمارەی ٥٩

وەفایی

پێرست

ژمارەکانی داهاتوومان تایبەتە بە هەریەک لە:

گۆران (شاعیر)
پیربال مەحموود (شاعیر)
عەبدوڵلا جەوهەر (نووسەر)
بەدیع باباجان (هونەرمەند)
شوکر مستەفا (نووسەر ، وەرگێڕ)

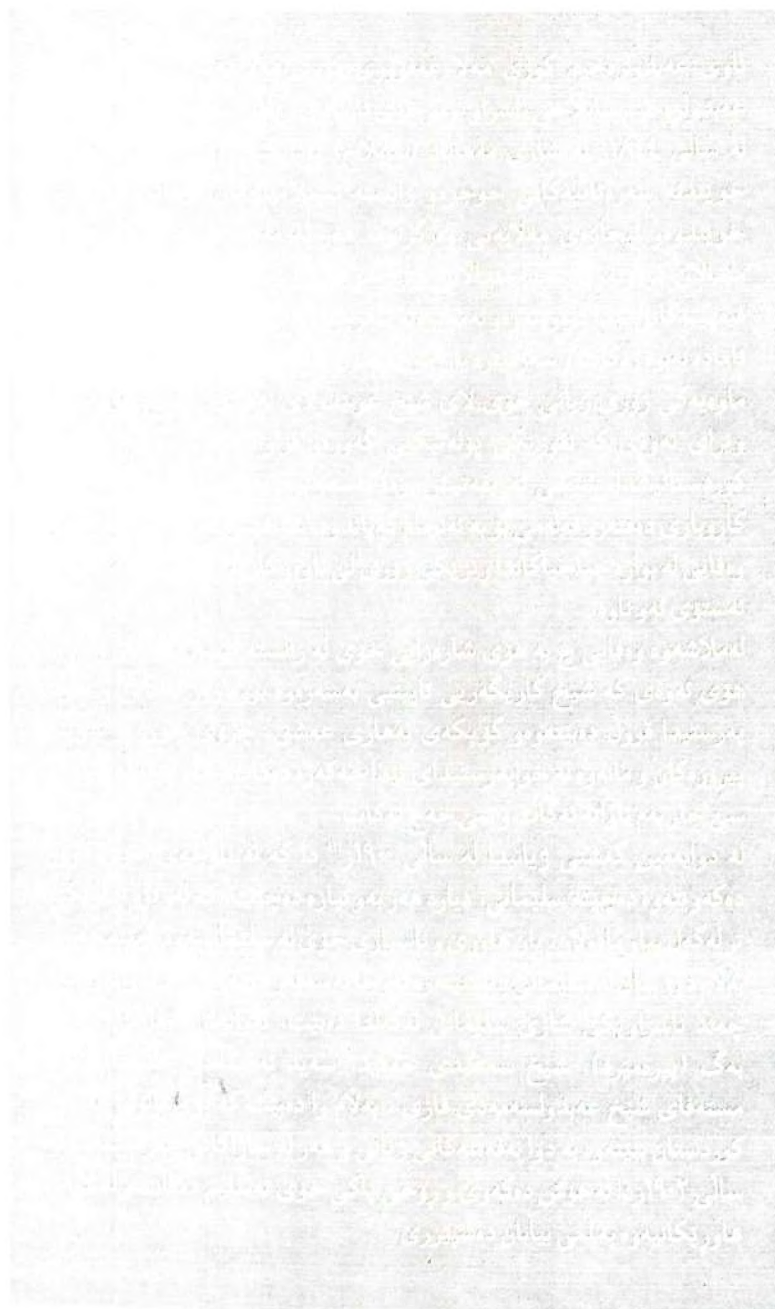
سەرپەرشتیاری گشتی: دلشاد عەبدوڵلا
ستافی ڕۆڤار: یاسین عومەر / سەباح ڕەنجدەر
هەڵەچن: نەورۆز حاجی سەید گوڵ
دەرهێنەری هونەری: حەمید ئازموودە
هێلکاریی: محەمەدعارف / قەڵەمکێشی وەفایی: قەرەنی جەمیل
ڕۆڤار: بلاوکراوەیەکی ڕۆشنبیرییە/ هەر ژمارە تایبەتە بە داهێنەرێک
دەزگای ئاراس و سەردەم وەکوو پرۆژەی هاوبەش دوومانگ جارێک دەری ئەکەن
ناونیشان: هەولێر -شەقامی گولان-دەزگای چاپ و بلاوکردنەوەی ئاراس
سلێمانی -شەقامی سالم -دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم

ژمارەی تەلەفۆن سەرپەرشتیاری گشتی :
کۆرەک: ٠٧٥٠٤٥١٢٧٨٦ ئاسیا: ٠٧٧٠١٥٣٢١٤٥
Email:d.abdullah@araspress.com

بایۆگرافی ژیانی وەفایی

نووسین و ئامادەکردنی: نەورۆز حاجی سەیدگوڵ

١ – مامۆستا عەلائەدین سەجادی لە کتێبەکەی "مێژووی ئەدەبی کوردی"دا کوتوویە لە سالی ١٨٣٨ز لەدایک بووەو لە ١٨٩٩زدا کۆچی دوایی کردوە.

هەر هاوڕێیانی دەگێڕنەوە کە وەفایی زۆر شوێنی کوردستان گەڕاوە لە زۆر شوێنیش ماوە ماوە ئاکنجی بووە، وەک شارەکانی سلێمانی و مهاباد و هەکاری، بەڵام نەیتوانیوە زۆر لە شوێنێک ئۆقرە بگری و بمێنێتەوە.

دەبێت ئەوەش بزانین کەوا کورد زۆر قەرداری شاعیرانی کلاسیکن و ڕاستی ئەم وتەیەش لای هەر یەک لە ڕۆژهەڵاتناسانی وەک ئەلیکسەندەر ژاپا و مینۆرسکی دووپات دەبێتەوە کە ژاپا گوتویە: کورد قەرداری مەلا مەحموودی بایەزیدین بەوەی بەشێکی زۆری عادات و تەقالید و کلتوور و زانیاریەکانی ئەو کاتانەی سەردەمی ژیانی خۆی تۆمار کردووەو ئێستا لە کتێبخانەی سالیکۆف شیدرن لە سان پۆترۆس بۆرک پارێزراوە.

هەروەها مینۆرسکی گوتوویە: هەر کەسێک دیوانی مەلای جزیری نەخوێنێتەوە ئەوە بە ڕاستی لە نرخی ئەدەبیاتی کوردی و بەرزیی زمانی کوردی تێ ناگات.

لەملاشەوە ڕەنگە ئەمانە تەنیا ئیعجاب بن، بەو پێیەی هەر یەک لەو دوو ڕۆژهەڵاتناسە هەریەکەیان نزیکبونەوەی زیاتریان لەو دوو شاعیرەی کورد هەبووەو ڕەنگە بە هۆی ئەوەی کە ماوە بواری ئەدابن نەیانتوانیبێت لە شاعیرانی دیکەی کورد بکۆڵنەوە، یان هاوسەردەمی شاعیرانی وەک وەفایی نەبوون و دەزانین کە ئەلیکسەندەر ژاپا لە دەیەی پەنجاکانی سەدەی نۆزدەدا پەیوەندی لەگەڵ مەلا مەحموودی بایەزیدی هەبوە و وەفاییش لە دەیەی یەکەمی سەدەی بیستدا فەوت بووە.

بۆ زیاتر وردبوونەوە لە وردەکارییە پڕ لە سەلیقەکانی وەفایی چەند نموونەیەک لەم نووسینەدا دێنینەوە.

بۆ نموونە لە وردەکاریەکانی کێشی عەروز[2] لای وەفایی: ئاشکرایە کە شاعیرانی پێشومان کە بە پێڕەوکەرانی ڕێبازی کلاسیزم ناوزەدیان ئەکەین زۆرێک ماندوو ئەبوون بە دەست دانانی شیعرەوە بە تایبەت لە سەرەتاکانی شیعر نوسینیاندا، ئەڵبەتە مومارەسەو پاشتر قووڵبوونەوە لە نوسیندا کات دوای کات زیاتر خێراتری کردوون و کۆنترۆڵی کێشەکانیان کردوە.

ئەوەی جێی سەرنجە کێش لە شیعری کوردیدا . ئەگەر لە باباتاهیری هەمەدانیشەوە بۆی بڕوانین دەبینین، عەروز پێڕەو کراوە. ئەم عەروزەش کە بوو بە عیلمێک و فەقێکانی کوردستان و ناوچەکانی ڕۆژهەڵات کاتێ دەبوونە موستەفید دەبوو بیخوێنن و یەکێک بوو لە ١٢ عیلمەکەی کە ئیجازەی مەلایەتیی پێ وەردەگیراو تا ئەمڕۆش لە هەندێ ناوچەی کوردستان ئەم نەریتە هەر باوە. ئەم زانستە لە ڕێی خەلیلی کوڕی ئەحمەدی کوڕی فەراهیدیەوە هاتە ناو شیعری عەرەبیەوەو لەوێوە بۆ شیعری ئەتەوەکانی ڕۆژهەڵات.

بەڵام خەلیل چۆنی ئەم عیلمە تیۆرە کرد! ئەم دوا دواییانەدا دەرکەوتوە کە ئەم عیلمەی دەقاو دەق لە عەروزی تایبەتی "قیدا"وە وەرگرتوەو پاشان تەعریبی هەموو عیلمەکەی بە زاراوەکانیشیەوە کردوە.

هەرچۆن بێت ئەوا ئێستا دەبینین کە هەموو ئەدەبیاتی کلاسیزممان بەم پێڕەوە نووسراون. چونکە ئەنگی بووە کەسێک بڵێت شیعر ئەنووسم و نەزانێت کامە بەحری عەرەبی بەکار هێناوە لە شیعرەکەیداو تەنانەت ئەنگی بووە ئەگەر مەرجە بچووک و شاراوەو کەم دیارەکانی ناو بەحرەکەش پێڕەو نەکات. وەک ئەوەی کە بەیتێک بەوەدا دەناسرێتەوە دێڕی یەکەمی قەسیدەیە بەوەی کە دەستکاری کێشی سەدرەکەی دەکرێ، بەڵام بەو مەرجەی زانستی عەروز ڕێی پێ داوە.

بەحرەکانی کێشی عەروزی عەرەبی کە فەراهیدی دیاری کردن. ئەو کات بە گوێرەی ئەو شیعرە عەرەبیانەی کە لە بەر دەستا بوون و ناسراو بوون، شازدە بەحری لێ دیاری کرد. بەڵام کە ئەم عیلمە گەیشتە ناو نەتەوەکانی ڕۆژهەڵات (وەک کورد و فارس)، وەک ئەوەی دیاری کراوە بوون بە بیست و یەک بەحر، ئەویش بە پێی ئەو ڕێنماییانەی کە زانستەکە ڕێی پێ دەدات، ئەمەیان کردوە.

وەلێ لێکۆڵینەوەکانی عەروزناسانی شیعری کوردی ڕەنگە، زۆرێک دەقی شیعریی شاعیرانیان هێشتا هەڵگێشە نەکردبێ بە کێشی عەروزی عەرەبی. بۆیەکا ڕێی تێ دەچێت ئەو ژمارەی بەحرانە گۆڕانی تێ بکەوێ.

بۆ نموونە شاعیر "ئەحمەد هەردی" کە عەروززانێکی زۆر بە توانا بووە، وەک خۆی فەرموویە، زۆر هەوڵی داوە وردەکاریەکانی ئەم عیلمە ڕەچاو بکاتو پەیامیش بداتە ئەو کەسانەی کە ئەیانەوێ لەسەر ئەم مەسەلەیە قسە بکەن کەوا پێویستە ئاگایان لە خۆیان بێت لە بڕیاردان لەسەر کێشی شیعرێک. چونکە بۆ نموونە چۆنی "زیحاف" بۆ سەر هەر کێشێک، بە زۆری دەبێتە دروستبوونی کێشی نوێ[4].

ئەوەی لێرەدا مەبەستە بخرێتە ڕوو، ئەوەیە نموونەیەک لە شیعرەکانی وەفایی وەر بگرین. تاوەکو بزانین وەفاییش وەک شاعیرێکی سەر بە ڕێبازی کلاسیزم چی کردوەو چۆن کێشە عەرووزیەکانی بەکار هێناوەو چی پێشکەش کردوین:

دەگەڕێینەوە بۆ دیوانەکەی وەفایی[5] و نموونەیەک وەردەگرین:

---

٢ – زانستی عەرووز یەکێکە لە دوازدە زانستەکەی کە دەبوو فەقێ لە سەردەمانی خوێندنیدا وەری بگرێ ئەوجا دەبوە مەلای دوازدە عیلم.

٣ – پلەیەکی فەقێیەتیە: پلەیەکی خوێندنی مەلاییە.

٤ – بڕوانە: عەروز لە شیعری کوردیدا، نوسینی: ئەحمەد هەردی، وەرگێڕانی: ئاسۆس هەردی، چاپی یەکەم، سلێمانی، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم. لا ١٩.

٥ – دیوانی وەفایی: لێکۆڵینەوەی: محەمەد عەلی قەرەداخی، چاپی دوەم ١٣٨٧. سنە. پەخشانگای ئانا.

(٦)

گەردشی چاوت قەراری عاشقی میسکین دەبا
ساحیری چاو بەستە ئاری دڵ دەکێشێ دین دەبا

موفتەعیلون فاعیلاتو موفتەعیلون فاعیلا
موفتەعیلون فاعیلاتو موفتەعیلون فاعیلا

ئەم بەحرە ناوی "مونسەریحی مەتویی مەحزوف"ە.
دیارە بەکارهێنانی بەحرێکی ئاوا لای شاعیرێکی کورد زۆر وردەکاری دەوێ و شارەزاییەکی کەم وێنەی دەوێ لە زانستی عەروزدا. کە بێگومان زۆر وەستایانە وەفایی پێی هەستاوەو هیچ لەنگییەکی تێدا بەدی ناکرێ و دەبینین وەک مەلەوانێکی زۆر شارەزا لە بەحرەکانی ئەم زانستەدا مەلەوانێتی کردوەو ڕەنگە بۆ ئەو بۆچوونەش بچین کەوا ویستبێتی کارگەلێک بکات کەوا شاعیرانی پێش خۆی زۆر بە کەمی خۆیان لێ دابێت.
ئەگەر ئەمە بابەتێکی نیشکردن بێت لە ڕوخسار و قاڵبی شیعردا. ئەوا خۆ لە ناوەڕۆکیشدا وەفایی هیچ کەمتری نەکردوە، بۆ نموونە با دوو دێڕ شیعری دیکەی وەفایی وەر بگرین و لە ناوەڕۆکیان بکۆڵینەوە، با لێرەدا سەرنج لە دوو دێڕە شیعری وەفایی بدەین، کە هەر یەکەیان بۆ خۆی دەکرێت جێی لێکۆڵینەوەی زۆر بەپێز بن‌و بابەتی ئەک وتار بەڵکو توێژینەوەش بن، لەم لایەنەوە دوو نموونە لەم بابەتە سەرنجڕاکێشانە. لای وەفایی لە دوو شیعری جیاوازی دیوانەکەیدا. بە نموونە دێنینەوە:
یەکەم/ شاعیرانی پێشوومان زۆر حەکیم بوون لە مامەڵە لەگەڵ ناوەڕۆکی بابەت و وشەو ئەدەبدا ئەمەش ڕەنگە بۆ ئەوە بگەڕێتەوە کەوا هەموو شاعیرانی کلاسیزممان مەلا یان کۆلکە مەلا بوون یان هیچ نەبێت زانستی عەرووزیان لە فەقێیەتی وەرگرتوە، بۆیە ئەو وردەکاری‌و زانیاریی‌و لێهاتوویییەی لەواندا بەدی دەکرێ، جارێکی دیکە ڕەنگە لە شاعیرانی نوێ‌و هاوچەرخدا بەدی نەکرێتەوە، ئەوەتا شاعیرانی ئەمڕۆ بە کۆمەڵێک زانیاریی جوداوە دەچنە بواری ئەدەبەوە، بەڵام ئەوانی پێشومان دەبوو ڕێساو یاسای وردو پڕ بەها فێر ببن تا لە تاکە بەیتێکدا جێبەجێی بکەن‌و شیعری پێ بنوسن، چ جای غەزەل‌و قەسیدە کە هەر یەکەیان قاڵبی خۆی هەیەو لادان لە پچوکترین ڕێسا واتا شکاندنی قاڵبەکەو دەرکەوتنی ناشاعیریتی نووسەرەکەی.
خەمی شاعیرانی پێشوومان زۆر گەورە بووەو لە نمونەی ئەم خەمەشدا لە شیعرێکی ئەحمەدی خانیدا دەبینین ئاواتەخوازی ئەوەیە کە کوردانیش[٧] "خودانێکی عالی کەرەم‌و لەتیفیان ببێ. ئەمانەش لە پێناوی ئەوەدا کەوا خانی بتوانێ شیعرو خاتیرەکانی خۆی بە جیهاندا بڵاو بکاتەوەو بەرز ڕایان بگرێ‌و بەم هۆیانەوە بتوانێ ئاوڕێک لە ڕابردوو بداتەوە تا ئایندەیەکی جوانتر و گەشتر بناغە بکات بۆ داهاتووی ئەدەبیات.
لەم جۆرە خەمانە زۆر هەبوون و لای زۆرینەی شاعیرانی کلاسیکمان بەردەوام ڕەنگی داوەتەوە تا دوایەمین قوتابخانەی کلاسیزمی کوردیمان کە قوتابخانەی شیعریی بابانە، هەر هەمیشە دوبارە بۆتەوە، دەشزانین قوتابخانەی شیعریی بابان تەنیا بە سنوری زاری کرمانجی خوارودوە[٨] نەوەستا، بەڵکو بەرەو ناوچەکانی دیکەش پەلی هاویشت‌و کاریگەری لەسەر زاری گۆران (هەورامی، زەنگنە، شەبەکی، زازایی، باجەلانی، ڕۆژبەیانی)و لوری (ناوچەکانی باشوری کامیاران‌و خانەقی‌و قەسری شیرین) دانا.
وەفاییش یەکێکە لەو شاعیرانەی کە لە دەرەوەی سنوری ئەدەبیاتی قوتابخانەی شیعریی بابانەو کاریگەریی ئەم قوتابخانەیەی کەوتۆتە سەرو لە ڕاستیدا ئەو لەدایکبووی شاری مهابادی ناوەندی بەشە زاری موکریان بوودو کە ئەمیش کاریگەریی ئەوانی بە سەردوە بوودو هەمان ڕێچکەی ئەوانی گرتوە لە بەرهەمهێنانی شیعرو ئەدەبیاتدا. وەک باسمان کرد وەفایی زۆر گەشتی کردوەو ڕەنگە زۆر جاریش سەردانی سلێمانیی کردبێ‌و لەگەڵ ڕۆشنفیکرانی ئەو سەردەمەی سلێمانیدا هەڵسوکەوتی کردبێ‌و ڕەنگە زۆرجاریش کەوتبێتە کۆڕی ئەدەبی‌و شەڕە شیعریشەوە کە لە سەردەمی ژیانی ئەودا لە سلێمانی باو بووە.
نمونەی یەکەم:

زەڕەیەکی لە سیپەری دەمی تۆ مردو نەزانی
حەیرانی کەماڵاتی فلاتوون‌و ئەرەستووم.[١٠]

تێگەیشتن لە داهێنان‌و زانیایی‌و حەکیمی شاعیرانی کلاسیکمان زۆری دەوێ، چ جای سەردەم. لەو نمونەیەی پێشودا وردەکاری لە زمان‌و حیکمەتی فەیلەسوفاندا کراوە، کە دەکرێ ئەمە ڕێخۆشکەریش بێت بۆ زۆر بابەتی هزری‌و ناوەزیی لای شاعیرێکی وەک وەفایی کە بێگومان شارەزایی هەبوە لە کەمالییەکانی[١٠] هەر یەک لە ئەرەستوو پلاتۆ، ڕەنگە زانیبێتی ئەوان کێن‌و چۆن کاریان لە فەلسەفەدا کردوە، دەنا خۆی ئەندەدا لەم بابەتە هەستیارە کە زۆر جێی لێکۆڵینەوەیەو ناکرێ پشتگوێ خرێن‌و زانیویە چ وردەکارییەکیان هەیە لە حیکمەتەکانی سر هەڵمالین‌و نهێنی دۆزینەوەی زانستەکانداو شایانی ئەوەن کە حەیران‌و سورماو لەو دوو زانایە بڕوانین.
ئەم پرسە فەلسەفیەی وەفایی وروژاندوویەتی،

٦ – دەقی یەکەمی هەمان سەرچاوە، لا ٧١
٧ – واتا خاوەن، کە مەبەست لێی سەرکردەو گەورەیە.
٨ – بەڕێز د. فوئاد حەمە خورشید لە کتێبی زارەکانی زمانی کوردی‌و دابەشبوونی جوگرافییاندا زاری کرماجی خواروو، بە کرمانجی ناوەڕاست ناو دەبات (کە لە شێوە کشتییەکەیشدا بە زاری سۆرانی لە ناو خەڵکدا ناسراوە کە خۆی زاری سۆرانی تەنیا بەشە زارێکە لەم زارە، وەک چۆن بە هەڵە لە کوردستانی باشوردا بە زاری کرمانجی ژووروو دەڵێن بادینانی لە کاتێکدا بادینانی بەشە زارێکە لە زاری کرمانجی ژووروو)و دەیکات بەم بەشە زارانەوە: شێوەزاری سلێمانی، شێوەزاری موکریانی، شێوەزاری گەرمیانی، شێوەزاری ئەردەلانی، شێوەزاری سۆرانی.
٩ – دیوانی وەفایی، چاپی دووەم ١٩٨٤، ل ٧٢
١٠ – کامڵیی‌و تەواوی.

کەلێک پێش ڕۆشنبیرانی ئەمڕۆمان کەوتوەو دەبینین لە دەیەی شەستەکانی سەدەی بیستەوە، ئەوجا وردە وردە پرسە فەلسەفییەکانی ئەرەستوو پلاتۆ کەوتونەتە ژێر لێکۆڵینەوەو ڕۆشنفیکرانەوەو دواتر ماموستا کوردەکانی بەشی فەلسەفەی زانکۆکانی ئیراق، ئیدی وردە وردە ئەم بابەتەیان وروژاندو ناساندیانن بە خوێنەرانی کورد. واتا دەیان ساڵ (نیو سەدە زیاتر) دوای وەفاتی وەفایی ئەوجا ناوی ئەو دوو فەیلەسوفە هاتنە ناو کتێبی کوردیەوە.
کەر بە جوانی لە دێرە شیعرەکە بکۆڵرێتەوەو ڕسانەرانانەش بۆی بڕوانرێ‌و تەماشای ئاستی واتاسازیی شیعرەکە بکرێت، هەست بەو وردەکارییانە دەکرێ کە وەفایی لە ئاستی دەنگسازی‌و مۆرفۆلۆژیشدا کردوونی. بۆ نمونە: لە دێرە شیعری پێشووتریدا لە هەمان شیعردا دەڵێت:

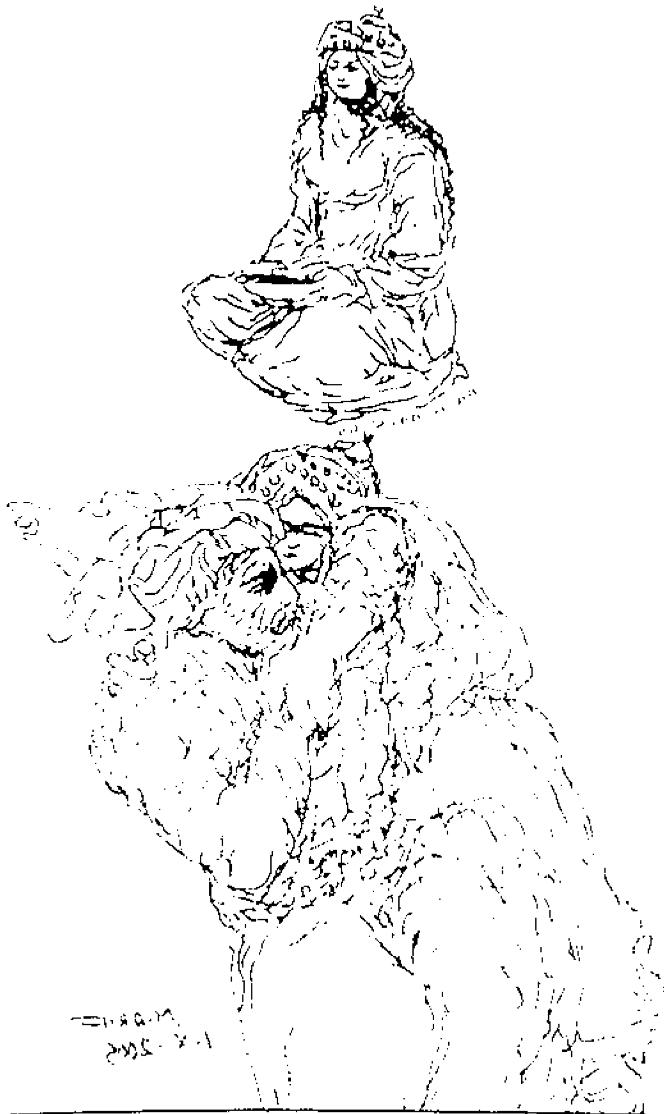
ماچی دەمی خەندەی دەمەکەی سیرری بەیان کرد

ئەو جەوهەرە وا فەردە نە مەوجودە نە مەعدوم لەمەدا هەست بە باسی بوونکەرایی دەکەین کە وەفایی خۆی لێ داوەو لەوانەیە شارەزا بووبێ لە وردەکارییەکانی، هەر بۆیە لە دێری دواتردا (کە مەبەستی ئێمەیە) ناوی هەردو فەیلەسوفەکە دەبات. کەر سەرنج بدەین لە دوو دێری دوای هەمان دێردا شتێکی تری سەرنجراکێشتر ئەدرکێنێ:

لەو زوڵفە بە غەمزەی نیگەهت نیە ڕەهایی

من بەستەیی ئێو داوی پەریزادەیی جادووم

لێرەدا باسی پەیڤی "ڕەهایی" با بۆ خوێنەران جێ بهێڵین‌و خوێنەر خۆی حوکمدەری ئەوە بێت تا چەندێ وەفایی شارەزای فەلسەفەی پلاتۆو ئەرەستو بووە! یان ئەو پرس‌و وەڵامانەی کە لە مێژووی ئەدەبیات‌و ڕۆشنگەریی کۆن و نوێی مرۆڤایەتیدا دیارەو چەندین زانای گەورە هاتوون کەڕاون بە شوێن وەڵامی پرسەکانی وەک: من کێم؟! بۆ هاتوم؟! پەیامم چییە؟! کەی ئەڕۆم؟! حیکمەتی هەبوونم لەم ژینەدا چییە؟! .... هتد.
ئەمانە لەبەر ئەوەی کە مرۆڤ پێویستی بە ئەقڵ و بە تێفکرینە! لەوانەیە سروشت نەتوانێ هەموو ئەو شتانەمان پێ ببەخشێت کە ئارەزووی زانینی پرسەکانمان پڕ بکاتەوە. چونکە ئیرادە کشتییەکانی تاک دوورمان دەخاتەوە لە بەرژەوەندیی کەسیی.
تۆرستێن تۆرین لە مەسەلەی کەڕان بە دوای ڕاستیدا دەڵێت: لە ڕاستیدا گرنگترین شت کە مرۆڤ خۆی بۆ تەرخان بکات، تیۆری زانستیە. تیۆری زانستی لە سەرووی هەموو شتێکەوەیەو بناغەی هەموو دیالۆگێکە، کە تیایدا پرسی گەورەو فراوان، دەکرێ فۆرمولە بکرێ"[11].
دەزانین کە شاعیر یان نوسەر هەوڵ ئەدات شت بنووسێ بۆ ئەو پرسە ئەنوسێت داخۆ بۆی هەیە لە سەرووی ئەم زانیارییانەیەوە شتی تر بزانێت، یاخو ئەمانەی ئەو پێی گەیشتوە تەنیا ڕێژەییەو تا نووکە هیچی نەکردوە. چونکە هەر کەسێک کە بیەوێ سەرکێشی بکات لە زانینی نهێنییەکانی ژیان ئیدی خۆی لەو پرسیارانە ناپارێزێت کە هەڵگری ئەم مەسەلە هەستیارانەن.

١١-- تیۆری زانستی بۆ خوێندکاری نوێ، نوسینی تۆرستێن تۆرین. وەرگێڕانی مەهاباد قەرەداغی. کۆڤاری سەردەم، ژمارە ٢١، ٢٠٠٢، لا ٤٩. دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم.

ئەو زانیویە کە دەتوانێ پرسیار لەو شتانە بکات کەوا پێویستە زانستییانە بکاتە وەڵام تیایاندا. چونکە زانست و لێ توێژینەوە گەیەنەری مرۆڤە بە ڕاستی، ڕاستیش لە ڕوخسارو لە ناوەرۆکی داتاکاندا دەبێت خۆیان دیار بخەن. چونکە بە داخەوە زانینی بوون و ڕەهایی هێندە ئاسان نیە.

دەکرێ ئەم بارە بە ئەقڵانیەتی مرۆڤ ناوزەد بکرێ، چونکە گەڕان بە دوای مەسەلەی ڕاستیدا خۆی لە خۆیدا مەسەلەیەکی ئەخلاقیەو ناکرێ ئەم کێشە هەبووەی مرۆڤ هەروا لە خۆوە لە هزر هەڵاوێرد بکرێ. خۆ ئەگەر بشکرێ، ئەوا ترس لە بەکاربردنی زانست، ڕۆڵی پۆزەتیف وەردەکرێ، بەمەش بازنەی نەبڕاوەی بوون و نەبوونەکە سەر هەڵ ئەداتەوە.

تا لێرەوە خوێنەری ئەم شیعرە، پێی دەکرێت بتوانێت هەندێ لەو ڕاستییانە ببینێت، وەک ئەوەی ئەم تێکستە وروووژێنەری بیرێکی مەعریفیە، ئەگەر ئەوەشی نەکردبێ توانیویە ختووکەی هەندێ بیرۆکە بدات تا ئیمەی خوێنەری شیعرەکە بباتەوە بۆ سەردەمانێک کە کەم جار ئاوڕی بوون و نەبوونیمان لێ داوەتەوە. وەک مەسەلەی ئاڵۆزی ڕەها، کاتێک وابەستەی داوەکانی پەریزادەیەکی جادووباز دەبێ.

نموونەی دووەم:

وەفایی ئیدی بەسە عیشق و هەوای سەردەسە

بینووسە ئەم هێندوسە بیبێتە خەت و خاڵی یار"[12]

هەموو دەزانین کەوا باسی ئەندازەش بە شێوە زانستییەکەی دیسان نیو سەدە دوای وەفایی ئەوجا ئەندازیارمان هەبووە کە لەسەر ئەخشەیەک تان و پۆیەکان دیاری بکات. وەفایی کاتێ ئەندازەییانە مامەڵە لەگەڵ ئەخشەکەی بەردەستیدا ئەکات، وەک ئەو ئەندازیارە وایە کە لەسەر ڕووپێوە هەندەسیەکەی بەردەستی مامەڵە لەگەڵ خەت و خاڵ (پۆو تان)ەکان ئەکات و ئەیانکات بە خەت و خاڵی یارو پێی وایە چی دی لەوە زیاتر پێویست ناکات لێکۆڵینەوەی بۆ بکات و لێی ورد بێتەوە، چونکە گەیشتوە بەوەی کە ئیدی با شێوە ئەندازەییەکەی تەواو بکات.

لویس لانکفۆرد گوتوویە: ئەڵبەتە ئەو فریزانەی کە لە کاتی ئاخاوتنی ڕەخنەییدا دەربارەی کارێکی هونەریی هەڵی دەبژێرین، کارێکەرییەکی دیاریکراو لەسەر چۆنیەتی تێگەیشتن و هەڵسەنگاندنی ئەو کارە جێ دێڵێت. ئەمەش لەبەرئەوەی ڕێنماییەکەلێک لە ئارادان کە شێوازیی ڕەخنەی هونەریی پێک دێنن و هاوکاریمان ئەکەن لە ئاراستەکردنی ڕەوتی دیالۆگی ڕەخنەییدا. تا ئەمە سەرنجی خوێنەران بۆ چەند خاسیەتی دیاریکراوی کاری هونەری ڕادەکێشێت"[13].

شیکردنەوەو هەوڵدان بۆ تێگەیشتنی دەقێک نیشێنکی گەورەیە، ئەم ڕاڤەکردنە هەندێ جار ئاڵۆزە یان تەم و مژاوی، بەڵام دەشتوانێ هەندێ شێوازی ئاڵۆزی بابەتێک وەدەرخات، چونکە گەر ئاماژەکانیش ڕاستەو خۆ نەبن لە شیکردنەوەو ڕاڤەکاندا، هەر توانراوە بە بەکارهێنانی هەندێ موفرەدات لایەنێ لە چەمکەکان لە بارودۆخی جودادا دیار بخرێ.

ئەفسوونی دەقی زیندووش لەوەدایە کە بە ئەمریی دەمێنێتەوەو بەردەوام دەکرێ ڕاڤەی جیاوازی بۆ بکرێ. وەلێ نابێت ئەوەش لەیاد بکرێ کە کام کەرەسانەی دەقەکە لاوەکین. واتا لە خزمەتی کەرەسەی سەرەکیدان بۆ گەیاندنی مەبەستە کانسەرییەکان"[14].

ئەوەی لێرەداو لەم دێرەدا هەستی پێ دەکرێ ئەوەیە کە خۆشویستن و عاشق بوون بە حەزو ئارەزووەکانی مەعریفە لە دواجاردا بوونەتە کەرەسەی لاوەکی تاوەکو خەتو خاڵی یارە بێ هاوتاکەی، لەوپەڕی جوانی و شێوەی ئەندازەیی و شێوەی دروستی خۆیدا لە هزری خۆی بیهێنێتە دەرەوەو بە خوێنەران بڵێ ئەم بۆیە ئەوەندە عاشقە چونکە مەعشووقەکەی کەلێ لەوەش باڵاترە کە ئێمە هەستمان پێ کردوە. دەبینین سەدری دێڕە شیعرەکە ئامادەکارییە بۆ هەڵبژاردنی بابەتێکی ئارادەیەک یۆتۆپی، ئەویش لە پێناوی پیرۆزکردنی عەشقەکەیدایەو لە عەجزی دێڕەکەدا وێنای مەعشوقە ئەندازەییانە ئەنەخشێنێ بۆمان.

لەم دوو بابەتە هەڵبژێران، هەست بەمانە دەکرێ:

دەبینین چەمکە هەڵبژێراوەکان لە هەردوو دەقەکەدا هێندە هونەرییانە مامەڵەیان لەگەڵ کراوە کە ئاستی شیاوی بابەتەکانی لە خۆ گرتوە. ئەمەش بۆ خۆی مەسەلەیەکی زۆر گرنگەو ئەو گومانانە لا دەبات کە بۆ پاساوی نابابەتی یان تێپەڕاندنی کەمو کووڕی دێتە ئارا. چونکە دەکەمەن ئەم وێناکردن و نیگار کێشانە ئامانج ئەپێکێت.

پابەندبوون بە کرۆکی بابەتەکانەوەو گونجاندنیان لەگەڵ هەر گومانێک کە ئەکرێ پەی پێ ببرێ بۆ ئاراستە کردن و گونجاندنی ئەو داتایانەی کە کردوونی بە موفرەدە بۆ گەیاندنی مەبەستەکانی. کارێ وا وریایی دەوێت، چونکە هەر شێوازێک لەم ڕاستییانە کە دەگیرێتە بەر پێویستی بە زانیاریی لە ڕادەبەدەر هەیە.

لە کۆتاییدا ئەکرێ بڵێم کە ئەم نووسینە لە ساناترین ئاستیدا لەوانەیە بتوانین پێی بڵێین ڕاڤەیەکی بچووکە دەربارەی بابەتانەی لە لایەن وەفایی شاعیرەوە وروووژێنراوە. ئەو پەیڤانەی ئەحمەدی خانی وەبیر دێنمەوە کە فەرموویە:

لێ هێڤی دکەم ژ موستەعیدان[15]

حەرفان نەگرن لە موستەفیدان[16]

ئەڤ نامە گەر خراپە گەر قەنج

کێشایە مە دگەل وی دوسەد ڕەنج

١٢- دیوانی وەفایی. چاپی دووەم ١٩٨٤، ل ٣٨

١٣ - لانکفورد، لویس. مبادئ الحوار النقدی. النقد الفنی. ترجمە: زیاد سالم حداد. دار المناهل. کبعە الولی، بیروت. ل ٧١ - ٧٨.

١٤- الجمل السرکانیە

١٥ - مامۆستایان.

١٦ -فێرخوازان

بیرەوەرییەکانی وەفایی

((تحفه المریدین))

گردوکۆی: مامۆستا قازی محەمەد خزر
لە فارسییەوە: محەمەدی حەمەباقی

زستانێک دوو دەرویش میوانی خانەقا بوون. یەکێکیان خەڵکی وڵاتی بوخاراو ئەویتریان خەڵکی وڵاتی کشمیربوو. کابرای کشمیری زۆربەی شەو و ڕۆژ لە خزمەت "شێخ"دا غەزەلی بە مەقام دەچڕی. غەزەلی وەها سەیرو سەمەرەی بە دەنگی بەرزو بە زمانی فارسیو عەرەبی دەچڕی، کە ئەمجۆرە غەزەلانەم لەم ناوچەیە. نە لە کەس بیستبوو، نە لە هیچ کتێبێکیشدا دیبوو. بە ڕاستی دەنگێکی زۆر خۆشو چریکەداری هەبوو. بە تایبەت لە زاراوەی کابولو تورکمانو سەمەرقەندیدا، دەسەڵاتێکی زۆری هەبوو... چوارینەی (١١٥):

من بەندەو گۆیایەی ئەو جۆرە کەسەم کە دەنگی خۆشە
ئەوینی خوداش بۆی بۆتە نواو پۆشاک و پۆشە
بە چریکەی خۆش، هەم دڵ بباتو هەم گیان بیبەخشێت
وەفایی بۆ گیان و دڵسووتاوانیش هەیەو پەرۆشە

ماوەیەک خۆشخوانی ئەو زاتە بوو. کابرای بوخارا-ییش دەنگێکی خۆش و بە سۆزی هەبوو. بەڵام ئەو زاتە قەت داوای مەقامچڕینی لەو کابرایە نەدەکرد. لە کاتێکدا کە ئەو زاتە، خۆی زۆر شەیدای دەنگی خۆش و دڵڕفێن بوو. بەڵام لە ڕواڵەتدا زۆر جێگەی سەرسوڕمان بوو، کە بۆچی جار جارە داوای غەزەل خوانی لەو کابرایە نەدەکرد. ئێمەش سەرمان لە ڕازی ئەم کارە دەر نەدەچوو. تا شەوێکیان ئەو زاتە، نزیکەی چل کەسی لە سادات و خەلیفە و خانەدان و پیاو ماقوڵانی بۆ دیوەخانی تایبەتی خۆی بانگهێشتن کرد. شێخزادەکانی ئەو بنەماڵەیە و کابرای کشمیریش لەوێ بوون، ئەو زاتە فەرمووی دەبێ بانگی کابرای بوخاریش بکەن. ئەویشیان هێنا. ئەو زاتە چەند سەعاتێک لە هەموو بابەتێک، لە وتە بەرزەکانی ئەو بنەماڵە مەزنەی پێشکەش کردین. کۆڕەکەمان بە باسی زانست و حەقیقەت و سەرهەڵدانی چاکە و دارژانی بەخشش و بەرەکەت و بارانی ڕووناکی و خۆشەویستی، دەتکوت کۆڕی ڕۆحانیکەلی جیهانی پیرۆزی سەرەوەیە... چوارینەی "١١٦":

وەفایی دڵێک تەژی سەفا بێ
نوورانی دەبێ، کاتێ لە خزمەت ئەولیادا بێ
سێبەری گڵی ڕەش، چۆن دەبێتە زێڕ
کاتێ کە تیشکی خۆر لە تەکیا بێ

کە ئەو زاتە جارجارە بێدەنگ دەبوو. کابرای کشمیریش بە دەنگی بەرز دەیچڕیکاند و غەزەلی دەگوت. تا زیاتریشی پێدەچوو. دانیشتوانی کۆڕەکەش زیاتر دەکرانەوە و زیاتر گیانی تازەیان تێ دەکەرا. هەر کەسەش لەو شەوی قەدرە، بە کوێردی تواناو شانی خۆی، لە نارەزووی لەش و دنیایی، بەرەو جیهانی ڕوح، دەبزواو هەڵدەفڕی. لەم ڕووەوە وتوویانە: ڕوانینی گەورە پیاوان زۆر بەنرخە و نزیکایەتی کردنیش لە پیاوی عارف، گەنجینەی پڕ لە زانستە... چوارینەی "١١٧":

ئەم بەشە لە دەستنووسەکەدا بەشی سێیەم بوو، کە لەوە دەچێ هەندێک لەم بەشە لەناو چووبێت.

بوخارا: شارێکی دێرین و بەناوبانگی خۆرهەڵاتی "ئۆزبەکستان"ە و کەوتۆتە سەر کەناری ڕوباری "زەڕنەفشان" مانای "بوخارا" بە واتای: پڕ زانست دێت، چونکە هەمیشە زانایان و گەورە نوسەرانی لێ بووە... "لغت نامه دهـ خدا-ل٤٣٩٨-جلد٣))

کشمیر: هەرێمێکی گەورەیە لە هیندستان و کەوتۆتە دامێنی چیا بەرزەکانی "هیمالایا" کە ڕووباری "سەند" پاراوی دەکات، لە ڕووی جوگرافیەوە دەبێتە دوو بەش: بەشی باشووری خۆرئاوای دانیشتوانی زۆرتر تێدایە. ڕووبەری کشمیر "٨٦٠٠٠" کیلۆمەتر چوارگۆشەیە، کە "٣١٢٠٠" کیلۆمەتری چوارگۆشەی ئەم ڕوبارە، کەوتۆتە ژێر دەسەڵاتی پاکستان. دانیشتوانی کشمیر، تێکەڵەیەکە لە ئایینی هیندی و سیک و موسڵمان. پایتەختەکەیشی شاری "سەرنیا کەر"ە... "لغت نامه ده خدا-ل١٨٣٧٤-جلد١٢))

کابول: پایتەختی ئەفغانستانی ئێستایە.

مەیگێڕ بە چاوی بادامییەوە، کە چاو دەگێڕێ
پیرانی هەزار ساڵیش تێیانەداو ناوبانگیان دەڕژێ
هەر یەک تاقە سەرنجێک دڵی وەفایی دەبات
ئەی ئاخۆ چ بکات، ئەگەر مەی بکات لە جام و دەفڕێ؟"

لەم کاتەدا من و بەڕێز "شێخ نوورەدین" و خەلیفەیەکی تر، کە لە نزیک کابرای بوخارایی-یەوە بوو. هەر چەندە بە زۆر تکاو پاڕانەوە، داوامان لێکرد کە ئەویش دەنگ هەڵبڕێ و غەزەلێک بڵێت، بێهوودە بوو، خۆی لێ نەبان کرد. منیش چوارینەیەکی زۆر بە جێ و ڕێم نووسی و پێشکەشی ئەو زاتەم کرد، کە داوای مەقام چڕین لە کابرای بوخارایی بکات، چونکە لە فەرمانی بەڕێزتان دەرناچێت و چەند شیعرێکیان بۆ دەچڕێت. ئەو زاتەش پاش خوێندنەوەی چوارینەکە، پێچایەوە لە گیرفانی پیرۆزی ناو هیچی نەوت. دیسان تکام لێ کردەوە. ئەمجارەش ئەو زاتە هیچی نەفەرموو. چوارینەی "١١٨":

وەفایی، کاتێ ئەو شۆخە، سەوان عیشوەی خۆی نواند
هات مەیخانە و ڕووپۆشی ڕووی خۆی داماڵی و خزاند
ئەوەی کە سیماو ڕوخساری جوانی ئەوی دەبینی
لە پێ دەکەوت و دەم و دەست هەست و هۆشی لێ دەستاند

بەمجۆرەی باسمان کرد، نزیکەی چوار سەعاتێک شەو بەسەر چوو. شێو هات و خوراو دانیشتوانی کۆڕەکە، یەکە یەکە کە بە کاوەخۆ مۆڵەتیان خواست و بەرەو خانەقاو شوێنی دیاریکراوی خۆیان ڕۆشتن و ئارامیان گرت. بۆ سبەینێ بە زیرەکی و پێداگریی زۆرەوە، لە کابرای بوخارایی- مان پرسی: بۆچی لەگەڵ ئەو هەموو تکاو پاڕانەوەی ئێمەدا، لەو کۆڕە دڵخوازەدا، کە وەک بەهەشت وابوو، غەزەلێکت نەچڕی؟ وتی: ئەگەر ئەو زاتە گەورەیەش پێی فەرمووایە بڵێ، نەمدەگوت. ئەوسا ئەم ڕازی بێدەنگی و قروقەپ و ئەمر نەکردنەی ئەو زاتە، بە کابرایی بوخارایی- بۆ دانیشتوانی کۆڕەکە دەرکەوت و بوە هۆی پتر نزیکایەتی. چوارینەی "١١٩":

ئەی شەیدای سیمای جوانی دەردەدو ڕوخساری پەتی
هەتاکو کەی وەکو وەفایی: خوت و زنجیری شێتی؟
بالە خزمەتی پیاواندا، چەندین پەرە بخوێنێت
ئەزانیش وەک بە هەمو ئەوەی کە لە ئاخێتی

زستانێکیش خوالێخۆشبوو: "حەمەمین"ی برام لە خانەقای ئەو زاتەدا خەریکی تەریقەت و چلەکێشان بوو. شەوێکیان لە دوای نوێژی خەوتنان پێکەوە دانیشتبووین. منیش بەو هۆیەوە کە زۆر بیری نیشتیمان و تاسەی ماڵ و منالم دەکرد، بە پێی فەرموودەی پێغەمبەر "د.خ" کە "أولادنا أكبادنا" دڵتەنگی و خەمناکیم دەردەبڕی و بە دەردی دووری پەشێو بووم. چوارینەی "١٢٠":

ڕۆژێک خەمی یار، سەری لێدام و دڵمی داگیر کرد
وەفایی، ئاگر بەربووە خەرمان، هەموو گڕی گرت
دڵ. چونکە ئاگای لە دڵە، بۆیە یار هات و وتی:
ئاهی تۆ بوو، وا داوێنمی گرت و منی بۆ خۆی برد

دەموت ئەگەر ئەم جارە زستان دوایی بێت و بەهار بکات، پێکەوە مۆڵەت دەخوازین و دەچینەوە بۆ نیشتمان و خەریکی کاسبی و کارێک دەبین و ئیتر تواناو تاقەتی ئاوارەییم نەماوە. دە دوازدە ساڵە لە نیشتمان دوور کەوتوومەتەوەو با دووری یاران و خۆشەویستانیش ببڕێتەوە. لەم کاتەدا لە نێوان من و براکەمدا، نوورێکی ڕووناک و بریکەدار دەرکەوت، وەک ئەستێرەی بەرەبەیان دەدرەوشایەوە. چوارینەی "١٢١":

ئەی بت، دووری تۆ، دەردو ئازارو ژانێکی پێدام
وەکو وەفایی، هەم دڵی بردم، هەم گیانی کێشام
وتم گازندە لە بەخت و قژی شێواوت بکەم
گەچی بوو بە داخ، ژیوان بوومەوە، لە قسەی ئەوسام

ماوەیەکیش وەستاو سەبرم کرد، گەرچی ئەم هەست پێکردنەم، بە هەستێکی مینۆکی (مەعنەوی) بوو، بەڵام ئەم بڵێسە نوورانییە، ئەوەندە بریسکەدارو درەوشاوەو تیراوێژ بوو، ڕەنگ بوو بە هەستی ڕواڵەتیش ببینرایە. بە براکەمم وت: کە لەم کاتەدا هەست بەوە دەکەم، ئەو زاتە لەماڵی خۆیان بە دڵ ئاگای لە من و تۆیە. براکەشم چاوی لێک ناو پاش دوو دەقیقەیەک وتی: تۆ ڕاست دەکەیت، وا دیارە ئەم نووره لە تەوەجوهی ئەو زاتەوە بێت، منیش سەبارەت ئاخاوتنی پێشوومان و باسی نیشتمانەوە، پەشیمانیم دەربڕی و ئەوسا وتم: هەتا زیندوو بم، لێرە ناڕۆم، ئەگەریش خوا پێی خۆش بێت دەستبەرداری خزمەتکاری ئەو زاتە نابم. بەهاریش بە نیازی سەردانی نیشتیمان، ئیزن دەخوازم، پاشان بۆ ئەم دەروازەیە، کە ڕووگەو کەعبەی ڕاستانە، دەگەڕێمەوە ناوچاوان لە خاکی دەسوومەوە... لەم باسەدا کە نوورەکە ون بوو. چوارینەی "١٢٢":

وتم ئەی بتم، ڕووی تۆ، بۆ ڕووی من، وەک قیبلەگامی
باڵای بەرزیشت، سوڵی ئاوات و داری هیوامی
قەت نایگۆڕمەوە بە تەخت و تاج و موڵکی پاشایەتی
کاتێ دەفەرموون: وەفایی، هەر تۆ سەگی دەرگامی

پاش تاوێک نۆکەرێک هات و وتی: میرزا ئەو زاتە دەفەرموێت بچینە خزمەتی، براکەشت لەگەڵ خۆت بەیت، بۆمان دەرکەوت کە ئەو زاتە، ئاگای لە هەموو باس و خواسەکەی ئێمە بووە. هەردوکمان بەوپەڕی شەرمەوە چوینە خزمەت پیرۆزی. هێشتا مۆڵەتی دانیشتنمان پێ نەدرابوو. کە ئەو زاتە فەرمووی: میرزا پێم بڵێ لەگەڵ براکەتدا خەریکی چ ڕاوێژێکیت؟ لە بیری چیدایت و ئەمشەو چیتان دەوت؟ ڕاستم پێ بڵێ. چوارینەی "١٢٣":

مامۆستای ئەدەب، یەک ئامۆژگاری خۆی واکرد بە بیان
دەیوت ئەم بەندە چاک بنووسەوە لەسەر پەڕەی گیان
گەر ویستت وەکو ئامە، ڕوورەش و دوو ڕووت لێ نەیەت
وەفایی، وەکو قەڵەم وامەبە، بۆتە دوو زمان

عەرزم کرد: بە قوربانت بم، ئەو کاتەی نۆکەری هەوالدەری جەنابت هات، دەموت لە خزمەت و هاوڕێی ئەو زاتە دوور ناکەومەوەو ئەگەر خوا پێی خۆش بێت، تا دەمرم، لەم دەروازەیەدا جێ کەوشی تۆ ماچ دەکەم، بەهاریش بۆ سەردانی نیشتمان، مۆڵەت دەخوازم و پاش ماوەیەک دێمەوە، ئەو زاتە زەردەخەنەیەکی ئەوەندە دڕێژخایەنی کرد. پاشان ڕەنگ و ڕووی پیرۆزی سور هەڵگەڕاو چاوە پیرۆزەکانی فرمێسکیان تێدا قەتیس ما. دیسان فەرمووی: ئەی بۆچی باسی پرس و ڕاوێژەکەی سەرەتاش ناکەیت؟

عەرزم کرد: بە قوربانت بم، تۆ بۆ خۆت ئاگا لە سەرەتاو کۆتایی باسەکەمان بوو، ئیتر بۆچی شەرمەزارمان دەکەیت و لە گوناهمان نابووریت؟! دیسان بە زەردەخەنەیەکەوە فەرمووی: بۆ تۆ وا چاکە لەلای من بمێنیتەوەو لەبەر چاومدا بیت، خۆ ئەگەریش بڕۆیت، ناتوانیت نەگەڕێیتەوە. ئەم چوارینەیەشی خوێندەوە. چوارینەی "١٢٤":

یار ڕەشمەیەکی وای لە گەردن و ملم کردووە
لە تارو پۆکەی هەر لە ئەویشی خۆی دارشتووە
تاوێک بۆ کەعبەو تاوێک بۆ دەیرم کەمەندکێش دەکا
بۆ هەر جێگەیەک خۆی مەیل بکات، منی بردووە

ڕۆژێکیشیان لە دوای نوێژی نیوەڕۆ. لە حەرەمەوە خواستمی و چوومە خزمەتی و بە پێی فەرمان خەریکی نووسینی پێویست و نووسینەوەی وەڵامی نامە بووم. نووسین زۆر بوون و هەر دوایی نەدەهات. بانگبێژ بانگی عەسری داو ئەو زاتە فەرمووی: من دەچمە خانەقا. تا نوێژی جەماعەت و خەتم دەبڕێتەوە. تۆش نووسینەکانت دوایی پێ بێنە. ئەو زاتە ڕۆشت و من تەنها مامەوەو دەستم بە نووسین کرد. پاش نووسینی چەند لاپەڕەیەک لە پڕ دایکی ئەزیزو میهرەبانی موریدان هات و لە پشت پەردەوە بانگی کردم: ئەگەر برسیتە نان و خوانت بۆ بنێرم. عەرزم کرد: زۆرم برسی نییە، دڵم هیچ نابات. دیسان فەرمووی: ئەگەر جلەکانت چڵکن بوون، با کەنیز بنێرم، بیبان بات بیان شوات. هەر پێویستیەکت هەیە، بیڵێ عەرزم کرد: ئێستا کارو سەرقاڵی زۆرن، با ئەم پێویستیانە بکەونە کاتێکی دیکە. لەم کاتەدا دیسان پارچە نورێکی لە زوهرەو مشتەری ڕووناکترم لێ دەرکەوت و وەک ئەو جارەی پێشوو، کە باسم کرد، لەبەر چاوم دەدرەوشایەوە. چوارینەی "١٢٥":

بە یادی ڕووی ئەو، مانگە لێو تۆشە
لە نیوەی شەوا، هەتاو دەدرەوشا
وەفایی قەدری ئەو شەوی قەدرەی کە پێی ئەزانی
وەک بێ ئەدەبان، دەستی چوو بەناو خەزێنەی بۆشا

هەموو پارچەکانی لەشم. ئەندامەکانی ناوەوەو دەرەوەم، هەر لە پەنجەی پێمەوە، تا تەوقی سەرم، بەهۆی دەرکەوتن‌و درەوشانەوەی ئەم نوورەو کارتێکردنی ئەم نزیکبوونە، نوقمی خۆشی‌و سووتانی یەکپارچەیی‌و شادی بوون. بەردەوام چاوم بڕیبووە ئەو پارچە نوورەو ئارەقم دەڕشت‌و وردە وردەش کاری نووسینم دەکرد. چوارینەی "١٢٦":

ڕووی ئازیزم دی، بە هەڵوەدایی بە شوێن تیشکا چووم
وتی: وەفایی، چی دەکەی، تازە وا من دوور کەوتووم
نێرگزەکانیم بینی‌و خۆم نەگرت، کەوتمە سەر زەوی
بینەوەی بادەم خواردبێتەوە، مەست‌و خومار بووم

لەم دۆخەدا بووم، کە دەرگایان کردەوەو خوانچەیەک خواردنیان لە تەنیشتمدا دانا، منیش بەهۆی سەرقاڵی‌و کارو بینین‌و خەریکبوونم بەم پارچە نوورەوە، کە وەک ئەستێرەی دەم بەیانی، ڕووناک‌و درەوشاوە بوو، هۆشبەرو عەشقەدەر بوو، برسێتی‌و نانخواردنم لەبیر نەمابوو، ماوەی ئەم دۆخەو شایەتی ئەم دیدارە، وەک دیار بوو، لە دوای نوێژی عەسرو لە سەرەتای دەست پێکردنی ئەو زاتە بەخەتم، هەتا دوایی هاتنی بەردەوام بوو، کتوپڕ ئەو بلیسەیە لەبەر چاوم ون بوو، لە دوای دوو سێ دەقیقە، ئەو زاتە هاتەوە ماڵ‌و فەرمووی: نامەکانت دوایی نەهاتن؟ عەرزم کرد: نەخێر قوربان. فەرمووی: بۆچی؟ عەرزم کرد: کاغەزەکان زۆرن‌و ئەمڕۆ دوایی نایەن. پاشان فەرمووی: ئەی بۆ نانەکەت نەخواردووە؟ وتم: بە هۆی نووسینەوە دەرفەت نەبووە. فەرمووی: ئەی لەگەڵ کێدا دەدوایت؟ بۆ مێزەرو جلەکانت نەداوە بیشۆن؟ زۆر چڵکنن! چوارینەی "١٢٧":

دەهای چۆن کە بترسە لەوەی شاباز لێت بدات
بە ڕق‌و نازو فیزەوە، تیرێک بە دڵتا بکات
ئامان وەفایی وریا بە دڵی یار نەڕەنجێنیت
ئەم کردەوەیەت باس دەکاتەوەو بە چاوتیا دەدات

وتم: بە قوربانت بم. تۆ کە بۆ خۆت دڵی پڕ لە ژەنگ‌و چڵکنی منت پاک دەکردەوە. من ئیتر ئاسوودە بووم‌و هیچ خەمی شتنی جل‌و بەرگم نەبوو. بۆ ڕاستی قسەکەشم شایەتی دادپەروەرو بەڵگەی ڕوناک‌و نورانی هەبوو. بە زەردەخەنەوە لێم نزیک بووەو لە ڕادەی نووسین‌و باس کردن بەدەر، لوتف‌و میهرەبانی لەگەڵ نواندم. بە دەستی موبارەکی خۆی عەمامەکەمی لە سەرم هەڵگرت‌و عەمامەکەی سەری خۆی، کردە سەرم..... هەوایەک لە سەری دام، وەک ئەوەی مێزەری لاوێتیم لەسەر کرابێت. هەرچەندە خۆ بە کەم زانینم نواندو خۆم لادا، کە خاکی پیرۆزی بەر پێت، نیشانی سەرمەو شایەنی عەمامە نییە، قبوڵی نەفەرموو عەرزم کرد: کەواتە شایەنی سەری وا کەورە نیم. لوتف بفەرموو بچکۆلەی کەرەوە. دوایی بە دەستی موبارەکی، عەمامەکەی کردە دوو کوت‌و نیوەی لە سەری من بەست‌و نیوەکەی تریشی لە تاقێکدا دانا عەمامەیەکی تری لە تاقەکە داگرت‌و لەسەری پیرۆزی کرد. چوارینەی "١٢٨":

پیاوانی خودا، بە چاوی دەروون ئێمە دەبینن
وەفایی، نامە، هەر لە خواوە هەمووی دەخوێنن
دیارو نادیار، ئاشکراو پۆشراو، لایان وەک یەکە
چونکە بە نووری خواوە دەنوارن، خۆیان دەنوێنن

ساڵێکیشیان لە وەرزی زستان‌و لە مانگی ڕەمەزاندا، کردەوەیەکی پێچەوانەی، تەریقەتی پیاو چاکانم لێ قەوما، جگە لە کردکاری مەزن. کەس ئاگای لێ نەبوو هەرچەند غوسڵ‌و تۆبەو پەشیمانی‌و دادو هاوارو داوای لێبووردنم دەکرد، ئەو دڵڕەقیەی کە بە هۆی ئەو کردەوەیەوە، لە دڵمدا ڕسکا بوو، ببووە هۆی کاسی‌و وڕیم‌و لانەدەچوو.
ماوەیەکیش بە کریان‌و شیوەن‌و ددانە چۆقە. لە ناو ئاودا مامەوەو کڕنوش‌و زەلیلیم کرد، ئەو خەوشە نەوەندە. لە دڵم دەرنەدەچوو، کە ببێتە هۆی هێور بوونەوەی کیان‌و کرانەوەی ڕواڵەت‌و دەروونم. چوارینەی "١٢٩":

ڕۆژێک بە هەڵە، یادی پەرچەم‌و زوڵفی یارم کرد
ناوێتەی سیاو ڕوخساری جوانی، خێرا ژەنگی گرت
ڕووی خۆی دەرخست‌و خۆی لە وەفایی ئەبان کرد. ڕۆیی
یار هات‌و ڕۆژ هات، شەو بە بار ڕابورد

بە ناچاری بە دڵی پڕ خوێنەوە، لە ئاوەکە هاتمە دەرێ‌و بە هەزاران داخ‌و پەشیمانییەوە ڕووم کردە خانەقا. بەفرێکی زۆر باریبوو، بەردەوامیش هەر دەباری، کە خۆم بە ژووری خانەقادا کرد، ئەو زاتە ڕوو لە قیبلە، لە میحرابدا دانیشتبوو. باش لە بیرم نییە لەو کاتەدا ئەو زاتە قورئانی پیرۆزی دەخوێند، یان "مراقب" بوو! منیش چونکە نەحەساوە بووم‌و زۆریش سەرمام بوو، بە لەرزە لەرزو ددانە چۆقەی زۆرەوە، بە کارەحتۆو بە شێوەیەک کە ئەو نەمبینێت! لە ئاگری ژووری خانەقاکە نزیک بوومەوەو دانیشتم، هێشتا تینی ئاگرەکە باش لێی نەدابووم، کە ئەو زاتە سەری پیرۆزی بەرز کردەوەو ڕووی تێ کردم‌و گازی کردم: وەرە لامەوە لەو کاتەدا خانەقا لە موریدو پیاو خاس‌و زاناو مەزن‌و خەلیفە، جمەی دەهات، هێندێک خەریکی خوێندنەوەو کۆمەڵێک خەریکی دوعاو چەند کەسێکیش خەریکی کاری تەریقەت بوون، لەگەڵ بانگکردنەکەی ئەو زاتەدا، هەموو تێکڕا سەریان بەرز کردەوەو چاودنواڕ بوون بزانن ئەو زاتە، چیم پێ دەڵێ! منیش خێرا بۆم دەرکەوت کە ئەو زاتە، لە بارو دۆخەکەی من کەیشتووە، بە ترس‌و لەرزو شەرم‌و سەرداخستن چوومە پێشەوە. فەرمووی: وەرە پێشترەوە، نزیکتر بوومەوە، دیسان فەرمووی: وەرە پێشترەوەو، چەند هەنگاوێکی تریش نزیک بوومەوە، دیسانەوە فەرمووی: وەرە پێشترەوە. هەتا هەردوو ئەژنۆم لە هەردوو ئەژنۆی موبارەکی جووت بوون ئەوسا فەرمووی: بۆ ئاڵۆزاویت! چوارینەی "١٣٠":

وتم: لە دەست زوڵف‌و پەرچەمت وا پەرێشانم
هەڵوەدا بووم‌و شپرزەو شێواو، هەر سەرگەردانم
پێکەنی وتی: وەفایی یانی گوڵ شەکر بکەرە
کورج کە بووەتە دەوای دەردی تۆو بۆ تۆ دەرمانم

ئەوەندە شەرمو خەجاڵەتیم دەخوارد، وەڵامم پێ نەدرایەوەو سەرم داخست. دیسانەوە هۆی ئاڵۆزاویو سەرسامییەکەی لێ پرسیم. منیش بە هەوای ئەوەی ئەم بێ ئەدەبییەم بە چاودا ناداتەوە، بێ ئەدەبتر بوومو بە هەڵە وتم: ئاڵۆزیو ترسو بیمم، بە هۆی کارو باری خەتمەوەیە. دانیشتوانی خانەقاش بە سەرسامیەوە چاویان بڕیبووە ئێمەو هەموویان چاویان کردبوو بە چوار. ئەو زاتەش بە تەوەجوە کردنێک، هەموو دڵڕەقییو ژەنگو ژاریکی لێ سڕیمەوە. چوارینەی "١٣١":

وتم: گەر شەوێک بە ئاسوودەییو دڵشاد بتبینم
بۆت هەڵدەڕێژم هەموو پەژارەو خەمی دێرینم
لە بەختی باشی وەفایی، وابوو ڕوخساریم بینی
نیتر بە باچوون، دادو گازندەو سکاڵای ژینم

پاشان فەرمووی: فلانی، بەندەکانی خوا، ئاگاداری بەزەییو لوتفو لێبوردنی خوای پاکو مەزن نین! کە چەند زۆرو بێ کۆتایو بێ برانەوەن. ئەو گوناهەی تۆ کردوتە، لەو بارەگا پاکو مەزنەدا، هیچ کەلێنێک ناگرێت. مەترسەو خەمناک مەبە. بەڵام بە ئەدەب بەو ڕێوشوێنی ئەدەب لەبیر مەکە. جارێکی دیکەش نابێ ئاوا بێ ئەدەب بێت. ڕاگرتنی ئەدەب، دەبێتە هۆی نزیکایەتی زیاتر، منیش دەستی موبارەکی ئەو زاتەم زیارەت کردو بە ئاسوودەیی هەستام. چوارینەی "١٣٢":

ئەرێ ئەی بەندە، وەفایی، دڵت بۆتە دوو نیوە
گەیلە لە ترسی، دۆزەخو گێشەی لێپرسینەوە
گەرچی گوناهت زۆر زۆرو گەورەو گرانە
هیوا مەبڕە چون خوا میهرەبانو پڕ بەخشینەوە

هەمیشەش کیسەو مۆری موبارەکی ئەو زاتە، لە لای من بوو. هەندێ جار بۆ مۆر کردنی نامەی نهێنی، کە بە خەتی موبارەکی خۆی دەینووسین، کیسەو مۆرەکەی لێ وەردەگرتمو دەیدامەوە....... ڕۆژێکیان بە دەستی موبارەکی کیسەو مۆرەکەی دامەوە. نووسینێکی زۆرم بە سەردا کەوتبوو. پاش ئەوەی تەشریفی ڕۆشت. گەڕامەوە بۆ ماڵی خۆمو دەستم بە نووسینی ڕەشنووسی نامەکان کرد. تا نامەکان بە مۆری پیرۆزی مۆر بکەم. دیم ئەشرەفییەکی زێڕی فەتح-عەلی-شایی لە ناو کیسەکەدایە. سەرم سوڕ ما! دەبێ ئەم ئەشرەفییە زێڕەی بۆچی لەم کیسە نابێت؟ قەت شتی وا ڕووی نەداوە خۆ ئەگەر بۆ تاقیکردنەوەم بێت، ئەو زاتە هەر خۆی لە ڕۆژی یەکەمەوە چاکەو خراپەمی تاقی کردۆتەوەو دڵو چاکەی منی لە مەحەک داوەو کردویەتیە زێڕی بێ خەوش. چوارینەی "١٣٣":

وتم: ئەی بتم، ڕووی شیرینی تۆم ئاوا خۆش دەوێ
لەگەڵ ڕوخساری تۆدا، بەهەشتی ئاوام بەرکەوێ
خۆزگە دەخوازم کە هەر وەفایی لە دەورت گەڕێ
فەرمووی: منیش هەر ئاوام پێ خۆشە، ئەگەر بۆم بلوێ

پاش سەعاتێک، کە نامەکان تەواو بوونو مۆر کران. نۆکەرێکی حەرەمم بانگ کردو ئەشرەفییەکەم دایە دەستی، تا بیبات بیداتەوە بەو زاتە. لە پاش دوو و سێ ڕۆژ، ئەوسا بیرم کەوتەوەو بەو زاتەم ڕاگەیاند. کە ئەشرفییەکی زێڕ، لە ناو کیسەی مۆرەکەدا بوو فەرمووی ڕاست دەکەیت ئەی چیت لێ کرد؟ عەرزم کرد بە فلانی دا ناردمە خزمەت بەڕێزت. فەرمووی: کەس نەیداومێ. پاشان نۆکەرەکەی گاز کردو پرسیاری سپاردەکەی کرد. عەرزی کرد: میرزا ڕاست دەکات. بەڵام ئەو کاتەی دەمویست ئەشرەفییەکەت بۆ بەڕێزتان بهێنمەوە، بیرو هۆشم لە لای خۆم نەبوو، نازانم لە کوێ لە دەستم داکەوتووەو لێم بزر بووە. نۆکەرەکە کێڵو کەوجایەتی دەنواند. کەم ئاوەزو ساویلکە بوو. ئەو زاتەش فەرمووی: بچۆ تەویلەی ئێسترەکان بکەڕێ. چوارینەی. "١٣٤":

ڕۆژێک چوومە باخ، تا خەمی دڵم کەمێک بە با چێ
بە سەد نازەوە یار شەرمەزاری کردم دەستبەجێ
بە وەفایی وت: شەرمت بە خۆت بێت، چۆن ئەبێ ئاوا
وەنەوشەو بسکم، یان گوڵو ڕووی من، دەکەیت بە یەکێ؟

نۆکەردکە ڕۆیشتو لە پاش تاوێک گەڕایەوە، وتی: ئەمدۆزییەوە. دیسان ئەو زاتە فەرمووی: بچۆ بە وردی تەویلەکە بپشکنەوە. دووبارە خزمەتکاردکە ڕۆیشتو هەمدیسانەوە بە دەستی بەتاڵ هاتەوەو وتی: زۆری بۆ گەڕام لە تەویلەکە، نەمدۆزییەوە. بۆ جاری دواتر لەو جێگەیەی ئەو زاتە فەرمووبووی، ئەشرەفییەکەی دۆزییەوەو هێنای دایەوە خزمەت ئەو زاتە. چوارینەی "١٣٥":

وەفایی چاوت. کە وەک دڵۆپە بلقی سەر ئاوە
وەرە سەروانە، چاو بپۆشە لێی، بیخەرە لاوە
ئەگەر دەرزییەک بکەوێتە ناو ئۆقیانووسەوە
بیدۆزەرەوە. هەتا لە چاوت دیارە ئەو چاوە

ڕۆژێکیشیان دوو کەسیان لە کەس و کاری کابرایەکی کوژراو ، بە تاوانی پیاو کوشتن هێنایە خزمەت ئەو زاتە. ئەو زاتە فەرمووی: بۆچی ئەم بەستەزمانەتان کوشتووە؟ حاشایان لێ کردو سوێندی گەورەیان خوارد، کە ئەگەر لەتیشمان دەکەن، ئێمە ئاگامان لە هیچ نییە. لە پاشان ئەو زاتە فەرمووی: هەردووکیان بەرن، زیندانیان بکەن، بەڵکو سبەینێ دداني پێدا بنێن. بە پێی فەرمان هەردووکیان کەلەپچە کردنو زیندانیان کردن. چوارینەی "١٣٦":

دڵ ببوە شەیداو عاشقی زوڵف و پرچی پەرێشان
ببوە مایەو هۆی دڵ ئازاردانی یاری گیانی گیان
وەفایی گەرچی لە ڕواڵەتدا، خوێنی نەڕشتبوو
بەڵام ئەم شەیداو عاشقە ببوە شیاوی زیندان

بۆ سبەی بە پێی فەرمانی ئەو زاتە، هەردووکیان هێنایە خزمەت. ئەو زاتە فەرمووی: بۆچی ئەم بەستەزمانەتان کوشتوە؟ ئەوانیش پێیان لێ ناو کوشتنەکەیان دەرخستو وتیان ئێمە کوشتوومانەو حاشای لێ ناکەین. لێیان پرسین: ئێوە بۆچی خۆتان بە زمانی خۆتان هاوار دەکەنو ڕاستی دەڵێن؟ وتیان: ئێمە دەمانەوێ بڵێین ئێمە ئەمان کوشتووە. کەچی هەرچی دەکەین زمانمان نایهێنێو جگە لە وتنی ڕاستی، هیچ شتێکی ترمان بە زماندا نایەتو ناوترێتو لەم ددان پێدانانەدا هیچ دەسەڵاتێکمان نییە. چوارینەی "١٣٧":

وەفایی. ئائەو یارەی وا پیاڵەی مەی لە دەستایە
دێ و دەچێ و لە ناو کۆڕی مەیخۆرو مەی پەرستایە
جارێک بە تیلەی چاو هەڵئا دەکا، جارێکیش لێوە
مەی پەرستەکەی بەزمی دەگێڕێ، بەزمی مەستایە

لە دواییدا کاربەدەستانی حکومەتی عوسمانی بە پێی یاسای دەوڵەتی پایە بەرز، هەردووکیان ناردن بۆ ناوچەی "وان"و زیندانو کەلەپچەیان کردن. پاش ماوەیەک یەکێکیان لە زیندان مردو ئەوی تریشیان توانی خۆی لە زیندان دەرباز بکاتو هەڵێ. چوارینەی "١٣٨":

بیبگە لە دۆستان، وەفایی هەرچی کە ئارەزووت هەن
دەستبەرداریان بە، ئەمانە بۆ تۆ، هەموویان هەڵەن
وریا بە ڕەوەو دەستو زمانیش لە فەراپە بشۆ
هەر ئەم زمانو دەستە، شایەتی لە کارت دەدەن

ساڵێکیشیان لە هاویندا، ئەو زاتە بۆ گۆڕینی ئاوو هەوا لە نەهری، ڕووی کردە هاوینە هەواری مەیدانان. هاوینە هەواری مەیدانان، زوزانو هەواری ئەو زاتە بوو. نزیکەی دوو مانگ لەو شوێنە فێنکو خۆشو پڕ لە کانیاوی سازگارو ساردە مایەوە. دوایی لەوێوە بەرەو نەهری بەڕێ کەوت. کۆمەڵێکی زۆری موریدو دەستو پێوەندو خزمو کەسو کاری، هاورکێفی بوون، هەتا گەیشتە گوندی پیسان ئەم گوندە شوێنی جووتو گاو مەزرای نیوە کارەکانی ئەو زاتە بوو. بۆ نیوەڕۆ لەوێ بارگەو بنەیان خستو هەر کەسەو بە کارێکەوە خەریک بوو. چوارینەی "١٣٩":

پەپوولەیەک وای دەوت بە شەمی شەوقی گوڵ گەم
نەزانی چۆنەو ئاگات هەیە لە ناوو گڵ گەم
بشنوانەوە دوا بۆ حاڵ گەی من. فەرمووو وەفایی
بە هیچ جۆرێ بە ئازاری ئەدری و ئەشانی دڵ گەم

ئەو زاتەش بە تەنیا بەرەو ئەو بێستانەی چێنراوو خزمەتکرا بوو، بە پێیان و زۆر بە کاوەخۆ، بەڕێ کەوت. ئەو زاتە کازی کردم، منیش چوومە خزمەتی ئەو زاتە.

پۆستینەکەی لە خۆی کردەوەو هاویشتیە سەر کا-کەسێکی شەنکراو، فەرمووی ئێرە شوێنێکی خۆشو دڵگیرەو لە ئاپوورەکەش دوورین. وەرە دانیشە فەرمانیم بەجێ هێنا. دوای دوو سێ دەقیقە هەستاو فەرمووی: تۆ شاری -تو زیرەکیت، منیش کرمانجو لادێیم. وەرە با بچینە ناو ئەو بێستانەو بگەڕێین، بزانین منو تۆ کاممان گرکەی شیرین هەڵدەبژێرین! چوارینەی "١٤٠":

مەیکێڕ. کە دەمو لێوی خونچەیەو ڕوویشی نەسرینە
ئەلقەی بسکیشی هەزاران تونیەو هەزاران چینە
بە گەرەمی خۆی، هاتو جامێکی بە وەفایی دا
زانی ئەم جامە. گەرچی تاڵیش بێت. بۆ ئەو شیرینە

ئەوسا تەشریفی بردە ناو بێستانەکەو تاوێک تێدا گەڕا، منیش لەم لاوە چاوم بە گرکەکاندا دەگێڕاو بە عەقڵو هۆشی خۆم نزیکەی حەوت-هەشتێکم لێ کردەوەو کردمنە کۆشمەوەو هاتمەوە. ئەو زاتەش چوارێ لێ کردەبۆوەو بە باوەشی پیرۆزی هەڵی گرتبوونو هێنانی، بانگی کردم: وەرە با بچینەوە شوێنەکەی خۆمانو گرکەکان لەت بکەین، بزانین شاری گرکەی شیرین دەناسێ، یان من!؟ لەو کاتەدا، کە هێشتا لە بێستانەکەدا بووین، ئەو زاتە تاوێک بە سەرسامییەوە وەستاو ڕەنگو ڕووی پیرۆزی گۆڕا بە چەشنێک دەتگوت هەزار چەپکە گوڵو هەڵاڵە سوورەی پشکوتووەو چاوە پیرۆزەکانی مەستو نازو سوورو پڕ ئاو بوون. ڕەنگو ڕوی وەکو گوڵزاری بەهەشتی لێ هاتبوو. دەمویست لەو کاتە

پڕ لە خۆشەویستی‌و نائارامییەدا، هەموو گیانی قووت بدەم‌و بە ددان بیکرۆژم. چوارینەی "١٤١":

ئەو کاتەی مەیگێڕ، هەنگاوی بەرەو پێشەوە دەچوون
بە دەرکەوتنی، سەد باخی ئیرەم، سەوز بوون، پشکوون
پێکەنینەکەی دوو سەد وەفایی هێنایە کایە
عیشوەو نازیشی وای کرد: هەزاران مەستی عەدەم بوون

ئەوسا فەرمووی: میرزا، گوێت لێیە خوای پاک‌و مەزن، چی دەفەرمووێ! وتم: لە دەورت گەڕێم، نە هۆشم هەیەو نە گۆش. فەرمووی: هەق تەعالا دەفەرمووێ: تۆ باش من ناناسیت. وەک وتوویانە: زمان خامۆشە بەڵام دەم پڕ لە عەرەبی. زمانی پیرۆزی ئەو زاتە پڕ لە وتار بوو-و زمانی وەستاو قسەکانی تری چوونە پەردەوە. چوارینەی "١٤٢":

مەیگێڕ، کە وێنەی ناو جام و بادە، سەرمەستی کردی
گوڵڕەنگ بوویت، ئەست بووی، بە هەستی کردی
پیاڵەیەکی هەر لەو بادەیەی خۆت دات بە وەفایی
سەرخۆش‌و مەستو بوو، ئاوا لە دەست چوو لە دەستی کردی

لە دوای ئەم وتەیەی، دیسان ڕەنگ‌و ڕووی پیرۆزی بە جۆرێکی تر، زەردو سپی‌و لاواز هاتە پێش چاو. لە پاش دوو-سێ دەقیقە، کە ئەم حاڵ‌و هەوایە بە سەر چوو، فەرمووی: تۆ گوێت لێ بوو، ئاگادار بویت، من چیم وت؟ عەرزم کرد: بەڵێ. فەرمووی: چیم وت؟ وتم: شتێکی ناوام لە زمانی پیرۆزت بیست فەرمووی: سبحان الله. ئەمە چ هەڵەیەک بوو من کردم! بۆچی هێشتت؟ پاشان چەند جارێک داوای لێبوردنی خواست‌و فەرمووی: ئەو کاتەی من زیندووم، لای کەس باسی نەکەیت. چوارینەی "١٤٣":

ڕۆژێک ئەو پیرو شێخی مەیخانەم چاو پێکەوتەوە
دەستی وەفایی گوشی و باوەشی خۆی بۆ کردەوە
لەو بادەیەی وا، پڕ بوو لە ڕازی پێشینە و "ألشت"
جامێکی دامێ‌و نیشانەیەکی خۆی تیا هێشتەوە

ئەوسا لەسەرخۆ بەرەو دەری بێستانەکە بە ڕێ کەوتین‌و لە بێستانەکە هاتینە دەرەوە. ئەو زاتە لە سەر پۆستینەکەو کا-گەنمەکە دانیشت. منیش لە بەردەم ئەو زاتە، لە سەر زەوی دانیشتم. کەسمان لە دەور نەبوو. کەس ئاگای لە ئێمە نەبوو. چونکە هەر کەسەو بە کاروباری ئەسپ‌و کوێدرێژو شوێنی حەوانەوەو دانیشتنی خۆیەوە خەریک بوو. پاشان ئەو زاتە فەرمووی: تۆ گرکەکانی خۆت لەت بکە. یەک یەک لەتم کردن‌و لێم چەشتن. ئەگەر چی بە ڕەنگ‌و ڕوو دەبوایە وەک شەکر شیرین‌و مەزەدار بوونایە، کەچی تامیان وەکوو ئاوو کا ساردو ناخۆش بوون‌و یەک لە یەک خراپتر بوون. ئەو زاتە، بەو لەتلەتکردن‌و چەشتن‌و فڕێدانەی من بەردەوام پێدەکەنی‌و دەیفەرموو: شاری! گوانی زیرەکییەکەت! دوایی ئەو چوار گرکەیەی بە دەستی پیرۆزی لێی کردبوونەوەو هێنابوونی. لەت لەتی کردن‌و لە هەر کامەیان کووزێکی لێدەکردنەوەو پاکی دەکردن‌و بە دەستی پیرۆزی دەیدایە دەستم‌و دەمخواردن. لە تام‌و بۆن‌و شیرینی ئەم گرکانە، سەرسام بووم. چوارینەی "١٤٤":

ئەگەر چی گوڵجار، گوڵ و ئەسرینی زۆری پێوەیە
ئەم هەموو ڕەنگەش، هەر لە بەخشینی خاکێیوەیە
مایەی پەسەندیی ئەو یارە خەندە شەکرینەیە، وا
وەفایی-یش ئاوا، ئەمجۆرە شیعرە شیرینەی هەیە

دیسان بە زەردەخەنەوە دەیفەرموو: تۆ شاریت‌و منیش کرمانج! عەرزم کرد: لە دەورت گەڕێم گرکەکانی من هەموویان گرکەی شیرین بوون. بەڵام بە سیحرو فێڵی پیرانەو تەردەستی شێخانە، شیرینایەتی گرکەکانی منت کێشاو لە گرکەکانی خۆتت کردن. بە کورتی چۆنت بوێت، وا دەبێت. لە دواییدا لە هەموو لایەکەوە جەماوەر کۆ بوونەوەو باسەکە گۆڕا. چوارینەی "١٤٥":

نازی چاوان‌و بسکەکانی تۆ، هەر ئاوا بووە
ئەی گیانی وەفا، ئاژاوەی چین-یش وا بەرپا بووە
موعجیزەیەکی پێکەنینەکەت ئەوەیە، کەوا
گوڵ، ژەهریش بوو بێت، بە سۆنگەی تۆوە، لە هەنگوین چووە

ساڵێکیشیان لە سەرەتای هاویندا، بە هۆی گەرمای زۆری ئەهری و ناخۆشی ئاوو هەوای ئەو ناوچەیەوە. ئەو زاتە لەرزو یاوی تووش بوو. چەند ڕۆژێک بەڵغەم‌و ناسازی‌و کەم هێزیی هەڵی کوتایە سەری‌و بڕستی لێ بڕی. چوارینەی "١٤٦":

بە نازیزم وت: ئەری ڕەنگی من، بۆچی وا زەردە؟
هەمیشە ژینی وەکو وەفایی پڕ داخ‌و دەردە
ڕووی خۆی دەرخست‌و بسکی ئاڵۆزو لوولی شاردەوە
واتە: دەرمانت، هەوا گۆڕینە، لەو کەژو هەردە

ناچار بۆ گۆڕینی ئاوو هەوا، ڕووی کردە دەڤەری "مەیدانان"ی بە زێڕ کڕراوی تایبەتی خۆیان. جەماوەرێکی زۆریشی لەتەکدا بوو. چوارینەی "١٤٧":

بەو بتەم وت: لە تاو دووریتە، هاوار دادم
لە بەر شیرینی پێکەنینەکەت، وەکو فەرهادم
پێمی وت: لە ناو ئاوێنەدا بوو، وەفایی-م بینی
دەبێ بە چاوی خۆمەوە بوو بم، هەر وایە یادم

لەو سەفەرەدا جەنابی بەخشندە خوێ، یەکتای دەوران، تاقانەی جیهان، خوالێخۆشبوو، مەلا عومەر ئەفەندی ڕەواندز-یش لەگەڵ کۆمەڵێ فەقێ تەشریفیان هێنا. کاتێ گەیشتینە ئەو دەڤەرە، لە سێ شوێندا چادریان هەڵدا، یەکێکیان بۆ ئەو بەڕێزەو فەقێکانی‌و چادرێکیش بۆ چێشتخانەو چێشتکارەکان‌و چادرێکی تایبەتیش بۆ

ئەو زاتەو کەس و کارو من و سەید عەبدولڕەحمان. ئەو زاتە نۆکەرو دەست پێوەندو مەحرەمی لەوێ نەبوون و لە ناو کۆمەڵی موسافیرەکاندا تەنیا نیمە "دوو مارمێلک" یاری غاری ئەو بووین. کە شەو دادەهات و جێگەی خەوی ئەو زاتەمان ڕادەخست و لە پاش دوعاکردن و بە جێهێنانی فەرزی هەمیشەیی؛ دەنووست و دەحەسایەوە. تا دەمەو بەیانی، من و سەیید، بە نۆبە دەخەوتین و هەڵدەستاینەوە. چوارینەی "١٤٨":

وەفایی بێ یار، گوڵ و گوڵزاریش وەک دڕک جارە
... یاریشدا، گوڵ ... شووره‌یی و عارە
لە ناو ئایینی ئەڤینداراندا، باوە، وا دەڵێن
لە هەر جێگەیەک دڵداری لێ بێت، هەموون گوڵزارە

نزیکەی دوو مانگ و نیو "زیاتر یان کەمتر". لەو هەوارە ماینەوە. بە ڕاستی شوێنێ وا خۆش و سازگار، شوێنێ وا خۆش و خاوێن لە هەموو ناو چیادا بەدی ناکرێ. کانیاوەکانی بە ڕادەیەک ساردو خۆشن، کە هەرگیز نەمتوانیوە لە سەر یەک، سێ قومی لێ بخۆمەوە. بە تایبەتی چەمی نزیک ئەو ناوچەیە، کە بەناو دەربەندی چیا سەرکەشەکاندا تێدەپەڕێت. هەتا دەگاتە سنووری سنجاقی ڕەواندز، ئەمبەرەو ئەوبەری، بە پانایی سەد گەز، هەمووی گوڵزارو هەڵاڵە جارە. هەر لە بەهارەوە، تا دوو مانگەی هاوین. ئەم دیمەنە وەک بەهەشت ڕەنگینەو هەر ئەو جۆرەش دەمێنێتەوە. چوارینەی "١٤٩":

لە بەهاراندا ویستنی باخ و ناو گوڵجار خۆشە
مێرگ و چیمەن و هەوای زوزان و لای ئیزار خۆشە
وەفایی بە خوا، ئەمانە ئەگەر وەک بەهەشتیش بن
سەیری گوڵشەنی وا سازکاریش لەگەڵ یار خۆشە

لە سرودیان فێنک و ئاوی ساردو سازگار، بۆنی هەڵاڵە جارو ڕیحانە گیرتەو کوڵی هەمە جۆرەو هەزاران چەشنە کوڵاڵەو مێخەک، دنیایەک سۆسنەو گەزیزەو وەنەوشەو چرۆی دەم بە پێکەنین. کە ڕۆژەرێیەک لە کوێ چەمەکە ڕوان و پشکووتوون. مرۆڤ مەست و سەراسیمە دەبێت. ئەو زاتە جار جارەو ڕابواردان، لەگەڵ جەماوەرێکی زۆردا، ڕوویان دەکردە ئەم شوێنە. کاتێ لە ناو ئەو مێرگ و چیمەنەو لە ناو ئەو شوێنە دڵگیرەدا. لە کوێ چەمە فێنک و خۆشەکەدا، دادەنیشت و لە هەر چوار دەورەوە، ئەولیاو زاناو موریدو خەلیفەکانی ئەڵقەیان دەبەست. ئەو زاتە بە ئارامی باسی زانستی عیرفانی دەکرد. چوارینەی "١٥٠":

... جوان و بەدەفەر ... هاتە فەرابات
گیانی مەیخوران هاتە جۆش و کوڵ، بوو بە ...
هەر کەسێ لەعلی گیان پەروەردەکەی بە چاو دەبینێ
... دەبووە وەفایی و بێهۆش ...

گوێگرانیش بە کەمالی دڵ و دەروون، گوێیان بۆ شل دەکرد و ... دەهاتنەوە سەر خۆ. خۆش و خرۆشێکی وا بەرپا دەبوو، وەک ... هەڵدەسێنێت. وابوو.

سەرەڕای ئەو هەڵاڵەجارەو جوانیی ئەو میرگوزارە، بە هۆی ڕوخساری جوانو نووری کەماڵی ئەو زاتەوە، کەس کوێی بە مەیلی ڕابواردنی ناو هەڵاڵەجار نەدەداو ناهەقیشیان نەبوو. چوارینەی "١٥١":

ئەو شۆخەی ڕووی خۆی ئاگورێنەوە بە ڕووی تابان
هیچ ئەڤینداریک نییە گیانی خۆی نەکات بە قوربان
بۆ چاکەی چرا، وەفایی ئەگەر پەپوولە هەردەم
خۆی ئەسووتێنێت چی دی لە دەست دێت، بێجگە لە گیاندان

لەو شوێنەی کە جێی دەرکەوتنی نووری یەزدان، لەو پەیکەرە ڕۆحانییەدا کە ئاوێنەی درەوشانەوە بوو. وەک ڕۆژی ڕووناک، ڕوون و ئاشکرا دەبینرا، ئیتر لە بەرامبەر ڕووخساری خاوەن کەماڵی ئەو زاتەدا، هەوای گوڵجار و ئارەزووی ڕابواردنی ناو باخو بێستان، لە کوێ دەما! ئەم هەموو گوڵو گوڵزارە، هەڵاڵەش و دڕکەڵانی دەنواند. دەمەو ئێواران بەرەو شوێنی حەوانەوە دەهاتنەوە و وەک خۆر، سوارەو پیادە، وەک ئەستێرە لە دەوری بەرو هەوارکەکە دەبوونەوەو دەهاتنەوە. غەزەل:

ئەی خۆزگەم بەو دەمو ساتە، ئەی خۆزگەم بەو ڕۆژانە
ئەی خۆزگەم بەو خۆشی و باروودۆخە. ئەی خۆزگەم بەو کاروبارە
ئێمە بە سەر ئەسپی گیانبازی و ئەو لەسەر تەختی زانست
ئای لەو خۆشی و شادییەی ئەو سوار بوو، ئێمەش سوار
ئەو سروودی عەشقی دەچڕی. ئێمەش سروودی عاشقی
ئەو وەکو گوڵی دەم بە پێکەنین دەپشکووت، ئێمەش وەک و بولبولی بێ قەرار
ئەو سەد دەرگای نوورو ڕووناکی لێ کردینەوە
ئێمەش سەد دڵ و گیانی بە قوربانمان خستە بەر پێی ئەو
وەک وەفایی بێ قەرارم، ئەی موتریب تارێک لێ بدە
گیانو دڵم لە ئاگرا دەسووتێ. مەیگێڕ سا ئاوێک بێنە

ای خوشا ان وقت و ساعت . ای خوشا ان روزکار
ای خوشا ان وجد و حالت . ای خوش ان کاروبار
ما بر اسب جان نپاری او بە تخت معرفت کفتی
یاد باد ان شوق و شادی . او سوار و ما سوار
او سرود عشق کفتی . ما سرود عاشقی
او چو کل خندان شکفتی . ما چو بلبل بی قرار
او بە روی ما کشودە لە در نورو چیا
ما بە جانی او نمودە لە دل جان نپار
چون وفایی بی قرارم . مکربا تاری بزن
جان و دل مصروق نارم . ساقیا ابی بیار

لەو دەمانەدا، شەوێکیان خەریکی ئێشککرتن بووم، کاتێ بەشێکی شەو تێپەڕی، هاوڕێکەمم هەستاندو تێم کەیاند کە نۆرەی هەستانی ئەوو خەوتنی منە. ئەو بەڕێزە هەستاو منیش لەبەر پێی پیرۆزی ئەو زاتەدا، ڕاکشامو سەرم کردە سەر زەویو خەوتم. کاتێ بەناکا هاتمەوە، هەستم کرد شەیتانی بووم، سەرگەردان بوومو پەشۆکام، تاوێک بەملاو لادا هەڵخولام. کابرای نووستووم خەبەر نەکردەوەو چوار پێنج جار لە ڕەشماڵەکە هاتمە دەر. بۆ غوسلکردن چوومەوە چاوکەکەی نزیک ڕەشماڵەکەو بە هۆی سەرماو ساردیی زۆری ئاوەکەو ئەو کزەبایەی کە خەڵکی شەمزینان پێی دەڵێن: هورە توانای غوسڵم لە خۆمدا شک نەدەبرد، دیسانەوە بۆ ناو چادرەکە هەڵدەهاتمەوە. ناچار لە شەرمی ئەوەی نەوەکو ئەو زاتە خەبەری بێتەوەو بەم حاڵەوە بمبینێ. دەستم لە گیانی خۆم هەڵگرتو بەو تاریکە شەوە، چوومە کوێ کانیەکە، هەتا جلەکانم داکەندن، لەوانە بوو لە بەر تەوژمی سەرماو زەبەندی باکەدا، زمانم لاڵو قاچم لە کۆ بکەوێت. هەرچۆنێک بێت چوومە ناو ئاوەکەوەو لەش پیسم لە خۆم دەرکرد. کاتێ بە ددانە چوقە. لە ئاوەکە هاتمە دەرێ. جلەکانم. با هەر پارچەیەی بە لایەکدا ڕفاندبوو. هەریەکەی بە لقە دارێکو بن دەوەنێکەوە گیرسابوونەوە. بەو حاڵەوە بە ڕووتو قوتی، لەملا بۆ ئەولا، بە دوای جلەکانمدا ڕامدەکرد، هەتا دۆزیمنەوە، زۆری پێ چوو، هەموو گیانم دەتووت شەپڵە لێی داوە. لە دڵی خۆمدا وتم: ئەگەر ئێستا ئەو زاتە، خەبەری ببوایەتەوەو بەزەیی پێمدا بهاتایەو بەو سەیدەی بفەرمووایە: ئادەی ئاگرێک بکەرەوە، چ دەبوو، کتوپڕ دەنگی ئەو زاتەم بەر گوێ کەوت. کە بەو سەیدەی فەرمووو: خێرا ئاگرێک بکەرەوە، میرزا خەریکە لە سەرمادا ڕەق دەبێتەوە. چورایندەی "١٥٢":

ئەو بە چاکەو ئەوەی مەلایکەت، پڕ سیوبە دەردەم
واتە: وەفایی لە بیرم ئەچوویت. هەر وایت لە یادم
وتم: لە تاوی ئێسرکزی تۆ بوو. ئەخوش کەوتبووم
هەر پەرچەمی تووبەسێی تۆش، تۆشی لەرزو تای کردم

پاشان هەتا یەکەیەکی جلەکانم هەریەکە لە شوێنێک دۆزییەوەو لە بەرم کردن، نیوە گیان بوومو دەستو زمانم لە کۆ چوونو وەکو پیاوی سەرخۆش و کێژ، بە لارە لارو کێرە کێر، بەرەو چادرەکە بوومەوەو لە نزیک ئاگرەکە ڕۆنیشتم، ئەو زاتە لە ڕووی بەزەییەوە بە تووڕەییەوە فەرمووی: خۆ چێشتخانەمان هەیە. ئاوو ئاگر، نۆکەرو بەردەستیشی لێیە، بۆچی خۆت لەو ئاوە ساردە هەڵکێشاوە؟ عەرزم کرد: تەرەو شکۆە نەیهێشت پاشان پۆستینەکە پیرۆزەکەی پێدا دام. هەرچەند لە ئاگرەکەش نزیک دەبوومەوە، تەوژمی سەرماکە. لە دڵو گیانم دەرنەچوو. ددانەکانیشم لەبەر لەرزوتا. نەدەهاتنەوە یەک.

ئەو زاتە فەرمووی: ئەم سەرمایە، بەم ئاگرە لە گیانی تۆ دەرناچێت. وەرە لای خۆمەوە، چوومە لایەوەو لە بەردەم ئەو زاتەدا لەسەر ئەژنۆ دانیشتم. چوارینەی "١٥٣":

ئەوشۆخەی نازی لە سەرووتری مانگی تابان کرد
ماوەیەک لە لای وەفایی گیر بوو. ڕووی خۆی پەنهان کرد
ڕووی خۆی دەرخستو بە تیلەی چاوێک لە ناوی بردم
هەر خۆیشی دەردی هەزار ساڵەی چارەو دەرمان کرد

تاوێک لەو دۆخەی من ڕاماو ئەوەندەی ئەخایەند، کە لە تەوقی سەرمەوە، تا نووکی پێم، لە ئارەقدا شەلاڵ بوونو هیچ دەمارو پێستو ئەندامی دەرو دەروونم نەما، لەم گەرمییەدا نوقم نەبێتو نەبرژێت. ئیتر ناسوودە بووم، دیسانەوە کەوتەوە سەر گۆنەکردنم، کە چێشتخانە هەمیشە ناوی گەرمیی لێیەو تۆ هەتا کەنگێ نامۆیی دەکەیت!؟ جارێکی تر بەم کارانەت ڕازی نابم. چوارینەی "١٥٤":

خۆزگەم بەو کەسەی گفتــو شکەکەتو ماندووە گیانی
یارێکی هەیە. ڕووی مانگو چارساز. بە میهرەبانی
وەفایی. جارجار بە ناز هەنگاوێک لەبەر خۆی دەنێ
دەردی بێ دەرمان، زامی نادیار، دەکات دەرمانی

هاوینێکی تریش دیسان ئەو زاتە، ڕووی کردەوە هاوینە هەواری مەیدانانو خەریکی ساز کردنەوەی ئاوەدانیو دروستکردنەوەی ماڵی چەند تیوە کارێکی بوو. ڕۆژێکیان سەعید خان بەگی حاکمی شەمزینان هاتە زیارەتی ئەو زاتە، چەند ڕۆژێک لەوە پێش- باش لەسەر هۆش نیم-نازانم جوانوە ئەسپ بوو، یان ماییێن، بە هەشتا تمەن کڕیبوویو لەگەڵ خۆی هێنا بووی، شەوێکیان وڵاخەکەی تووشی دەردی سندان بوو، ئەو بەسزمانە هەتا ڕۆژ بووەوە، خۆی بە زەویدا دەداو هەڵدەستایەوە. ئارامی لێ بڕابوو. ئەو زاتە تەشریفی بۆ مزگەوت بردو دوای بە جێهێنانی نوێژ، دەستی بە خەتمو تەوەجوە کردن کرد. منیش لەناو ئەڵقەکە هاتمە دەرێ، سەیرم کرد وڵاخەکە درێژ بووەو چوار پەلی ڕاکێشاوەو بە چاوی ئەبڵەق بوویەوە. سەر لە زەوی دەکوتێ، بێ دەستو پێ لە بیری مردندا بوو. سەعید خانیش لەگەڵ کۆمەڵێ نۆکەرو دەستو پێوەندداء بە چواردەوری وڵاخەکەدا دۆش دامابوونو ڕاوەستا بوون. فرمێسکی داخو پەژارە، لە چاویان دادەوەرىو بە خەمێکی زۆرەوە چاوی لە ئەسپەکە بڕیبوو، بەرە دەستی، لە یەکتر هەڵدەسوون. چوارینەی "١٥٥":

ئەگەر دەتەوێ گیانت بە هیچ جۆر، زیان نەکات پێی
هەر لە خۆتەوە دڵبەستە مەبە لە هیچ ئەڵێی
وەفایی. هەموو شتێکی دنیا، شتێک ناهێنێ
جگە لە یارێک. دڵناواڵا بێ و دڵنیا بیست لێی

نۆکەرەکان هەرچی سەرو پێی وڵاخەکەیان دەبزواند، هیچ بزوتنەوەیەکی تێدا نەما بوو. ئیتر بە تەواوی دەستیان لە زیندوبوونەوەی شتو نائومێد بوون. من پێم وابوو دوای دوو-سێ دەقیقەی تر. هەناسەی تێدا نامێنێ. کەچی لەم کاتەدا، ئەو زاتە کە لە خەتمو تەوەجوە کردن تەواو ببوو، هاتو بە سەعید خان بەگی فەرموو: ئەوە بۆ وڵاخێک دەگریت؟ عەرزی کرد: لە دەورت کەڕێم، هەشتا تمەنم پێ داوە. هەشتا تمەن کەم نییە. سەرەڕای ئەوەش وڵاخی وام بە گران دەست دەکەوێتەوە. ئەو زاتە بە کەشمو ئەشم بەرەو لای وڵاخەکە چوو. گۆچانی موبارەکی لە حاند سەریەوە، تا کلکی پێدا گێڕاو فەرمووی: هەستە هەستە. ئەو بەسزمانە دەستبەجێ سەری بەرز کردەوەو تاوێک لە ڕوخساری ئەو زاتەی ڕوانی. وەک کەسێکی سەرە ملی وڵاخی مردو، بە گورمەوە بە زەویدا بدات. ئاوا سەرو ملی کەوتە سەر زەوی دیسانەوە وەک جاری پێشوو، ئەو زاتە گۆچانی موبارەکی بە سەرو ملیدا هێناو فەرمووی: هەستە هەستە. دیسان سەری بەرز کردەوەو تاوێک لە ڕوخساری پیرۆزی ڕوانیو سەری داکەوتەوە. ئەو زاتە، بۆ جاری سێیەم، گۆچانی موبارەکی بە سەرو ملیدا هێناو بە دەنگی بەرزو توڕەییەوە فەرمووی: هەستە هەستە. ئەم جارەیان وەک ئەوەی سەد کەس بە یەکەوە بە یەک گوژم، لە سەر زەوی هەڵی بکرن، ئاوا ڕاست بۆوەو هێزو جوڵەی بە بەردا هاتەوە. چوارینەی "١٥٦":

وەفایی. وەها چاک بیبێتە خاوەن دڵ و گیان
گیانبازیی بکەو ببە بە سەرکەرد پێناوی ڕەندان
ڕەندان هەر کاتێ سەرنج لە حاڵی ئاژەڵێک بدەن
گیانی تێ دێتــو دڵ پەیدا دەکاو دەبێتە نیشان

قریوە لە خەڵکەکە هەستاو هاواڕو خرۆش کەوتە ناو خەڵکو وڵاخەکەش زرپو زیندوو ڕاست بووەوە. سەعید خانی بەگی ناوبراو، کە پێشتر زۆر نکوڵی دەکرد، خێرا بڕوای هێناو چەند سەر مەڕێکی بە فەقێکانی ئەوێ بەخشیو هەتا لە ژیانیشدا بوو، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ بە ئەمەکترو هەمیشەش خەریکی خواپەرستی بوو. چوارینەی "١٥٧":

خوایە هیچ کەسێ بە سەرێ نەیەت وێنەی وەفایی
ئەفەس مردووەو لە هیچ کەس ناچێ بە بەروڵایی
بۆ ئەوەی توانای پووچو ڕزیوی زیندوو بێتەوە
خوایە گیان هەر خۆت بکەیتە لای: ئەفەس عیسایی

ساڵێکی تر. لە وەرزی پاییزدا. ئەو زاتە لە گوندێکی بە زێر کراوی خۆیدا مابووە. کرێکارێکی زۆریش خەریکی سازکردنەوەی چەند ماڵێکی ئاوایی بوون. کۆمەڵێک وەستاو کرێکاری تریش لە لایەکی تردوە خەریکی ڕووخاندنی کۆنە قەڵاو باڵەخانەیەک بوون. دانیشتوانی ناو چیا لەبەر ئەوەی خێڵەکینو وەک شارستانی شارەزاو بە ئەزموون نین. لایەکی کۆشکەکەیان ڕووخاندبوو. دوو لای تریشی، کە نزیکەی "٣ گەز" دەبوو، ڕماندبوویان. نزیکەی نیوەی سەربانی کۆشکەکەش، کە هەموو بەردی تاشراوو ئەستور بوو، بە حەواوە مابووەوە. هێندە کەوچو کەم ئاوەز بوون، نەیاندەزانی ئەمجۆرە ڕووخاندنە، مەترسیی دواوەیەو دەبێتە هۆی داتەپینی سەربانەکە. چوارینەی "١٥٨":

لە ناو لاوێدا هیچی تیا نییە. جگە داناویی
عومری شیرینی خۆت لە کیس مەدە. بڕوا خۆرایی
وەفایی گوایە. پێغەمبەری خوا. ئاوای فەرمووە:
ببە بە شاریی. لەوێ خودا. دین و دنیای پێداوێ

کرێکارەکانیش هەروا خەریکی ڕووخاندنی پاشماوەی کۆشکەکە بوون. لەو کاتەدا من هاوارم لێ هەستاو چوومە خزمەت ئەو زاتە. عەرزم کرد: قوربان ئەم خەڵکە زۆر گەوجن. بنمیچی کۆشکەکە خەریکە دەڕووخێ‌و لەوانەشە کرێکارەکان بین بە ژێریەوە و تێدا بچن. ئەو زاتە بەرەو لای کرێکارەکان بەڕێ کەوت. کە نزیکەی دووسەد کەس دەبوون. لە دوای دوو – سێ دەقیقە هاواری لێ کردن. ڕاکەن، دوور کەونەوە. لە پڕ بنمیچەکە داڕووخاو بە ئەندازەی گردێک. تەپ‌و تۆز بڵند بووەوە‌و ئەو دەوروبەرەی داپۆشی. هەر کەسەو بە پرتاو بە لایەکدا هەڵاتبوو. لە دوای ماوەیەک، کە تەپ‌و تۆزەکە نیشتەوە، بۆیان دەرکەوت کرێکارێکی مێردمنداڵی سیازدە ساڵەی کەچەڵ، بووە بەژێر ئەو گڵ‌و بەردو دارەوە. چوارینەی "١٥٩":

بانگە بەسەر مێرمناڵێکدا هەرەسی هێنا
کەس‌و کارەکەی بە گریانەوە، جەرگیان پڕ خوێنە
دوای یەک دوو سەعات، کە دەریان هێنا
کوتی: وەفایی بچۆ فاتیحەی لەسەر بخوێنە

ئەو تەلە بەردانە، بەلای کەمەوە هەزار دانە دەبوون. ئەوەندەی کەزێکیش کڵ لە سەربانەکە بوو کرێکارەکان کۆ بوونەوەو نزیکەی نیو سەعات، بە پاچ‌و پێمەڕە، کڵ‌و بەردیان دەبژاردو دوور دەخستەوە، لە دواییدا لاقێکی کوڕەکە دەرکەوت‌و بە تەقەللایەکی زۆر، کوڕەیان لە ژێر بەردو کڵ هێنایە دەرێ. بەڵام هیچ جووڵەو بزوتنێک لە لەش‌و دڵی نەدەهات. هەمووشیان گومانیان نەمابوو، کە مردوە. زۆر سەیر بوو، ماوەی سەعاتێک لە ژێر ئەو هەموو گڵ‌و بەردەدا بمێنێتەوەو هەموو لەشی ونجر ونجر نەبێت‌و نەبێتە خۆڵ‌و خاک! دوو–سێ کرێکاری خزمی کوڕە دەستیان کرد بە شین‌و ڕۆ ڕۆ. ئەو زاتەش فەرمووی: مەگرین ئەگەر خوا پێی خۆش بێت، زیندو دەبێتەوە. بە فەرمانی ئەو زاتە، کوڕەیان بە چوار دەستان هەڵگرت‌و لە شوێنێکی دیاریکراو دایان ناو خەڵکەکە خڕ بوونەوە، ئەو زاتە، چارەکە سەعاتێک لە ژوور سەری وەستاو لێی ڕاما. کت‌وپڕ کوڕە جوڵایەوەو هەستایە سەر پێ. بە یەک جار وەک قیامەت ڕاسابێ، قریوەی شادی‌و جەزمە، کەوتە ناو خەڵکەکە. چوارینەی "١٦٠":

خێرا ئەو قوتبی زەمانە، بە ناز تەشریفی هێنا
فووی بە سەردا کرد، کوڕە لە جێی خۆی ڕاست بۆوە. هەڵسا
کاتێ کوڕەکە، کەوتە جووڵان‌و سەری هەڵبڕی
هاوارو جەزمە، بڵاو بوو لە ناو پیرو لاوانا

ئەوسا ئەو زاتە فەرمووی: کەمێک هەنگوین لە ماڵی ئێمە بهێنن، بیدەنێ‌و برێکیشی لە سەری هەڵسوون. ئیتر تەشریفی بۆ حەرەم بردەوە..... زۆر بە وردی سەیری هەموو گیانی کوڕەکەیان کرد، ساغ‌و سەلامەت بوو. بەڵام بەو هۆیەوە کە تووک بە سەرییەوە نەبوو. خوێنی لێهاتبوو.. دوبارە خەڵکەکە دەستیان بە کار کردەوە. چوارینەی "١٦١":

نازەنینێک وای بە وەفایی وت، لەبەر بەیانا
چارەی دەست نەکەوت، لای هیچ پزیشک‌و ناو حەکیمانا
لەو دوو نێرگزە دڵڕفێنەوە، لە ڕووی لوتفەوە
تیلەی چاوێکت بەسەو بۆ هەموو دەرادێک، دەرمانە

ساڵێکیشیان پێشەوای ئەرمەنییەکانی ناوچەو دەوروبەری شاری وان، کە پێی دەوترێ: مارشەمون‌و بە واتای ئەرمەنییەکان بەو کەسانە دەڵێن: پێشەوا، کە ئەرکی دنیایی کردبێ بە سەرۆکی کۆمەڵێ ئەرمەنی بێت‌و لە ئایینی خۆیاندا بە گەورەو ڕێنوێن‌و جێنشینی حەزرەتی عیسا"د. خ"ی دەدەنێن، ئەم مارشەمونە. لەناو پەیڕەوانی خۆیاندا، هێندە جێی برواو متمانە بوو، کە لە کاتی دەست شتندا، ئەیاندەهێشت ئاوەکە بڕژێتە سەر زەوی، بەڵکو ئاوەکەیان بە تەبەڕوک. شار بە شارو وڵات بە وڵات دەبردو دەیانخواردەوەو لە خواردن‌و خواردنەوەکانیان دەکرد. چوارینەی "١٦٢":

بە پێی ئایینی مەسیح، مارشەمعون ڕابەرو پێشەوە
واتە: خەلیفەی مەسیحیان‌و سەرۆک‌و مێشە
خۆڵی بەری پێی لایان پیرۆزەو بە موفەڕەک ئەدەن
هەرکەس بە دینی خۆی دڵبەستەیەو شادو دڵگیرە

سەرەڕای ئەوەش کە کوێرایەڵی دەوڵەتی دەکرد، بەڵام زۆربەی ساڵەکان تا فەرمانی دەکردو بەڕاتی دیاری کراوی نەدەدا. حکومەتیش کەمێک چاوپۆشی لێ دەکردو. زۆر بە کەمی سزا دەدرا. سەرەنجام بەهۆی زاتی کلاوی‌و کینەو دوژمنایەتی ئایینەوە لە تەک دەست‌و پێوەندەکانیدا هەموو چەکدار بوون‌و بۆ شەڕ لەگەڵ ئەو زاتەدا ئامادە بوون. هەتا دەڤەری وانیش کە خاکی عوسمانییە. هاتنە پێشەوە. لەوێوە هەواڵیان بۆ ئەو زاتە نارد کە خۆی ئامادە بکات‌و دەبێ تا سەرلەبەری شەمزینان تەفرو تونا نەکەین، خەو و خۆراکم لێ حەرامە... پاش چەند ڕۆژێک بەم لەشکرەوە لە وڵاتی "وان"ەوە تا ناوچەی "گەڤەر"، کە دوو قۆناغە ڕێ لە نەهرییەوە دوورە، نزیک بوونەوە. لەملاشەوە جەماوەرو نزیکان، هەموو ڕۆژێک‌و هەموو سەعاتێک، دەستە دەستە دەهاتن‌و دەچوون‌و شاڵاوی ئەرمەنی دەناڵۆزان‌و دەپەشۆکان. ئەو زاتەش بەردەوام دەیفەرموو: بەبێ فەرمانی حکومەت، پێویست بە کۆکردنەوەی خەڵک ناکات و بڕۆن لە ماڵی خۆتان ئاسوودە دانیشن، خوا گەورەیە.

ڕۆژێکیان ئەو زاتە، مەلا ئەحمەدی کاتوونەیی خواست‌و بە نوێنەرایەتی‌و پەیامنێری خۆی، بۆ لای مارشەمونی هەڵبژاردو ئەویش پێی فەرموو:

من بەم بێ دەم‌و بێ زمانییەو مارشەمونیش بەم هەموو بێدینی و زمان پاراوییەی کە لەناو جەماوەری ئەرمەنیدا سەیرو سەمەرەیەکی هەڵکەوتەیە، چۆن دەتوانم گفتوگۆی لەگەڵدا بکەم! چوونی من دەبێتە هۆی زیانێکی زۆرو کوتوبێژی من لەگەڵ ئەودا دەبێتە مایەی زیان‌و دەرکەوتنی سەرشۆڕی کەلەکەمان. ئەو زاتە پێی فەرموو: دەبێ بچیت‌و هیچ ترس‌و بیمێکیشت نەبێ، چونکە ئەولیبای مەزن ڕەشیدن.

ئەو بەڕێزەش بە پێی فەرمانی ئەو زاتە، خۆی تەیار کردو لەگەڵ دووسێ نۆکەردا مۆڵەتیان خواستو چوونە ناوچەی گەڤەرو بە مارشەموون ڕادەگەیەنن کە لەلایەن ئەو زاتەوە پەیامنێرێک هەواڵی هێناوە، ئەویش دەڵێت ئەمڕۆ ناکرێت، با شەو بێت. ئەو بەڕێزەش دوای نوێژی نوستنان دەچێتە لای مارشەمونو تاوێک دەئاخێونو لە دواییدا دەڵێ: من دەست هەڵناگرم، چەند سوێندی وام خواردووەو نەزری وام کردووە، بە لایەنگیری و پێداگیری ئایینی خۆم، لە ڕێگەی حەزرەتی مەسیح، یان سەری خۆم دادەنێم، یان دەبێت خاکی شەمزینان بە تووڕەکە بپێژم.
ئەو بەڕێزە بە نائومێدی هەستاو بۆماڵی خۆی هاتەوە. بە پەلە پیاوێکی گورج و سوکەڵەی بە نامەوە نارده خزمەت ئەو زاتە. کە ڕابگەیەنێت ئەم تۆفانە، بە جۆرێکی وا نەوروژاوەو ئەم ملهوڕە بە چەشنێک ئاور ناپرژێنێ تا چارەسەر بکرێ. یان دەبێت بۆ شەڕ تەیار بین، یان دەبێ شەمزینان جێ بهێڵین. ئەو زاتە دەستبەجێ وەڵامی بۆ نوسییەوە: مەترسەو ئەم شەوی داهاتووش بچۆرەوە بۆ لای مارشەمون، چونکە ئەو بێ پشت و پەنایە حسابی بۆ کرا. چوارینەی (١٦٣).

ئەو قوتبی دەهرەی لە گشت دنیادا تاکو تەنیایە
نامەی لەو جۆرەی بە تەتەریا نارد مزگێنی تیایە
لەناو جیهانی غەریبەوە پشتی دوژمنان شکا
تیری پیاو چاکان بەری کەوتووە والە چاویایە

ئیتر هیچ پێویست بە هێز کۆکردنەوەو شەڕ ناکات. هەر ئەو شەوە مارشەمون جەنابی مەلا ئەحمەد دەخوازێو ئەمجارەیان بیروڕاو ئاخاوتنی لەگەڵدا دەکاتو دەڵێ: من لەو کارەی کردوومە، زۆر پەشیمان بوومەتەوەو ئێستاش خۆم بە دۆستو ئاشنای شێخ دەزانمو ئێمە هەردوکمان دەروێشین، ئایینی هەردووکیشمان دەستبەرداربوونی ئارەزووە، نەک بیرکردنەوە لە خەیاڵاتی چەپەڵو دروستکردنی نەفسی پڕوپووچ و شەیتانی. بۆچی بە فڕوفێل و هەوای کۆمەڵێک نەزان ببینە هۆی خوێنڕشتنی کۆمەڵێکی زۆر لە هەردوو لاو ببینە مایەی هەڵگیرساندنی شەڕو ئاژاوەو ڕق و کینەی کردگار؟ چوارینەی (١٦٤).

بە هیمەتی ئەو چرای ئیسلامەی پەنای تەواوە
چۆن شەولە ترسی تیشکی مانگ شەو دەکشێتە دواوە
ڕێبەری هەموو ڕێ ون کردوانیش، بە ڕێگەی خۆیدا
بەخت و ڕووی ڕەش بوو، لە کوێوە هاتبوو، هەر واگەڕاوە

هەر بەو جۆرەش عەرزی دۆستایەتی من بە شێخ بگەیەنە... خۆ ئەگەر لەبەر هەندێ کارو بار نەبوایە خۆم دەهاتمە خزمەت شێخ. ئەوسا ئیزنی گەڕانەوەی پەیامنێرەکەی دابووو خۆیشی پاش دوو سێ ڕۆژ، وەک بەختە وەرگەڕاوەکەی، بۆ وڵاتی خۆی گەڕایەوە.
دەرکەوتنی ئەم سەرکەوتنە بووە مایەی باوەڕهێنانی دۆستایەتی کردنی زۆربەی نکوڵی کاران. چوارینەی (١٦٥).

ئەو چاکەیەی وا، خواهەر بە تەنیا، لە تۆیدا خولقان
سەد وەک وەفایی، بە نازی دەستی تۆ، شەهید کران
کافر، کە زولف و پەرچەم و تاقی بڕۆی تۆی بینی
خێرا ڕووی بەرەو قیبلە وەرگێڕاو زوونناری پسان

ساڵێکیش مستەفا پاشای میر ئالآ کە لە دەڤەری قارس دادەنیشت، بە مەبەستی ئەنجامدانی کارێکی گرنگو گەورەو جێبەجێکردنی کارێکی تایبەت لە لایەن دەوڵەتی عوسمانییەوە، بە هێزێکی گەورەوە نێرران بۆ نەهری. هەرچەندە لە ڕواڵەتدا لوتف و دڵسۆزی بەرامبەر بەم باوەڕە پۆڵایینە دەنواند، بەڵام لە ئاخدا ئێجگار نکوڵی دەکردو لە دوای زیارەتی ئەو زاتە، دڵیمان بۆ دەرکەوت. پاش گەیشتنە نەهرێو تەرخانکردنی شوێنی دابەزین، بۆ خۆییو چەند پاشایەکی یاوەری، چەند سەعاتێک حەسانەوەو ئاسودە بوون. منو حاجی ئیسماعیلی نازر، بە پێی فەرمانی ئەو زاتەو بە پێی ڕەسمی دەرویشان، شەربەت و شیرینی و کولاو و قەنداومان گێڕا. کەمێکیان لێ خواردەوە. ڕەنگو ڕووی ئەو پیاوە، ڕق و ناخۆشیی لێ دەباریو بڵێسەی کینەو نکوڵیی پێوە دیار بوو. توندو ڕقاویو بێدەنگو بێ باکو ڕووترشو برۆ گرژ بوو. هەر دەتگوت سرکەفرۆشە، یان مەنجەڵی لە کوڵ و لە جۆشە. مەیل و گوێی بە کەس نەدەدا. چوارینەی (١٦٦).

ئەی دڵەی بەدخوو، داساکن بەس بێ، بەس ئەم هەڵانە
ئیتر لە دەرگەی ئەم وئەو مەدەو بڕۆ مەزرانە
وەفایی سەیری ڕوخساری دەرێ و ڕوالەت مەکە
یەک ڕەوشتی جوان، بە بارتەقای سەد ڕوخساری جوانە

ئەگەرچی پەردەداری ئەو زاتە، پیرۆزبایییو بەخێرهاتنی دەکردن. کەچی ئەو متەقی لێوە نەدەهات. لە ڕاستیشدا تازە لاوێکی بەم شەنگ و شۆخییە، کە تەمەنی "١٧–١٨" ساڵان دەبوو، لەم سەردەمەدا بینوێنە بوو. نە پیرێکی بێناو نە لاوێکی گوێڕایەڵ بوو. بە ڕوخسارو لەشو لار، باڵابەرزو بازوو ڕۆستەمانەو چاکو ئاسکو سەرومل دڵڕفێنو برۆ ئەستوورو جوامێرو زانست پەروەرو سامناک بوو. خاوەنی جوانیی گوڵ و زمانی بولبول بوو. ئەوەندە ڕۆحزل و خۆ بەزلزان بوو، نە مەیل و گوێی بە کەس دەداو نە لوتفو میهربانی لەگەڵ کەسدا دەنواند. دەتگوت دوژمنی خوێنییو خوێنخۆری دەروونییە. چوارینەی (١٦٧).

ئەی ئەوەی ڕێگا دەگرێت لە تیلەو نیگای دڵداران
بە جوانیی خۆتا مەنازێ و مەدە ڕەنجی بە تاڵان
تۆش ئەی ئاوێنە سڵ کە لە گسپەو ئاهی وەفایی
زۆر ڕەنگی سپی، گۆڕیوە بە ڕەش، ئەم سوورەی دەوران

بیرەوەرییەکانی وەفایی

[illegible]

کرد و کۆی
مامۆستا قازی محەمەد خزر

وەرگێڕانی لە فارسییەوە
محەمەد حەمە باقی

دوای سەعاتێک منو حاجی ئیسماعیلی نازر، هەستاینو هاتینە خزمەت ئەو زاتەو بە درێژی باسی ناکارو کرداری ئەو پیاوەمان بۆ کرد. ئەو زاتە هیچی نەفەرموو. چێشتەنگاوی ڕۆژی دوایی، ئەو زاتە فەرمووی: بەرماڵەکەم بۆ بهێنن و بۆم ڕابخەن. دەمەوێ ئادابی بەخێرهاتنو پیرۆزبایی چاوپێکەوتنی بکەم.

منیش بە پێی فەرمانی ئەو زاتە، بەرماڵەکەم بردو ڕامخستو پێیم ڕاگەیاندن کە ئەو زاتە، تەشریف بۆ ئێرە دێنێت. پاشان ناوبراو لە شوێنی هەمیشەی ئەو زاتە، لە نزیک پەنجەرەکەوە، بەوپەڕی فیزو کەورەییەوە دانیشتبوو. توندو بە هەیبەت خەریکی سەیرکردنی حەوزی ناو حەوشەکە بوو. چوارینەی "١٦٨":

لە کن ئەو کەسەی خاوەن کەماڵە، گوایە وا باوە
چون لای دڵداران بە جوان ناسراوەو جێگەی شیاوە
بە خۆی دەنازێ، وەفایی بەڵام، ئاگای لێ نییە
کە چەرخی گەردوون، چی لە هەناوی خۆیدا داناوە

کتوپڕ ئەو زاتە تەشریفی هێناو منیش پەردەکەم لابرد. هەموو پاشایانو عوسمان ئەفەندی، کە وەرگێڕو کاتبی "وان" بوو، هەستانو پێشوازیان کردو دەستی موبارەکیان زیارەت کرد. چوارینەی "١٦٩":

ماری پەرچەمو زوڵفی لە سەر ڕوخساری، خست بەملاو لادا
ڕووی لە مانگ دەچوو، ئەو کاتەی هەڵدێ لە تاریک شەودا
یار هاتو دانیشت وەفایی ئیتر کۆڕی عاشقان
دووسەد ناڵینو شیوەنو هاوار، لە ناویان هەستا

هەتا نەگەیشتە لای بەرماڵەکە، مستەفا پاشا هەڵنەستاو دەستی بۆ درێژ نەکرد. پاشان وەک جاری پێشوو، لە شوێنەکەی خۆی دانیشتەوەو خەریکی سەیرکردنی حەوزو حەوشەکە بۆوە ئەوەندە بێ دەربەست دانیشت. کەلەکەی ڕاستی کەوتبووە بەرامبەر ڕوخساری ئەو زاتە. کۆڕەکەش چەندان پاشاو خاوەن پایەی حکومەتی عوسمانی لێبوون. هەندێکیان لەسەر کورسی دانیشتبوونو هەندێکیشیان چۆکیان دادابووە سەرلا زەویو کڕوکپ دانیشتبوون. چوارینەی "١٧٠":

لەناو مەڵبەندو کۆڕی عاشقی بێ ناونیشان
تاوێک ئارام بەو بحەسێرەوە، ئەی گیانی جیهان
دڵ لەسەر دەستو گیانیش لەسەر دەست، وەکو وەفایی
لە غەمزەکەی ئەو، ئاماژەیەکو ئینجا ش دڵو گیان

جەنابی خەلیفە مەلا عەبدوڵای سلیمانی-ناسراو بە جۆلا-ش لە نزیک ئەو زاتەوە دانیشتبوو. منیش لە پشت سەری خەلیفەوە وەستابووم. سەری هێنایە بن گوێمو وتی: زۆر زەحمەتە ئەو زاتە، ئەو دڵە بەردو پۆڵایینەی ئەم مستەفا پاشایەی پێ نەرم بکرێتو لەم حاڵە بیکۆڕێت.

ئەو زاتە ماوەیەک لێی ڕاماو لەناکاو مستەفا پاشا وەک ئەوەی لە پڕێکدا خەنجەرێک بە کەلەکەی ڕاستیدا بکەن، یان تینی بەرکەوتبێ، خێرا ڕووی لە سەیرکردنی حەوزو حەوشەکە وەرگێڕاو لە بەردەم ئەو زاتەدا چوو بە چۆکداو سەری خەواند. ئیتر ڕوخساری نیشتە سەر عارەقو وەک شەونمی تازە بەهار، یان وەک چیمەنو چەپکە گوڵ، گوڵاوی لێ دەتکا. چوارینەی (١٧١):

کە پیری مەزن، تیلەی پڕ سۆزو بەخشینی چاوی
بڕییە ئەو لاوەی خۆ بەزلزانو کەشفو فیزاوی
لە هەنیەیەوە، وەفایی تک تک، ئارەق دەتکا
وەک گوڵی بەهار، کە لێی بچۆڕێ، تکەی خوناوی

وەک چۆن موریدو دەروێش، لە خزمەت شێخی خۆیدا، بە ئەدەبو خۆنەنوێنی چۆک دادەداتو خۆ بەکەم زانانە دادەنیشێت، ئاوا شەرمەندەو خەجاڵەتبار نوشتایەوە. چوارینەی (١٧٢):

ئەو شەنگەی، سیمای لەوپەڕی جوانییو بێ هاوتاییە
سەردانەواندن، بۆ پاشایانیش، نازانێ چییە
کەچی تاقە سەرنجێکی پیر، واکیرۆدە بوو
شەکەتو زامدار، کەتەمەت دەتوت. هەر وەفاییە

دانیشتوان کە هەرگیز چاوەنوارێ ئەمەیان لێ نەدەکرد، بە بینینی ئەم حالە، واقیان وڕماو کیژو ویژ بوون، پاشان ئەو زاتە لە جێیکەی خۆی هەستاو مستەفا پاشا کەوتە بەرپێی پیرۆزیو بە چاوی پڕ لە فرمێسکو دڵو گیانی بێ ئۆقرەو خۆ بەکەم زانینی لە ڕادە بەدەرەوە، دەستی کرد بە داوای لێبوردنو ددانی بەبێ ئەدەبیی خۆیدا هێناو داوای چاوپۆشی لەو زاتە خواست. هەتا ئەو زاتە، لە ژوورەکە چووە دەرێ، هەموو پاشاکان بەرێیان کردو بە فەرمانی ئەو زاتە، گەڕانەوە سەر شوێنی خۆیان.
دوای ئەوە مستەفا پاشا، زۆر بە جەختەوە، بە یەکێک لە نۆکەرەکانی ئەو زاتەی ئەمر کرد، کە تا من لێرەم، دەبێ تۆ پاسەوانو ئاگادار بیت، هەر کاتێک ئەو زاتە ویستی تەشریف بۆ ئێرە بهێنێت، چەند دەقیقەیەک پێش ئەوە، ئاگادارم بکەرەوە، تا بێمە پێشوازو تاوێک لەبەر دەروازەدا بوەستمو پاش زیارەتی ئەو زاتە، لە خزمەتیدا بێمە ناو ماڵ.
ئیتر هەتا مستەفا پاشا لە ئەهری میوان بوو، ئەو نۆکەرە، پاسەوانو تەرخانی ئەم کارە بوو، ئیتر ئەو بیروباوەڕە پڕووپووچەش کە لە سەریدا بوو، خستیە ئەولاوەو لەسەر دەستی پیرۆزی ئەو زاتەدا تۆبەی کرد.
مستەفا پاشا لەبەر ئەوەی پیاوێکی پاکو دەست ڕۆیشتوو بوو، بوو بە زامنی داواکارییەکانی ئەو زاتە، لای حکومەتی خاوەن شکۆو لە ڕۆژی ڕۆشتنیشدا، ئەو زاتە، بایی چوارسەد تمەن لە فەرشو کاسەو دیاری نایابو ئەسپو هێستری ئامادە کردو بە ناوی دیاری دەرویشانەوە، بۆ خۆیو پاشاکانی ناردو هەرچی تکایان لێ کرد، قبوڵی نەکرد، عەرزی کرد: ئەگەر لوتف بکەیت بۆ تەبەڕوک، تەسبیحی دەستو بەرکالەکەی جەنابت، لە جیاتی دارایی بۆ من بەسە. چوارینەی (١٧٣):

ئەو شێخە، هێندەی لە هەموو جۆرێ بەخشی بە دیاری
نزیکەی هەزار لیرەشی خستە تەک، بە ئەژماری
وەفایی هەمووی لە لاوە دڕا، کەچی ئەو تەنیا
تەسبیحی شێخ و بەرسالی وەرگرت، بۆ یادگاری

ئەو زاتە، هەردوکی پێشکەش کردو ماچی کردن‌و لە چاوی هەڵسوون، ئەویش دەستی پیرۆزی ئەو زاتەی ماچ کرد، لەو کاتەدا ئەو زاتە، مزگێنی بەرزبوونەوەی پلەوپایە و مووچەی حکوومەتی-لەپاش گەڕانەوە بۆ ئەستەمووڵ-پێ دا. دوای ئەوە مۆڵەتیان خواست‌و ڕۆیشتن.

دوای گەڕانەوەی مستەفا پاشا بۆ ئەستەمووڵ، ئەو زاتە چۆن مزگێنیی دابوویە، هەروا بە پلەو پایەی بەرزو موچەی شایان گەیشت‌و لە هەموو ڕویەکەوە خۆشەویست‌و دەست ڕۆیشتوو بوو. چوارینەی(١٧٤):

ئەی کەمەندکێشی دڵ و ئارام‌و هۆشی دڵداران
گیانی وەفایی لە دەورت گەڕێ‌و بۆت بێتە قوربان
بیم بەسەر گەرد ئەو نیگا مەست‌و خومارە، چونکە
نەمبیستووە ئاسک ببێتە شێر و ڕاو کات نێچیران

دیسان ساڵێکیان لە زستاندا ڕەمەزان بوو، من‌و قازی مەلا عوسمانی ئەهری‌و خوالێخۆشبوو محەمەد باقر کە یەکەمیان برازاو ئەوی تریشیان کوڕی ئەو زاتە، لەسەر دالانی خانوەکەی ئەو زاتەدا، لە حوجرەیەکدا دەژیاین‌و دەرسی فارسیم فێردەکردن.

شەویکیان لە کاتی پارشێودا، ئەو خواردنەی کە هەمان بوو، خواردمان‌و نییەتی ڕۆژوومان هێنا، ئەوان چوونە خانەقاو منیش بەهۆی ناسازی لەش‌و هێرشی خەوەوە، لە حوجرەکەدا مامەوەو خەوم لێ کەوت، لە خەومدا دوو جنۆکەم بینی، شاڵاویان بۆ دەهێنام. چوارینەی (١٧٥):

لە خەوما نواڕیم وا دوو جنۆکە، هاتن لە ناکاو
زۆر بە قینەوە هەڵەتیان دامێ، بە هەڵپەو پڕتاو
دامیان بە عەردا، بێ دەسەڵات‌و گزوڵ‌و داماو
لەم دوو سامناکە هاتمە لەرزین‌و دڵەتەپەو یاو

وەک چۆن سەگی دڕ، پشیلەیان بەر چنگ بکەوێت و بە ڕق و قینەوە بیگەوزێنن، ئاوا بەو جۆرە خستمیانە ژێر خۆیان، ئەوەندەیان بە زەویدا تلاندمەوە، لەوانە بوو هەناسەم بوەستێنێت‌و گیانم دەرچێت، لەو کاتەدا چەند جارێک بە دەنگی بەرز هاوارم کردو وتم: یا شێخ عوسمان، یا شێخ عوسمان، یا شێخ عوسمان فریام بکەوە، هیچ دادی نەدام‌و زیاتر ئازاریان دام. چوارینەی (١٧٦):

بە شپرزەیی کەوتمە نالین‌و ڕامان‌و سەرسام
ناچار دەخیل‌و دەستەو دامێنی لای شێخ عوسمان سام
هەرچەند هاوارو ناڵەو بانگم کرد
کەلکێکی نەبوو، دەستێکیش نەبوو، بگاتە هانام

دوای ئەوە، بە هەموو هێزمەوە هاوارم کرد، یا حەزرەتی سەید تەها، حەزرەتی سەید تەها فریام بکەوە، دەم‌و دەست لەسەرم لاچوون... غیرەتێکم هاتەوە بەرو ویستم هەڵێم، سەیرم کرد جنۆکەیەک لە دەستێکمدا بۆتە گورزو ئەوی تریشیان لە دەستەکەی ترمدا بۆتە قەڵغان، هەتا شەکەت‌و ماندو بووم، گورزو قەڵغانم بەیەکدا دان، لەم کاتەدا بیرم لە شتێکی باش دەکردەوە، کە ئەمانەی لێ فڕێ بدەم‌و هەڵێم، لەناکاو دەنگی ئەو زاتەم بەرگوێ کەوت-گیانم بە قوربانی بێت-بە دەنگی بەرز فەرمووی: میرزا مەترسە. میرزا مەترسە، هەستە وەرە بچینە خانەقا.

بە ترس‌و واق‌وڕماوییەوە ڕاپەڕیم‌و لە حوجرەکە چوومە دەر. سەیرم کرد ئەو زاتە لەبەر دەرگای حوجرەدا وەستاوە. فەرمووی: میرزا تۆ لێرەیت، کارت بە شێخ عوسمان چییە؟ چوارینەی (١٧٧):

کەچی لەناکاو بانگی لێ کردم، قوتبی زەمانە
وتی: وەفایی بەسیە ئەم هەموو بانگ‌و تاڵە
تۆ، خۆت کە لێرەیت، ئیتر چیت داوە لە شێخێکی تر!
خێرا کە، وەرە، ترسێکت نەبێ لە دەست ئەوانە

ئیتر لە خزمەت ئەو زاتەدا چوومە خانەقا. ئەم ڕووداوە لە ساڵی یەکەمی خزمەتەکەی مندا ڕووی دا، لەوەو پێش هۆگری بنەماڵەی شێخ عوسمان "قدس سره" بووم.

دوای دیتنی ئەم سەمەرەیە، لەو زاتە (گیانم بە قوربانی بێت) بێ ئەوەی دەسەڵات لە دەست خۆما بێت، خۆشەویستی پێشووم نەماو سەودای عیشق‌و ئەڤینی ئەم دەروازە موبارەکە بووم. چوارینەی (١٧٨):

وەفایی، هیچ کەس نییە وەکو تۆ، وێڵ‌و ئاوارە
سەرسام‌و داماو، شپرزەو ئاڵۆز، هەناسەت سوارە
ئەی غەوسی زەمان ئەی قوتبی هەرچی قوتبی دنیایە
لە دەست ئەم دێوە ڕەشەی دەروونم، داد‌و هاوارە

لە ناو چیاو نزیک بە دەڤەری کەڤەر-یش کێوێکی بەرز هەیە، شوێنی زیارەتەو بە شەهیدانیەناوبانگە. واتە(١٨) کەس لە یاران‌و یاوەرانی پێغەمبەر (د.خ)، لە سەر ئەو کێوە نێژراوە، ئەو شوێنە، شوێنێکی دڵخۆش‌و دڵگیرو مێرگ‌و زەنویرێکی زۆر بژوێنە. ئەولیاکانی پێشوو (قدس الله اسرارهم)، هەمیشە بۆ زیارەتی ئەم (شەهیدان)ە چوون‌و پیرۆزی‌و ڕاستی‌و ئەم شوێنەیان سەلماندوە. چوارینەی (١٧٩):

ئەوانەی لە دڵ، تۆوی ئەمەک‌و وەفایان وەشان
بەریان چنیوەو پڕیان کردوە عەمباری دڵیان
وەفایی، چونکە بەهۆی رووناکی خواوە دەنوارن
بێ دیدەی هەقیش، سەرنجیان لە هیچ نەداوە کێشیان

ئەو کەسەی دڵی لە ژەنگ‌وژار پاک بووبێتەوە، شەهیدەکانی بە چاوی دڵ‌و ویژدانی مینۆکی دیوەو دەبینێ. بە رادەیەک هەوای سەر ئەو کێوە ساردە، مەگەر لە چلەی هاویندا، ئەگینا کەس خۆی لەوێ ناگرێ‌و ناتوانێ بچێتە سەر ئەو کێوە.

ساڵێکیان لە ناوەڕاستی هاویندا، ئەو زاتە، لەگەڵ جەماوەرێکی چوارسەد-پێنجسەد کەسیدا، کە بریتی بوون لە ئەولیاو گەورەپیاوو مورید‌و خەلیفەو کەس‌و کارەکانی، بۆ زیارەتی شەهیدان کەوتنە رێ. چوارینەی (١٨٠):

بە جۆرێکی وا سەرنج لە تیشک‌و نوری خوا دەکەن
لە جێی خۆیاندان، کەچی وەک ئەوەی لە ئاسمان بفڕن
ئەوانەی هۆشیان بەلای خواوەیە‌و لێی ئاگادارن
بە جێ لێی دوورن، کەچی وەکی تر، لێی نزیکترن

لە بەهارەوە تا سەرەتای پاییز، دەربەندو بناری ئەو کوێستانە، قۆناغ‌و هەواری عەشیرەتی هەرکییە. ئەم خێڵە، لەو دەوروبەرە مەڕو ماڵات بۆ لەوەڕ بەرەڵا دەکەن‌و خۆیشیان لەناو رەشماڵ‌و ماڵەکانیاندا، هەتا خۆر بە ئەندازەی "یەک گەز" بەرز دەبێتە، ئاگرێکی گەورە دەکەنەوەو بەم جۆرە رایدەبوێرن.

ئەو زاتە، بە رێکەوت لە قرچەی نیوەڕۆدا، رێی کەوتە رەشماڵی سەرۆکێکی ئەو خێڵە. کە سێ چوار ساڵ لەوەوبەر "٣٠٠" سەر مەڕی ناو چیایان دزیبوو و بە تاڵانیان بردبوو. ئەو زاتە، زۆر جاری تر بە نامەو بە دەمیی لێی راسپاردبوو، کە ئەو مەڕو ماڵاتە، بۆ دەستکورت‌و خەڵکی ناو چێ بنێرنەوە، بەڵام لەبەر لوتبەرزی‌و خۆ بەزل زانین، گوێیان نەدابوویەو هەرجارەی بە بەهانەو بیانوویەکەوە، بەسەرێ گێڕابوو.

لەم کاتەدا هەر کە هەواڵی هاتنی شێخ‌و ئەم جەماوەرەیان بۆ هەوارەکەیان بیستبوو، ئاغاو سەرۆکەکانی هەرکی، هەر یەکەیان بەدەست‌و پێوەندەکانیانەوە بۆ دەرخستنی دۆستایەتیی سەرزارەکی، هاتنە پێشوازو میوانداریی گەرم‌و گوڕیان کردو ئەو زاتەش لە رەشماڵ‌و ماڵی ئەواندا دابەزی. چوارینەی(١٨١):

کە ئەو قیبلەیە نیازی سەفەرێک بوو بە مەبەستی
خەڵکی بۆ تەواف، بەسەرو بە پێ، هاتنە زیارەتی

چەند رەشماڵێکی تایبەتیان بۆ جەماوەر هەڵداو و دوای نوێژی نیوەڕۆ، ئەو زاتە، یەکێک لە سەرۆکەکانی خواست‌و داوای ماڵاتە تاڵانییەکەی لێ کردن. لە وەڵامدا وتی: لەو ساڵەوە کە ئەم مەڕو ماڵاتەمان هێناوەو بەشمان کردوە، زۆری بە سەردا تێپەڕیوەو شتێکی وایان نەماوە. بڕێکیان مردار بوونەتەوەو بڕێکیشی گورگ خواردوونی و زۆربەیان لەناو چوون. ئەو زاتەش لەسەر گێڕانەوەی مەڕوماڵاتەکە، پێی داگرت و سوور بوو. چوارینەی "١٨٢"

فەرموویان هەرچی ئەوەی براوە، یان لێی خوراوە
ماڵی هەژارەو دەبێ هەر هەمووی بەرێتە دواوە
وەفایی، گشتیان لە ترسا ماڵیان کەچ و داماو بوو
بەڵام کردەوە خراپەکانیان، بیر ئەهێناوە

ئاغای ناوبراو، بە فرەوێژیی و درێژدادڕیی، "شێخ"ی رەنجاند و بە تووڕەیی و تۆرانەوە هەستاو فەرمووی: ئەسپەکەم بۆ بێنن، با بڕۆین. هەرکییەکان نان و خۆراکیان ساز کردبوو. کە سەیریان کرد ئەو زاتە، لێیان رەنجاوەو سواری ئەسپەکەی بووە و خەریکە دەڕوات، بە هەزار تکا و پاڕانەوە و لاڵانەوە، هەوساری ئەسپەکەیان گرت‌و بەڵێنیان پێ دا بۆ ئەو شەوە، بۆ ئەوەی ئەو زاتە بە رەنجاوی نەڕوات - کە دەمەو عەسرێکی درەنگ بوو - لەلایەکی تریشەوە ئەم دڵگرانیی‌و رەنجانەی شێخ، بۆ ئەوان دەبووە لەکەیەکی لەرادەبەدەر - لە ناویاندا بمێنێتەوە و لەوێ رۆژ بکاتەوە، هەموو مەڕ و ماڵاتەکەی بۆ خڕ دەکەنەوە و یەکە یەکەی دەدەنەوە. چوارینەی ١٨٣:

ئامان وەفایی، هۆشت بە خۆت بێت، دڵت جلەو کە
ئەوەک کار لەسەر دڵی رەنجاندنی پیری پەیرەو کا
هەر ئا ئەو شێخەی دەتوانێ دڵت نەرم و سپی کا
دیسان دەشتوانێ هەمان دڵ، رەش و رەق و دزێو کا

ئەو زاتە بۆ دەستەبەرکردنی کارەکە، دیسانەوە دابەزی و چووەوە ناو رەشماڵەکەو نانەکەشیانی نەخوارد. بە هەر شێوەیەک بوو ئەو شەوەی رابواردو بەیانی دوای بەجێهێنانی نوێژ، هەرکییەکانی گاز کرد. چەند سەرۆکێکیان سوێندی زۆر گەورەو نێجکارییان خوارد، هەتا ئەو زاتە لە زیارەت دەگەڕێتەوە، هەموو مەڕو ماڵاتەکە خڕ دەکەنەوە و دەیدەنەوە دەست ئەو زاتە. چوارینەی ١٨٤:

مامە، ئەو کاتەی لە خزمەتی ئەو هەقخوازانە بیت
ئەگەر راست بڕۆیت، ئەوا تۆش بە رێی راستا رۆیشتوویت
لاڕێ بێ کەڵکە، وەفایی ئەگەی بیکریتە بەر
کەی لە بەرهەم و بەری درک و داڵ، یاسەمن دەچنیت!؟

ئەو زاتە لەگەڵ هەموو بەرێزاندا سوار بووەو بەرەو شەهیدان بوونەوە. کە گەیشتنە سەر کێوەکە، دەمەو عەسر بوو. لە دوای نوێژی عەسر، لە دەوری گۆڕی ئەسحابەکان - خوالێیان رازی بێت - زۆر بە رێز و حورمەتەوە، کۆ بوونەوە. ئەو زاتە و هەندێک لە خاسان، بەوپەڕی ئەدەب و رێزەوە نەژنۆیان لەسەر زەوی داناو تا دەمەو زەردەپەڕی ئێوارە، سەریان دانەواندو خەریکی دوعاکردن بوون. دوای نوێژی شەوانیش سەعاتێک بەمجۆرە داوای چاکەیان دەکرد. کۆبوونەوەو خەوتن. من و سەید عەبدولڕەحمان - یش لە خزمەت ئەو زاتەدا لە ناو

چەقی کەڵەکە بەردێکدا، کە وەک حەشارکەیەکی بەرز ساز کرابوو، ئاگرێکی گەورەمان کردەوە.
ئەو زاتە نووستو نیوەی پۆستینە پیرۆزەکەی بە مندا دا و نیوەیشی بۆ خۆی.

هەتا ڕۆژ بووە لە سەرما پارێزراین. سبەینێ دوای نوێژی بەیانی، دیسانەوە ئەو زاتە، هەتا خۆرکەوتن، بەرامبەر بەو گۆڕە پیرۆزانە دانیشت. چوارینەی ١٨٥:

ئاڵەو ڕابەردێ. ڕێبەرەو دەباتە گوڵنجاری ژووران
ڕووکەی ئاواتی وەفایە بۆ: مانگان و ساڵان
ئاکاری جوانی لەلای یارانی پێغەمبەر دەگرت
خۆی مانگ بوو. داوای لە هەتاو دەکرد، تا خۆی بکات جوان

بڕێک لە خەڵکەکەش لە دوورو نزیکمانەوە، سەریان دانەواندبوو. دوای خۆر گەرم بوون، ئەو زاتە هەستاو ماڵئاوایی کردو بە پێ‌و بە کاوەخۆ، ڕووی کردە دامێنی کێوەکەو بەرێزانیش لە خزمەتیدا داگەڕان. دیسانەوە هەر لە نیودڕۆدا گەیشتنەوە هەواری ئاوبراوی هەرکی‌و دانەزیی. ئەو شەوەش لەوێ ماینەوە.

لە دوای نوێژی بەیانی. ئاغای هەرکییەکانی گاز کردو داوای مەڕو ماڵاتەکەی کرد. ئەمجاریان هەرکییەکان‌و سەرۆکەکانیان، لەسەر ڕاوێژکردنی پێشووتریان. هەموو پێکەوە لە بڕیار و بەڵێنی خۆیان ژێوان بوونەوەو بە ئاشکرا ئەو زاتەیان جواب کرد. ئەو زاتەش، بەرق و تووڕانێکی زۆرەوە سوێندی خوارد، کە هەموو مەڕوماڵاتەکەم دەوێنەوەو لەبری ئەو مەڕوماڵاتەی براوەو خوراوەو مرداز بۆتەوە، ماڵاتی زیندووم دەوێنەوە. گورجیش فەرمووی: ئەسپەکەم بۆ بێنن‌و ئامادەبن بۆ ڕۆیشتن.

ئەو زاتە دەستنوێژی تازە کردەوەو خەریکی نوێژی نیوەڕۆ بوو. یاران‌و دەست‌و پێوەندیش بە دەوری ئەو زاتەدا کۆ ببوونەوە و سوارە و پیادە وەستابوون. ئەسپەکەی ئەو زاتەشیان ڕاگرتبوو، تا ئەو زاتە لە نوێژەکەی ببێتەوە و سوار بێت. هەر کام لە جەماوەر بە سواری وەستابوون.

لەو ناوەدا تەنیا من دڵتەنگ مابوومەوە. لە دڵی خۆمدا وتم: من چۆن بە پێ بڕۆم! لە ناکاو، یەکێک لە هەرکییەکان وڵاخێکی لەناو ڕەوەکە گرت‌و بە کاوەخۆ بۆی دەهێنام، تا سواری ببم. هەوساری ئەسپەکەشی توند لە دەستییەوە پێچابوو. خەریک بوو دەگەیشتە لام، بە ڕێکەوت وڵاخەکە ڕەمی کرد، هەڵگەڕایەوەو بەرەو ڕەوەی ئەسپەکان تێی تەقاندو پیاوە هەرکییەکەیشی بە زەویدا کوتاو بە دوای خۆیدا ڕایکێشا.

هاوار و ژاوەژاو و شیوەن و ڕۆڕۆ، لە ژن و پیاو و پیر لاو بەرز بۆوە هەرچی هەرایان لە کابرا کرد، کە هەوسارەکەی بەردە، بێهودە بوو. لە سەرەتادا جووتەیەکی وای لە سەری سرەواند، کە سەر و مل و مێشکی بەیەک جار پژاندو کردیە تۆزی دەم با. بەرەو دۆڵێکی قووڵ و سەرەو خوار، بەسەر خڕکە بەرددا تێی قوچاند. هەتا ناو ڕەوەی گەلە ئەسپەکانیش نزیکەی چارەکە سەعاتێک ڕێ بوو. هەتا ئەوێ تلاوتل، بە ڕاکێشان و بە جووتە وەشاندن، ئەو پیاوەی فڕاند.

لەبەر گریان‌و هاواری ژن‌و پیاو و شیوەن‌و ڕۆڕۆی هەرکییان؛ دەتکوت ڕۆژی قیامەتە. ئەو زاتە لە نوێژو تەسبیحات بۆوەو بە گورجی دوو کەسی بە تەلیسێکەوە نارد، تا بە شوێن وڵاخەکەدا بڕۆن، هەتا ناو ڕەوەکەو لەت‌و کوتەکانی ئەو پیاوە، کۆ بکەنەوەو بیهێنن.

پیاوەکان بە پێی فەرمانی ئەو زاتە، هەتا لەودەرکەکە چوون‌و لەت‌و کوتەکانیان هەر پارچەیەی لە شوێنێک‌و لە بن بەردێکدا دۆزییەوەو کۆیان کردنەوەو لەگەڵ ئەو دەست‌و شانەدا کە بە هەوساری وڵاخەکەوە مابووەوە، لە تەلیسەکەیان کرد و هێنایان.

ئەو زاتە بە جەنابی خەلیفە مەلا عەبدولئەحەدی زاوای فەرموو: تۆ بمێنەوەو ئەم لەت‌و کوتانە، لەم نزیکانە بنێژە. ئەویش فەرمووی: دوعاو تەلقین نازانم. بە منی فەرموو: تۆش بمێنەوەو تەلقینی بخوێنە. عەرزم کرد: ئەمڕۆ لێرە قیامەتێک ساز بووە، زۆر جێگەی ترس و مەترسییە، ئێوە بۆ خۆتان بڕۆن، ئەم دوو کەسەمان لە ناو ئەم گورگە دڕو برسییانەدا بەجێ بهێڵن، من زۆر دەترسم.

ئەو زاتە سواری ئەسپەکەی بوو. فەرمووی: دەقی تەلقینەکە بنووسەو بیدە بە خەلیفە. خۆت لەگەڵ مندا وەرە. منیش دەقی تەلقینەکەم نووسی‌و دامە خەلیفەو هەتا تەواو بوو، ئەو زاتە بە سەر ئەسپەکەیەوە وەستا. بە پێ لە پێش ئەو زاتەوە، کەوتمە ڕێ‌و ئەوانی تریش لە دواوە و لە پێشەوە دەهاتن. ئەو زاتەش خێرالیی دەخوڕی. منیش وەک شاتر کەوتمە لۆقەو ڕاکردن. دوای ئەوەی کەمێک دوور کەوتینەوە، لە دڵی خۆمدا وتم: وا چاکە خێراتر بڕۆین. نەوەکو ئەم گورگانە کۆ ببنەوەو بە دوامانداا بێن. یوسفی پیر و لاومان ئازار بدەن. ئەمە چ قیامەتێک بوو. سەری هەڵدا. ئەمە چ ڕووداوێک بوو، قەوما؟!

لەم کاتەدا ئەو زاتە، فەرمووی: میرزا، هیچ مەترسە. هیچ نابێ. ئەم کارەساتەش دەبوایە بقەومێ. تۆ نازانیت، سبەی هەموو مەڕومالاتەکە، دەهێننەوە؟! دوابەدوای ئەم فەرمودەیەی ئەو زاتە، ئاسوودەو هێور بوومەوەو دڵەڕاوکەم نەما. ئەم هەموو جەماوەرودەست و پێوەندە، بەوپەڕی خێرایی‌و هەڵاتنەوە دەڕۆیشتن. پاش نوێژی خەوتنان، گەیشتینەوە نەهری. ئەو زاتەش تەشریفی بردە حەرەم‌و ئێمەش هەر کەسەمان بەرەو ماڵ‌و حاڵی خۆمان بووینەوەو لێی خەوتین.

بۆ نوێژی بەیانی، لە خەو هەستام و سەیری دەری ئاوایی‌م کرد. سەیرم کرد هەرکییەکان مەڕو مالاتەکەیان بێ کەم و زۆر، هێناوەتەوەو لە بناری کێوەکەدا دەیان لەوەڕێنن. خۆشیان لەگەڵ چەند ئاغاو سەرۆکیاندا، لەبەر دەرکەی خانەقا وەستاون‌و بە هەزار سووکی و شەرمەزارییەوە، پەژارەی هاتنی ئەو زاتەن، کە لە کارە گلاو و بەڵێنە پیسەکانیان چاوپۆشیی بکات‌و بە هەرزەیی خۆیان بیان بووریت.

ئەو زاتە تەشریفی هێناو لە دوای بەجێهێنانی نوێژی بەیانی، یەکە یەکەی هەرکییەکان، داوێنی لێبوردن و چاوپۆشیی ئەو زاتەیان ماچ کرد کەوتنە بەر پێڵاوی موبارەکی ئەو زاتەو لە کردەوەکانیان ژیوان بوونەوەو بەڵێنیان دا، کە ئیتر لەوە بە دواوە هەرگیز بێئەدەبیی وا نەکەن و بە پێچەوانەی فەرمانی ئەو زاتەوە نەجوڵێنەوە.

هەموویان کەوتنە بەر چاوپۆشی‌و لێبوردن‌و مۆڵەتی گەڕانەوەیان بۆ دەڤەری خۆیان خواست. بە پێی فەرمانی ئەو زاتە، هەموو مەڕ و مالاتەکە، بە خاوەنەکانیان درانەوەو ئەم کارەساتە، بووە هۆی دەرس وەرگرتنی خەڵکی ترو بووە هۆی نزیکایەتیکردنی نکوولیکاران. چوارینەی ١٨٦:

خوایە گیان بیلە بە خاتری ئابڕووی گەورەو شای مەردان
وەفایی بەندەی خۆتە. مەیخەرە ڕیزی دڵسارادان
ڕوو زەرد، تاوانبار. لاپەڕەی سپیم ڕەش لە دۆتەوە
بەناوێنەوە و بە تیغی عەشق بیلە بە قوربان

ئەو ساڵەش کە بە ماڵەوە هاتمە نەهری، خێزانم لە زمانی جەنابی پاک و مەزن، دایکی موریدان، واتە: خێزانی بەڕێزی ئەو زاتەوە گێڕایەوە: شەوێکیان ئەو زاتە بۆ شەونوێژ هەستایەوەو دەستنوێژی تازە کردەوەو هاتە سەر بەرماڵ‌و خەریکی شەونوێژ بوو. منیش لە بەرکی شەودا، لێفەکەم بەسەر خۆمدا ڕاکێشاو خەوتم. دوای تاوێک خەبەرم بووەوەو بە ئەسپایی سووچێکی لێفەکەم لەسەر سەرم لاداو لە جوانیی بێهاوتای ئەو زاتەم دەنواڕی. لە پشت ئەو زاتەوە دوو جنۆکەی کورتەباڵای سەر زلم بینی، وەستابوون و پاشنوێژیی دەکەن. واقم وڕما! کاتێ ئەو زاتە بۆ سوجدە داهاتەوە، بە دەستی پیرۆزی سووچی لێفەکەی دادایەوە، تا بیانی نەمبینێ. دوای تاوێکی تر دیسانەوە بە ئەسپایی لە ژێر لێفەکەوە نواڕیم. دیسان ئەو دوو جنۆکەیەم بینیەوە، هەروا لەگەڵ ئەو زاتەدا هەڵدەستن و دادەنیشنەوە.

دیسانەوە ئەو زاتە لە کاتی سوجدەدا، سووچی لیفەکەی بە ڕق و بێزارییەوە بە سەر ڕوومدا کێشا. بە ڕقێکی واوە، بە دەستی موبارەکی لیفەکەی بە سەرو چاومدا کێشا و ڕایتەکاند، کە دەم و چاوم ئازاری پێگەیشت.
دوای سلاودانەوە فەرمووی: بە ئەدەب بە، هۆشت بە چاوتەوە بێت...
منیش لە ترسی ڕەنجانی ئەو زاتە، ئەمجار چاوم لێک ناو سەیرم نەکرد.
دوای تەواوبوون عەرزم کرد: لە دەورت گەڕێم، ئەگەر لوتفم لەگەڵ نەکەیت و پێم نەڵێی ئەو دوو جنۆکەیە چی بوون، دیق دەکەم. فەرمووی ئەم دوو جنۆکەیە موریدی باوکم بوون، دوای مەرگی باوکم، نکوڵییان کرد و هەڵاتن. ئەوا ئێستا تۆبەیان کردووەو ژیوان بوونەتەوەو گەڕاونەتەوە. چوارینەی ١٨٧:

وەفایی، ئەگەر ماوەیەک خۆتت لە بیر نەمێنێ
گیانت لە ڕێگەی خواپەرستیدا، خۆی بکوژێنێ
ئەگەیتە هەرمان، ئەوسا فریشتەو دێو و ئینسانیش
هەمووی ئیرەیی بە نزیکی تۆ و خوای گەورە دێنێ

دیسان ساڵێکیان خەلیفە ڕەحمەتوڵڵا، بە پێی فەرمان لە خانەقادا، خەریکی خۆ پاککردنەوە و خۆ ڕوون کردنەوە بوو. ئەو جەنابە هێشتا سەرەتای تەریقەتی بوو.
هێشتا مۆڵەتی پێ نەدرابوو کاتێ نان و خوانیان بۆ من دەهێنایە خانەقا، ئەگەر (دۆ)ی لەگەڵ بووایە، جەنابی سەید دەهات و بە هەزار تکا و پاڕانەوە، داوای دوو سێ کەوچک دۆی دەکرد و دەیخواردەوە. هەرچی بەرگریم دەکرد، بەگوێیدا نەدەچوو، بە دزییەوە دەیخواردەوە، هەتا چلەکەی دەکێشاو لە سلووک دەهاتە دەرێ. ئەو زاتە زۆر گوێی نەدایە. ئەویش دەستی ئەو زاتەی ماچ دەکردو بۆ وڵاتەکەی خۆی، بۆ سەقز دەگەڕایەوە. ساڵی دواییش جەنابی سەید هاتەوەو بە سلوکەوە خەریک بوو. دیسانەوە داوای دۆی دەکردەوە. ئامۆژگاریی بێ کەڵک بوو. دیسان چلەکێشانەکەی دوایی هات و وەک ساڵی پێشوو بۆ وڵاتەکەی خۆی گەڕایەوە. ساڵی سێیەم سەرلەنوێ هاتەوە ئەهری. ئەو زاتەش بۆ گۆڕینی ئاووهەوا ڕووی کردە مەیدانان. ئەویش لەگەڵ مەزنە پیاواندا، لە خزمەت ئەو زاتەدا چوو بۆ مەیدانان. بەپێی فەرمان چادرێکی تایبەتییان دوور لە خەڵکەکە بۆ ئەو هەڵدا.
دیسانەوە جەنابی سەید خەریکی سلووک بووەوە. ئەمجارەیان چونکە شوێنەکەی من لە چادرەکەی ئەوەوە دوور بوو، هەر چەند جارجار تکای دۆی دەکرد. ئەمدەهێشت پێی بگات. ئیتر بە یەکجاریی هاموشۆی ئەوم دابڕی. تا ئەو کاتەی چەند ڕۆژێکی مابوو چلەکەی دوایی بێت... ئەو زاتە، بە منی فەرموو: ئیجازەنامە بۆ جەنابی سەید بنووسە. واتە ئەگەر ئەمساڵیش دۆی بخواردایەتەوە، بە دەستی بەتاڵ دەڕۆیشتەوە. منیش ئیجازەنامەکەم بۆ نووسیو چوومە ڕەشماڵەکەی

ئەو جەنابەو ئیجازە نامەکەم دایەو پێم وت: ئەو زاتە دەیفەرموو لە چادرەکەت وەرە دەرێو سلوک دوایی هات، دەتوانیت بۆ وڵاتی خۆت بگەڕێیتەوە. سەرقاڵی ڕێنوێنی موسوڵمانان بە. چوارینەی (١٨٨).

وەفایی: تاکەی دیدەنی و سەیری ڕووی ئەم جیهانە
ڕووزەرد دەبیت و بێ دڵ دەمێنی، وا بێ خەمانە
خۆت بدەرە دەست خواجەیەک، ئەوسا دەبینی بە خوا
ئەگەر سارد یش بیت، دەبیتە مەردو دەبیتە تاقانە.

ئاوێنەی شکاو

لێکۆڵینەوەیەک لەبابەت شیعری وەفایی

ناسری حسامی

دیوانی وەفایی، لێکۆڵینەوەی محەممەد عەلی قەرەداغی
چاپی دووهەم، بەغدا، ١٩٨٤.
٣٣٦ لاپەرە

لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد

دیوانی وەفایی

« میرزا عەبدوڕڕەحیمی سابڵاخی »

لێکۆڵینەوەی

محەممەد عەلی قەرەداغی

چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد
[illegible] – ١٩٧٨

بەشێکی زۆر لە شیعرەکانی ئەم دیوانە ئاڵۆزییەکی بەرچاویان پێوە دیارە، بە جۆرێک کە خوێنەر هەرچەندی لێیان ورد دەبێتەوە ناتوانێ تێیان بگا، یان هەست بەوە دەکا هەڵەیان تێدایە. من هەوڵم دا شیعرەکان بەشێوەیەکی دیکە بخوێنمەوە.

بۆ نموونە:

١-جێ گۆڕکێم بە نیشانەی (،) (؟) (.)و ... کرد.

٢-ئەو پیتانەی کە شکڵ و شێوەیان لەیەکتر دەچێ (د، ژ، ر، ز/ ڵ، ج، گ، ڤ/ ف، ق، ب، پ، ت، پ، و...)و لەوانەیە بەهۆی کۆن بوونی دەسخەتەکە، نووسەر بەهەڵەی خوێندبێتەوە، جێ گۆڕکێم پێکردن.

٣-نووسەری دەسخەتەکان لە هەندێک جێگا دانانی خاڵ یان نووسینی پیتێک یان وشەیەکیان لەبیر چووەو نووسەر (قەرەداغی) نەیتوانیوە ساغیان بکاتەوەو تووشی هەڵەیەکی گەورەتر بووە. هەوڵم دا ئەوانە راست بکەمەوە.

٤-لە رێنووسی کۆندا زۆر وشە بە جۆرێک دەنووسرێن کە چەند جۆر خوێندنەوە هەڵ دەگرن کە مانای جیاوازیان هەیەو نووسەر بەهەڵەی خوێندوونەتەوە. من ئەوانەم بەشێوەیەکی دیکە خوێندەوە.

ئەنجامی کارەکە لەزۆر جێگادا بوو بەوە کە شیعرەکان مانای راستەقینەی خۆیان دەدۆزنەوەو دەچنەوە سەر جێگای خۆیان.

بۆ نموونە:

ئەمن کەوتووم لەبەر گریان، دەڵێ دەستی من و دامان
سەباگەر بوویە خوێن دامانی یار، مەگری لەباتی من

کە من هەرچەندی بیرم لەماناکەی کردەوە چم وەدەست نەکەوت، هەتا ئاوام خوێندەوە:

ئەمن کەوتووم لەبەر گریان، دڵە! دەستی من و دامان!
سبەی گەر بوویە خوین، دامانی یار بگری لەباتی من

کاتێک لە چەند نموونەیەک دا سوود بەخش بوونی ئەم شێوە خوێندنەوەیەم بۆ دەرکەوت، سەر لەبەری دیوانەکەم بەو چاوە خوێندەوە و لە زۆر جێگا کار ساز بوو، ئەگەرچی لە هەندێک جێگاش بە ئەنجامی دڵخواز نەگەیشتم. هێشتا زۆر شیعری ئاڵۆز لە دیوانەکەدا هەن مەسخ کراوی شیعری وەفایین.

بۆچی وای لێهاتوە؟

ئەم هەموو هەڵەیە بۆچی کەوتوەتە ناو شیعری وەفایی. محەممەد عەلی قەرەداغی (لە مەودوا لە هەموو جێیەک بەکورتی قەرەداغی) کەڵکی لە چەند سەرچاوە وەرگرتوە کە ئەمانەن:

-نوسخە دەسخەتەکان

-دیوانی وەفایی چاپی گیوی موکریانی- هەولێر

-دیوانی وەفایی چاپی محمد امین سیدیان- مهاباد

١-دەسخەتەکان هیچکامیان هی وەفایی خۆی نین و هەر بۆیە جێگەی متمانەی تەواو نین و لە هەموو نوسخە لەبەر هەڵگرتنەوەیەک دا ئیمکانی بەهەڵە نووسین و وشەکەوتن هەیە.

بێجگە لەوەش نوسخەکان بەرێنووسی کۆن نووسراون کە خوێندنەوەی جۆراوجۆر هەڵدەگرێ. قەرەداغی لەم بابەتەوە دەڵێ: "بۆ نموونە ئەگەر لە شوێنێکدا بنووسرێ (کل) هەڵ ئەگرێ گوڵ، گڵ، گەل، کل، کول، کەڵ، کوڵ، کڵی، ئەوەندە بارەی لێ بدۆزرێتەوە." (دیوان لاپەڕەی شازدە). ئەوەش لە کاتێکدا کە قەرەداغی خۆی دەڵێ "خۆم فارسی باش نازانم و شارەزاییەکی ئەوتۆم لە ئەدەبی فارسیدا نیە" و هەروەها شارەزای شێوەدوانی موکوریانی وەفاییش نیە، لە زۆر جێگا تووشی هەڵەی کردوە. سەرباری ئەوەش دەسخەتی سەرەکی -وەک نووسەر دەڵێ- جێجێ لەبەر تەڕبوون و دڵۆپە لێدراوی شلوێ بووەو باش ناخوێندرێتەوە.

٢-چاپی گیوی موکوریانی: گیو وەک خۆی گویا لەلای مامۆستا هێمنی شاعیر باسی کردوە، نوسخەی نووسراوی لەبەر دەست نەبووەو شیعرەکانی لە زمان کەسێک بیستوە.(١) بێجگە لەوەش گیو قسەی ئەوەی لەسەر بووە گۆیا خۆی شیعرەکانی دەسکاری کردوە.(٢)

٣-چاپی سیدیان: کە دیسان وەک قەرەداغی باس دەکا، لە زۆر جێگا کە شیعرەکانی وەفایی بۆ ساغ نەکراوەتەوە، سیدیان خۆی بۆشاییەکانی پڕکردوەتەوەو کارەکەی جێگای متمانە نیە.

لە کاتی خوێندنەوەی بابەتەکەدا، ئەم نیشانانە دەبینی:

شیعرەکە بەو جۆرەی لە دیوانەکەدا چاپ کراوە.

شیعرەکە بەو جۆرەی من دەیخوێنمەوە.

ـــــ ئەو وشەیە یان ئەو دەستەواژەیە کە لەلای راستی ئەم نیشانەیە نووسراوە لە روانگەی منەوە هەڵەیە. پێشنیارەکانی من لەلای چەپی ئەو نیشانەیە نووسراون.

لە وتارەکەدا، لەو جێیانە کە بە پێویست زانرابێ، شیعری شاعیرانی دیکەش بە نموونە هێنراونەتەوەو ناوی شاعیرەکە دەست نیشان کراوە. هەر نموونەیەک ناوی شاعیری لەلا نەنووسرابێ، شیعری وەفاییە.

خاڵی دەمتە یا مەگەسی حوققەیی شەککەر
یا خۆ حەبەشی زادە لە نێو ئاوی بەقادا؟

لەنێو ـــــ لەلێو

خاڵی دەمتە یا مەگەسی حوققەیی شەککەر
یا خۆ حەبەشی زادە لە لێو ئابی بەقادا؟

خاڵ لە گۆشەی لێوە نەک لە نێو لێو، هەر بۆیە حەبەشی زادە (کە تەعبیرێکە بۆ خاڵ) دەکەوێتە لێواری ئابی بەقا (کە تەعبیرێکە بۆ لێو).

بڕوانە:

هەمدەمی من خاڵی گۆشەی لێوی تەعلیمی دەدام
عەیش و نۆشی کونجی تەنهایی بەڕووی دونیامەدە
فغان و گریە دل از غم روی تو در زلفت
دەڵێی بۆ گوڵ دەناڵێ شەو لە نێو بولبول لە سەحرادا

(لەنێو بولبول لە سەحرادا) مانا نا بەخشێ. پێم وایە ئاوایە:

دەڵێی بۆ گوڵ دەناڵێ نیوە شەو بولبول لە سەحرادا

گومانم لە راست بوونی پێشنیارەکەی خۆم هەیە، بەڵام (لەنێو بولبول لە سەحرادا) بێگومان هەڵەیە.

درۆت فەرمووی حەزم پێ نایەڵم، گەر ڕاست دەڵێی سادەی
فەرەنگی قەومی دەججال -ئەی مەسیحا- دەوری کەعبەی دا

درۆت - برۆت

دەڵێی - دەڵێ

برۆت فەرمووی "حەزم پێ نایەڵم"، گەر ڕاست دەڵێ سا دەی
فەرەنگی قەومی دەججال -ئەی مەسیحا- دەوری کەعبەی دا

نووسەر لە پەراوێز دا نووسیویەتی: "فەرمووی: فەرموو راسترە".

(قەرەداغی. لاپەڕەی ٤). بەڵام هەم بە پێی ئەوە کە لە نوسخەی سەرچاوەدا "فەرمووی" نووسراوە و هەم بەپێی مانای شیعرەکە و بەتایبەت لەبەر ئەوەی کەعبە لە میڵرەعی دووهەم دا هەمان برۆیە، "برۆت" راستە و "درۆت" هەڵەیە. لە شیعری وەفاییدا برۆ زۆر جار بە کەعبە، قیبلە و میحراب باسی کراوە:

چیم لە ئەبرۆت داوە، من پابەندی زولفم لێم گەڕێ
کافری عیشقم، بەقیبلەی خۆت موسوڵمانم مەکە
گاقی پەیوەستی برۆت وابوو بە قیبلەی خاڵ و عام
کەعبە گەر بۆ خۆی بزانێ پشتی میحرابی شکا
عیبادەتخانە بەرهەم بوو بە ئەشئەی قیبلەکەی ئەبرۆت
لەسایەی چاوەکانت ماڵی کەعبەش بوو بە مەیخانە
کە تۆ سولگانی حوسنی بۆ لەحەچرهت ئەبرو وت رێت دا
لەبەر چاوت کە هیندو ماڵی کەعبەی کردە مەیخانە

ئەوید ئەی عاشقانی دڵ نیگار یار هاتە سەر خەندە
لەدایی بولبولان دیسا درەختی گوڵ بەری هێنا

دڵ نیگار ـــــــ دڵ فگار (= دڵ بریندار)
لەدایی بولبولان دیسا ـــــــ لەلا ئەی بولبولان دیسا

ئەوید ئەی عاشقانی دڵ فگار! یار هاتە سەر خەندە
لەلا ئەی بولبولان! دیسا درەختی گوڵ بەری هێنا

وەفایی موژدە بە عاشقانی دڵ بریندار دەدا کە یار هاتوەتە سەر خەندە و، لە میڵرەعی دووهەم دا هەمان موژدە بەیان دەکاتەوە: موژدەتان لێ بێ ئەی بولبولانی عاشق پیشە! دار و درەخت گوڵیان کرد. بەراوردێک بکەن لەنێوان:

عاشقانی دڵ فگار = بولبولان
یار = درەختی گوڵ
خەندە = بەرهێنانی درەختی گوڵ
ئەوید = لەلا

"لەلا" لە قامووسەکاندا (معین، غیاپ اللغات، لغت نامەو دهخدا) و لە شەرحی شیعری شاعیراندا (شەرحی غەنی لەسەر حافڤ، شەرحی مەپنهوی شەریف) ئامرازی ندایە بۆ بانگ کردن بۆ سەر خوان و هەروەها بەمەبەستی موژدەپێدان و خەڵات کردن و باربوو کردن، بەڵام بۆ جاڕدان و موتڵەقی بانگ کردنیش بەکاردێ، بەمانای: ئەی! ئەرێ هۆ! بڕوانە:

للاح از ما چەمی جویی کەمستان را للا گفتیم
(حافڤ)

بەتەمای چاکە و پاکیی من مەبە، من ئەو کەسەم کە جاڕم داوە سەرخۆشان کۆبنەوە.

نشتە پیر و للایی بە شیخ و شاب زدە
پیر (=رابەر و مورشید) دانیشتوە و پیر (=بەتەمەن) و گەنج بانگ دەکا لەدەوری کۆبنەوە.

نوای چنگ بدان سان زند للای لبوح
کە پیر لومعە راە در مغان گیرد

ئەوای چەنگ بە جۆرێک بانگەواز بۆ مەیخواردنەوەی بەربەیان دەکا کە پیری خانەقاش روو دەکاتە درگای دەیری موغان.

لەنێو بەزمی وەنەوشەو جۆو کەناران لالە پەیدا بوو
بە تاریکی خچر بۆ چەشمە شای ئەسکەندەری هێنا

وەنەوشەو جۆو کەناران ـــــــ وەنەوشەی جۆکەناران (جۆکەنار = کەناری جۆگە)

لەنێو بەزمی وەنەوشەی جۆکەناران لالە پەیدا بوو
بەتاریکی خچر بۆ چەشمە شای ئەسکەندەری هێنا

لەشایی دارە گوڵ مەسنەدنشین بوو هاتە پشکووتن
چەمەن تەختی زومەڕڕەد، (گل) یاقووت ئەفسەری هێنا

لەشایی دارە گوڵ ـــــــ کە شاهی دارە گوڵ
(گل) یاقووت ـــــــ گوڵ لەیاقووت

کەشاهی دارە گوڵ مەسنەدنشین بوو هاتە پشکووتن
چەمەن تەختی زومەڕڕەد، گوڵ لەیاقووت ئەفسەری هێنا

ماناکەی ئاشکرایە: کاتێک کە شای دارە گوڵ چووە سەر مەسنەدی پاشایەتی، چەمەن تەختێکی لە زومەڕڕەد (یان: زومورڕود) بە دیاری بۆ هێناو، گوڵ لە یاقووت ئەفسەر (=تاج)ی بۆ بەدیاری هێنا. نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی لەیەکێک لە نوسخەکاندا "لە جیاتی (گل) نووسراوە گوڵ لە. ئەم نیوە بەیتەم بۆ راست نەکرایەوە." (قەرەداغی. ل١٨.) ئەوە یەکێک لە نموونەکانی شێوەی کاری نووسەرە لە نووسینەوەو ساغکردنەوەی دیوانەکەدا کە لە پاڵ گەلێک نموونەی دیکەی لەم بابەتە دەری دەخا نووسەر تەنیا سەرنجی خستوەتە سەر ڕواڵەت و شکڵی پیتەکان و وشەکان و، ئەوەی بەشێوە کاری خۆی داناوە کە هەوڵ بدا ساغی بکاتەوە ئەو وشەو پیتانە کە سەرجەم رستە پێک دێنن لەلای یەکتر چ مانایەک دەبەخشن. هەوڵدان بۆ ساغکردنەوەی مانا، دەیتوانی گەلێک یارمەتی نووسەر بدا بۆ خوێندنەوەی دروستی وشەو پیتەکانیش.

تەشنە لەب دێوانە بووم، سەرگەشتەیی فولماتی غەم
دولبەری بالابلاوم، ئاوی حەیوانم نەهات

دولبەری بالا بلاوم ـــــــ دوولەبی ئاڵی بە ئاوم

تەشنە لەب دێوانە بووم، سەرگەشتەیی فولماتی غەم
دوو لەبی ئاڵی بە ئاوم، ئابی حەیوانم نەهات

وەفایی لە هیچ جێگایەک لە شیعرەکانیدا "بالا"ی بە "بلاو" وەسف نەکردوە. بێجگە لەوەش، لە شیعرەکەدا قسە لە سەر ئابی حەیوان و تەشنە لەب دەکرێ و بێگومان وەفایی لە کاتێکی وادا دەرفەتی باسکردنی لێوی یار و لەعلی ئابدار لە دەست ناداو ناچێتە سەر باسی بالا و ئەویش بالای بلاو! لەگەڵ ئاوی حەیات و ئاوی حەیوان و کەوسەر، وەفایی هەمیشە باسی لەب و لێو دەکا:

زەدەی چاوم، لە لێوی خۆت شفام دە، بەس بەرق داچۆ
بەقەگرێک ئابی حەیوانت نەخۆشی خۆت مەسووتێنە

بەهەویای خاڵی لێوت کەوتمە داوی قوڵمەتی زوڵفت
نیلاهی! ڕهبەری ئابی بەقام خچری پەیەمبەر بێ
لەوێ ڕۆژێ کە دەستم دا لە ڕووت سیرڕی دەمم زانی
بەقورئان سوێند دەخۆم کەوپهر ئەگەروەک لەعلیدولبەر بێ
لێوەکەت عومرم بوو، شەرتت کرد بە دڵ جارێکی دیش
وەختە بۆت بمرم، وەرە عومری دوبارەم پێ بدەوە
لەلایێ شەککەرستانە، لەلایێ ئابی حەیوانە
ئەگەر گوڵ بێ، ئەگەر غونچە، دەم و لێوی شەکەربارت
سەرم ناوێ ئەگەر نەیخەم بە حەلقەی پەرچەمو چاوت
دڵم ناوێ ئەگەر نەیکەم بە فیدیەی چاوی عەییارت
ئەسیری زوڵفی خامی تۆم، شەهیدی ڕەمزی چاوی تۆ
ئەمن گیراوی داوی تۆم، بەڵەد جێ دڵ بریندارت
پەرچەم و چاوت ـــــ پەرچەمی خاوت
سەرم ناوێ ئەگەر نەیخەم بە حەلقەی پەرچەمی خاوت

بڕوانە دارشتنی شیعرەکە: لە میسرەعی یەکەم دا باسی پەرچەم دەکرێ و حەلقەی پەرچەم، لە میسرەعی دووهەمدا باسی چاو دەکرێ و لە بەیتی دواتر دا باسی زوڵفو چاو بەرەی پێدەدرێ. بۆیە ڕێی تێ ناچێ لەمیسرەعی یەکەم دا "پەرچەم و چاوت" دروست بێ.

دیسان بە نەغمەی زیر و بەم، بولبول دڵی بەدەردو غەم
لەتاوی غونچەی گوڵ بەدەم، ساز و سەمتووروتاری گرت
بولبول دڵی بەدەرد و غەم-بولبولی دڵ بەدەردو غەم
غونچەی گوڵ بەدەم، ـــــــ غونچەی گوڵ، بەدەم
دیسان بە نەغمەی زیر و بەم، بولبولی بەدەرد و غەم
لەتاوی غونچەی گوڵ، بەدەم سازو سەمتوور و تاری گرت

پێم وایە دانانی نیشانەی (،) لەدوای "بەدەم" کەوا دەکا تەعبیری نەشیاوی "غونچەی گوڵ بەدەم" دروست بێ، هەڵەیە. مەبەستی شاعیر ئەوەیە: بولبولی دڵ پڕ لە دەردو غەم لەتاوی غونچەی گوڵ، سازو سەمتوور و تاری بە دەمەوە گرت، بۆیە دانانی نیشانەی (،) لەدوای "گوڵ" ڕاسترە، ئەگەرچی لەکاتی خوێندنەوەدا نیشانەکە لەبەرچاو ناگیرێ.

نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی "زیر و بەم: ئامێرێکی مۆسیقایە". (فەرەداغی. ل٢٥). زیروبەم، ئەم بیستوە ناوی ئامێری مۆسیقا بێ. زیرو بەم کەیفییەتی دەنگە لە مۆسیقاو غەیری ئەوەدا.

زوڵفت خەگاکار بوو چاوت برۆی داخست
بابچین ماچ کەین دەستی شای چین و ماچینت

چاوت برۆی داخست ـــــــ چاوت بەڕووی داخست (=شەرمەزاری کرد. بەخۆیدا شکاندەوە، هەروەها: خستیە سەر ڕوخسارت)

زوڵفت خەگاکار بوو، چاوت بە ڕوویدا خست
بابچین ماچ کەین دەستی شای چین و ماچینت

ماناکەی: زوڵفت خەگاکار بوو، چاوت لۆمەی کرد و وای لێکرد بە ڕوودا بکەوێ و شەرم بیگرێ. "بەڕووی داخست" هەروەک وتمان ایهامی تێدابەو هاوکات دوو مانا دەبەخشێ: ١-بەشەرمی داخست ٢-بەسەر ڕوخسار دا بڵاوی کردەوە.

دەمێکی دڵ بڵاوە، بەو زوڵفە پێ بەداوە
یاخودا برۆت کشایێ غەریبی دوور وڵاتم
دەمێکی ـــــ دەمێکە
یاخودا برۆت کشایێ ـــــــ یاخودا بەڕووت کشایێ
دەمێکە دڵ بڵاوە، بەو زوڵفە پێ بە داوە
یاخودا بەڕووت کشایێ غەریبی دوور وڵاتم

شاعیر دەڵێ دەمێکە دڵم وەک زوڵفت بڵاو و شێواوە و گیرۆدەی داوی زوڵفتە و نیشتەجێی نێو زوڵفەکانتە. یاخودا زوڵفت بەسەر ڕووت کشابێ و دڵی غەریبی دوور وڵاتیشم بەدیدارت شادبێ. وەفایی لە شیعری دیکەش دا بە دڵی خۆی دەڵێ "دەربەدەر" و "غەریبی دوور وڵات":

دڵم جەزبی نیگەهت خستیە زوڵفان، ئەی خودا ڕوحمێ بەبەندی جادوان دا کەوت غەریبی دوور وڵاتم

زوڵفت کەوەکوو شامی غەریبانە، لەوێدا
چاڵی چیە داخۆ دڵەکەی دەربەدەری من

هەروەها لە شیعری دیکەش دا وەفایی شوکرانەی ئەوە دەکا کە دڵ لە دۆزەخی زوڵف ڕزگار بووەو بەسەر ڕووی یاردا کشاوە و بە بەهەشتی (ڕوو) شاد بووە:

زوڵفی لەرزاند کەوتنە سەر ڕوو شادمان فەوجی دڵان
قەت لە دۆزەخدا ئەبەد نین، جەنەتین ئەو نومەمەتە

هەروەها لە بابەت "بەسەر ڕوودا کشان" بڕوانە:

وەک شەو کشا بەسەر مەهی ڕوخسار یا خەتی
گیرا ئەم ئافتابە کەقەت بەر نەیێنەوە. (مەحوی)

نیشانەی قاتیلی ئامیهرەبانم قاهیرە، یەعنی:
فەرەنگی خەگو، زەنگی زوڵف و، هیندوو خاڵ و، دڵدارم
دڵدارم ـــــــ دڵدارم
نیشانەی قاتیلی ئامیهرەبانم قاهیرە، یەعنی:
فەرەنگی خەگو، زەنگی زوڵف و، هیندوو خاڵ و، دڵ دارم

وەفایی لە خەگ و زوڵف و خاڵی یارەکەی داخاسییەتی ئامیهرەبانی و تەرنەنگێزی بەدی دەکاو بە "فەرەنگی" و "زەنگی" و "هیندوو"یان وەسف دەکا کە ئەمانە لە شیعری کلاسیکی کوردی و فارسیدا نیشانەی وردەمری دڵرەقی و بێ مرووەتین. کەسێک کە هەموو ئازای ڕوخساری ئاوا نیشانەی ئامیهرەبانییان پێوە دیاربێ، ئایا دەتوانێ "دڵدار"و دڵنەرم و عاشق پیشەبێ؟ نا! بێگومان کەسێکی ئاوا دڵی لە "دار"ە. مەبەستی وەفایی ئەوەیە کە دڵی یارەکەی لە "دار"ە. ئەگەر کێش و سەروا مەودایان پێدابا و ئەمەدەش بوایە لە ایهامی نێوان (دڵدار) و (دڵ دار) چاوپۆشی بکا، دەیتوانی بڵێ "دڵ بەرد". بڕوانە نالی:

ئەو نیهالی قەدی تۆ عەرعەرە، دڵخواهی منە
ڕاستە دڵ دارە وەلێ حەیفە کە وایێ ئەمەرە
مەحویش دڵی یار بە توێکڵی دارینەی بادام ناو دەبا:
بەحیرەت لەو گوڵ ئەندامەم کەوا بادامییە چاوی
دڵی نازک وەکوو گوڵ، هەم ڕەقە وەک توێکڵی بادام

چلۆن ئەو دێتە چاووی من کەیەکسەر عونلوری ئاوە
مەحاڵە من کە بچمە دڵیەوە، دڵ کیشوەری بەردە
(مەحوی)

هەر ڕەگەم تارێکە ناڵەی دێ لە شەوقی روویی تۆ
عەندەلیبم، موتریبم، خۆشخوان، گوڵ، راموشگەرم
خۆشخوان، گوڵ ـــــ خۆشخوانی گوڵ
هەر ڕەگەم تارێکە ناڵەی دێ لە شەوقی روویی تۆ
عەندەلیبم، موتریبم، خۆشخوانی گوڵ، رامشگەرم
بۆ "خۆشخوانی گوڵ" بڕواننە:
خۆشخوانی مەجلیسی گوڵ! بێنەوە جۆش رۆح و دڵ
بێ حاڵە زۆر وەفایی، فیدای دەنگ و لەداتم

ئەداغی جەرگی خۆم زانی، ئەمایەی بەرگی خوێنینم
شەهیدی دەشتی عیشقم، لالە ڕەنگم من کەڕو لاڵم
"لالەی کەڕو لاڵ" تەعبیرێکی سەیرە و میعرەعی یەکەمیش ئاڵۆز و بێ مانا دیارە. جارێ با لەمیسرەعی دووهەمەوە دەست پێ بکەین: هیچ گومانی تێدا نیە "کەڕولاڵم" نادروستە. باس، باسی لالەیەو رەنگی لالە؛ لالەیەکی داغدار و شەهیدی عیشق، ئەو لالەیە، رەنگی ئاڵە.
کەڕولاڵم ـــــ کە روو ئاڵم
شەهیدی دەشتی عیشقم، لالە ڕەنگم من کە ڕووئاڵم
ئێستا بابگەڕێینەوە بۆ میسرەعی یەکەم: ئەوەی زانیویەتی شەهیدی عیشقە، دەزانێ جەرگی بەچی داغدارە و مایەی بەرگی خوێنینی چیە. کەوابوو هەرتک "ئە" لە میسرەعی یەکەم دا قەڵب کراوی وشەی دیکەن:
ئەداغی ـــــ لەداغی
ئەمایەی ـــــ بەمایەی
لەداغی جەرگی خۆم زانی، بەمایەی بەرگی خوێنینم
شەهیدی دەشتی عیشقم، لالە ڕەنگم من کە روو ئاڵم
جەرگم داغدارە و دەزانم هەر ئەوە بووەتە مایەی خوێناوی بوونی بەرگم. من شەهیدی عیشقم، بۆیە بەڕەنگی لالە سوور و ئاڵم. ئێستا ئایا "شەهیدی دەشتی عیشقم" یان "شەهیدی دەستی عیشقم"، کامیان دروستە، ئەوەیان جێگای بیر لێکردنەوەیە. هاتنە گۆڕی باسی لالە، "دەشت" لەیاد نزیک دەکاتەوەو هەروەها دەنگی "ش" لە شەهیدو دەشت و عیشقدا هارمۆنییەکی خۆش سازدەکا، بەڵام لەبەر ئەوەی باس لە "مایە" و سەبەبکارو هۆیە، "شەهیدی دەستی عیشقم" مانایەکی قوڵتر بەشیعرەکە دەبەخشێ.
لەبابەت لالەی روو سوور یان روو ئاڵ بڕوانن:
حاشا مەکە قوربان لە کوژاوی خەگ و خاڵت
ئیپباتی شەهیدیم ئەوەتا پەنجەیی ئاڵت

هەروەها مەحوی:
لالە روخسارم لەسایەی ئەشکی خوێنین ڕەنگەوە
چونکە رووسوورم لەقاپی عەین و شین و قاف و تێ

بەتیغیغەمزەئەمن وتورکی روویتۆ قەت مەڵێ، قوربان،
ئەگەر قیمەم بکەن هەر رۆژ پەرستم، هەر بەیەک حاڵم
تورکی رووی تۆ ـــــ تورکی رووی تۆ
بەتیغی غەمزەئەمن وتەرکی روویتۆ؛ قەت مەڵێ، قوربان!
ئەگەر قیمەم بکەن هەر رۆژ پەرستم، هەر بەیەک حاڵم
من چۆن لەبەر ژانی تیغی غەمزە و نازت، واز لە روخساری تۆ دێنم و تەرکی رووی تۆ دەکەم. ئەگەر قیمەشم بکەن واز لە ئایینی رۆژ پەرستی ناهێنم و هەر رۆژی رووت دەپەرستم.
ئەتۆ سەروێکی ڕەنگینی، بەسەر چاوان بێ شیرینی
لەبەر چاوم ئەڕۆی چاکە، حەیاتم، غارەتی دینم!
بەسەر چاوان بێ شیرینی ـــــ لەسەر چاوان بێ شیرینی
ئەتۆ سەروێکی ڕەنگینی، لەسەر چاوان بێ شیرینی
لەبەر چاوم ئەڕۆی چاکە، حەیاتم، غارەتی دینم!
بەباغم کوت: بەڕەنگ و بۆت مەنازە زەرد و سوور بووە
ئەگەر بارم هەموو سونبول بێ تایەک زوڵفی نابینم
بەپێی ئەوەی لەسەرەوە نووسراوە، یانی ئەگەر "بووە" راست بێ، گۆیا شاعیر بەباغ دەڵێ بەڕەنگی خۆت مەنازەکە زەرد و سوورە!! لەم خوێندنەوەیەدا دوو گرفت دێتە پێش، یەکەم: لە شیعرەکەدا تەنیا باسی رەنگ نەکراوە بەڵکوو باسی "رەنگ و بۆ" کراوە و لەم حاڵەتەدا بەپێی سەنعەتی "لف و نشر" سفەتی زەرد دەگەڕێتەوە بۆ "رەنگ" و سفەتی سوور دەگەڕێتەوە بۆ "بۆن" کە ئاشکرایە "بۆن" بە سوور وەسف ناکرێ و کەوایە ئەم خوێندنەوەیە هەڵەیە. دووهەم: لەم خوێندنەوەیەدا دیار نیە میلرەعی دووهەم قسەی کێیە و هەر بۆیە سەرجەمی شیعرەکە مانا بەدەستەوە نادا.
زەردو سوور بووە ـــــ زەردو سوور بۆوە:
تایەک زوڵفی نابینم ـــــ تایەک زوڵفی ناهێنم

بەباغم کوت: "بەڕەنگ وبۆت مەنازە"زەردوسوور بۆوە:
ـ ئەگەر بارم هەموو سونبول بێ تایەک زوڵفی ناهێنم
بەباغم وت شانازی بە رەنگ و بۆنی خۆت مەکە، چونکە رەنگ و بۆی تۆ لە حەنای یاری من شایانی باسکردن نیە. باغ بە بیستنی ئەم وتەیە، لە ترسان زەرد هەڵگەڕاو لەشەرمان سوور هەڵگەڕا و وتی ئەگەر سەرتاپام سونبول بێ، هێشتا بایەخی تایەکی زوڵفی یاری تۆی نیە. دارشتنی ئەو شیعرە و ناوەرۆکەکەی، کەلێک لەم شیعرەی نالی نزیکە:
بەسەروم وت کە راستە سەرکەش وبەرزی، کەچی لەرزی:

کە فەرقیشم بگاتە ئاسمان بەندەی قەدی یارم

لەوانەیە خوێنەر ئەوەی بۆ بێتە پرسیار کە "نابینم" و "ناهێنم" کە دوو قافیەی جیاوازن، چۆن دەکرێ لەجێگای یەکتریان دابنێی. وەڵامەکە ئەوەیە: هەر وەک نووسەریش لە پەراوێزی شیعرەکە دا (ل ٦٧) نووسیویەتی وەفایی لەو شیعرەدا دوو قافیەی جیاوازی بەکارهێناوە(٣). هەندێک لە قافیەکان بە (ینم) تەواو دەبن، وەک: دینم، بت بینم، شاهینم، شیرینم، پەرژینم و هەندێکی دیکەیان بە

(ێنم) تەواو دەبن، وەک: خوێنم، دەناڵێنم، وەریێنم، دەستێنم (و بە بڕوای من "ناهێنم"یش). هێمنیش لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "ئافەرین مامۆستا (مەبەست قەرەداغییە) منیش وەک تۆ پێم سەیرە. ئەگەر ئەو غەزەلە دەرباوێژری هیچ لە دیوانی وەفایی کەم نابێتەوە".

هەڵبەت من لایەنگری دەرهاویشتنی ئەو غەزەلە لەبەر لاوازیی قافیە نیم. بەتایبەت بەپێی ئەو بۆچوونەی ئێستا لە بابەت شیعر هەیە، دەزانین بایەخی شیعرێک تەنیا لە کێش و قافیەدا نیە و لە شیعری کلاسیکیش دا زۆر جار شاعیر لە پێناو گەیاندنی پەیامی خۆیدا بەربەستی قافیە دەشکێنێ (٤). لە هەر حاڵدا مەبەست ئەوەبوو "ناهێنم" کە مانا بەشیعرەکە دەبەخشێ، بە پێی قافیەکەی وەفاییش دەگونجێ، (پەراوێزەکان لە کۆتایی بابەتەکەن).

دەمێکە هەر لە تۆی ناوڕی دەروون و ناوی چاوم دام
لەدووری تۆ عەجەب ماوم؛ نەسووتاوم، نەخنکاوم

هەر لەتۆی ـــــ هەر لە نێو

دەمێکە هەر لە نێو ناوری دەروون و ناوی چاوم دام
لەدووری تۆ عەجەب ماوم؛ نەسووتاوم، نەخنکاوم

پێم وایە "تۆی" یان هەڵەی نوسخە نووسەکانە یان هی کاتی خوێندنەوە؛ چونکە نە ئاور "تۆی"ی هەیە و نە ئاو.

فەرمووی چ کەسی کەوتمە بەرپێی کە (وەفایی)م
قوربان چ بوو عومرێکە (کە) لات بووم و لەلات بووم؟!
(کە) لات بووم ـــــ کە لەلات بووم (کە لەلا= نەخۆش، هیلاک، کەساس، نیفتادە)

نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "وشەی (لات) لە دەسخەتەکەدا وەک (لەت) دەچێ، ئەکرێ (لەتۆ بووم) بێ." (قەرەداغی، ل٧١). بەڵام بە ئاشکرا دیارە "کەلەلات" دروستە و نووسەری دەسخەتەکە "لا"یەکی لەبیرچووەو "کەلەلات" بووەتە "کەلەت" و قەرەداغی بۆی ساغ نەکراوەتەوە.

فەرمووی چ کەسی کەوتمە بەرپێی کە: - وەفاییم
قوربان! چ بوو عومرێک کە لەلات بووم و لەلات بووم؟!

یار پرسیاری کرد تۆ کێی. کەوتمە بەرپێی و وتم قوربان چ بووە، لەوە دەچێ نەمناسییەوە، من هەر ئەو وەفاییەم کە عومرێک کەلەلا و نەخۆش و هیلاکی تۆ بووم، چۆن ئێستا ئاوا خۆتم لێ ئاشارەزا دەکەی و لە خۆتم بێ بەری دەکەی؟ "لەلات بووم" بەراورد بکەن لەگەڵ "لەهەرتک لابووم" بەمانای هەرتک لام لەکیس چوو.

بڕۆت تێکنا، دەمت وێکنا، لە دەریای لوکفی تۆ دوورە
لە قوربی قابەقەوسەین و مەقامی لا تە کانت بم

چ خۆش رووی دادەهێنا زوڵفی ئەفشان کرد بە دڵداریم؟
نیلاهی قەک نەکەی ڕۆژ بێ شەوی قەدر و بەراتی من

دادەهێنا ـــــ واوەهێنا

چ خۆش رووی واوەهێنا زوڵفی ئەفشان کرد بەدڵداریم
نیلاهی قەک نەکەی ڕۆژ بێ شەوی قەدر و بەراتی من

یەکەم لەبەر ئەوە کە زوڵف دادەهێندرێ (=بەشانە دەکرێ) نەک ڕوو، دووهەمیش لەبەر ئەوە کە پێویستە هەرتک کرداری داهێنان و ئەفشان کردن لەیەک لێغەی زەماندا بن، یان "دادەهێنا و ئەفشان دەکرد" یان "داهێنا و ئەفشان کرد".

لەکۆتایی میلرەعی یەکەم دا نیشانەی پرسیار پێویست نیە، چ خۆش بوو بە مانای "ئایا خۆش بوو؟" نیە، بەمانای "زۆر خۆش بوو"یە، یانی خەبەرە نەک استفهام.

ئەمن کەوتووم لەبەر گریان دەڵێ: دەستی من و دامان
سەباگەر بوویە خوێن دامانی یار، مەگری لەباتی من

ئەوەی لەسەرەوە نووسراوە ماناکەی ئەوەیە: من لەبەر گریان لە پێ کەوتووم، کەسێکی نادیار دەڵێ دەستی من و دامان (دامانی کێ؟!) ئەگەر دامانی یاربوو بە خوێن!!! لەبا تۆ لە جیاتی من مەگری، ئەوە یەکێک لە جوانترین شیعرەکانی وەفاییە کە ئاوای بەسەر هێندراوە و لە هەموو مانایەک داتەکێندراوەو بەم شێوەیە تاوانی وێرانە کردن دراوەتە پاڵ وەفایی. شیعرەکە دەبێ ئاوا بووبێ:

ئەمن کەوتووم لەبەر گریان، دڵە! دەستی من و دامان!
لەبەی گەر بوویە خوێن، دامانی یار بگری لەباتی من!

من لەبەر گریان لە پێ کەوتووم، بەڵام ئەی دڵ! دەستی من و داوێنی تۆ! سبەی ئەگەر بووی بە دلۆپ دلۆپی خوێن و لە چاوم ڕژایتە خوارێ، لە باتی من داوێنی یار بگرە. لەم مانایەدا حافظی شیراز دەڵێ:

ندارم دستت از دامن مگر در خاک و انلم هم
که بر خاکم گزار اری بگیرد دامنت گردم

هەتا ئەو ڕۆژەی دەمخەنە ژێر گڵ دەست لە داوێنت بەرنادەم و کاتێکیش کە مردم و تۆ بەلای مەزارەکەم دا تێپەڕ بووی، گەرد و تۆزی خاکی مەزارم داوێنت دەگرێ. هەر لەم مانایەدا بڕوانە:

مەبزوە مەحویا لەم ڕێگەدا تا دەبیە خاکی ڕێی
نومێدە دەستی گەردت هەر دەگا ئاخر بە داوێنی

(مەحوی)

دەستم کە گەییە دامەنی مردم لە خۆشییان
گەردم، خودا! بکەیتەوە بەو ڕوتبە سەر فەراز

(مەحوی)

هەروەها: دڵبتوێتەوەوبیبێتەفرمێسکی خوێن ولەبەر چاو بڕوا:

ئەوی دڵدار و دلبەرمە ئەوا ڕۆیی لەبەر چاوم
بەدوویا بۆچی دڵ ئەتوێتەوە، ئەڕوا لەبەر چاوم

(مەحوی)

هەروەها: خوێن دامێنی یار بگرێ:

کوشتمی و ئەو دەمە خوێنم بە ئەدەب دامەنی گرت
بەسمەلی عیشقم و کارم بە خوێنە ڕاهی

(مەحوی)

دەست لە خوێنم مەدە ئالوودە مەکە دامەنی پاک
خوێنی من پاییتە، باگیل نیە وەک ڕەنگی خەنە

(نالی)

هەر گوڵێ ڕەنگێکی بۆنی ڕەنگ و بۆی دولبەر دەدا
ڕەنگی بێ ڕەنگی تەماشا کەن بەچاوی ئیعتیبار
"هەر گوڵێ ڕەنگێکی بۆنی" مانا نابەخشێ.
ڕەنگێکی بۆنی ——— ڕەنگێکی بووبێ

وەفایی دەڵێ تەنیا ئەو گوڵانە کە ڕەنگیان هەیە لە یاری من دەچن. بەتایبەت لە میسرەعی دووهەمدا زیاتر دەردەکەوێ کە شاعیر مەبەستیەتی باسی ڕەنگ و بێ ڕەنگی بکا. وەفایی بیرەنگی بە ئاوات دەخوازێ: یارێکی خاوەن پەیمان و بەڵێن کە هەر ڕۆژەی لەسەر هەوایەک نەبێ و ڕەنگ نەگۆڕێ. ڕەنگ لەشیعری کلاسیک دا زۆر جار بەمانای ڕیا و دوو ڕوویی و بێ بەڵێنییەو یەک ڕەنگی بەمانای ڕاستی و وەفاداری لەبەڵێن و پەیماندا.

پاک گینت برنمی اید به رنگ عارچی
از لباس رنگ عاری گبع ماچون اب بود
(اپر شیرازی)

غلام همت انم که زیر چرخ کبود
زهر چه رنگ تعلق پزیرد ازاد است
(حافڤ شیرازی)

دلم رمیدەو لولی وشی ست شورانگیز
دروغ وعده و قتال وچع و رنگ امیز
(حافڤ شیرازی)

غلام همت دردی کپان یکرنگم
نه ان گروه که ازرق لباس و دل سیهند
(حافڤ شیرازی)

بۆیە پێم وایە شیعرەکەی وەفایی ئاوایە:

هەر گوڵێ ڕەنگێکی بووبێ ڕەنگ وبۆی دولبەر دەدا
ڕەنگی بێ ڕەنگی تەماشاکەن بەچاوی ئیعتیبار
خەگ هاتوە دەوری لەب و ڕووی داوە لەسەردا
یاخۆ حەبەشی فایەقە داغی لە جگەر دا!
گوڵزاری دەمی پوستەو، باغی گوڵی بەردا
یا لەشکری کێشاوە (بزەی) شیر و شەکەردا
شەڕیانە لەسەر کەعبەیی ڕوو کافر و ئیسلام

پوستە ——— پستە

(بزەی) شیر و شەکردا ——— بەڕووی شیر و شەکردا
یا لەشکری کێشاوە بە ڕووی شیر و شەکەردا

شیرو شەکر هەمان ڕوو، یان ڕوخسارەو مانای شیعرەکە ئاشکرایە: ئایا خەک و نەکریجە لەشکریان بردۆتە سەر ڕوخساری کە لە شیر و شەکر دەچێ؟ بە تایبەت بڕواننە میسرەعی یەکەم و پێنجەم کە باسی شەڕە لەنێوان کوفری زولف و ئیسلامی ڕوو لەسەر "کەعبەیی ڕوو" کە هەمان بڕۆیە و وادیارە لەشکری خەک کە سەر بە لایەنی کوفرە دەوری لەب و ڕووی داوە. ئەم بابەتە لەلاپەڕەکانی داهاتوودا زیاتر دێتە بەر باس.

نازک و نازەنین و شیرین، ئاوێنە ڕۆژ، ڕەنگ ئاگری

ئاوێنە ڕۆژ ——— ئاوێنە ڕوو

نازک و نازەنین و شیرین، ئاوێنە ڕوو، ڕەنگ ئاگری
گوتم ئەیشای دڵنەوازان، مانگ وڕۆژن موشتەری ڕووت
دڵی چاکی پاکی بازان، پێ بەدوای زوڵفی جادووت

پاکی بازان ——— پاکبازان

گوتم ئەی شای دڵنەوازان، مانگ و ڕۆژن موشتەری ڕووت
دڵی چاکی پاکبازان، پێ بە داوی زوڵفی جادووت

چاک = ١ - باش ٢-درز، براو، بریندار (بەراوردی بکەن لەگەڵ: چاکی یەخە، چاکی کەوا، دڵی چاک چاک) پاکباز=ئەوەی فیداکارانە هەموو شتێک دابنێ.

بڕواننە ئەم شیعرەی وەفایی کە تێیدا چاک بەهەردتک مانا بەکار هاتوە:

دەلیلی چاک و پاکیی پێدەوی وەسلی ڕوخ و زوڵفی خودا
شادیی بەشانەیدا، سەفای جەننەت بەئاوێنە ئەوانەی کە چاک
و پاکن بەدیداری زوڵف و ڕووی شاد دەبن، بۆیە شانە کە چاکە (دابڕدابڕە) بە زوڵفی شاد دەبێو ئاوێنە کە پاکە بە جەننەتی ڕووی.

وەکوو پەروانە دەگریم و دەسووتێم دوور لە زوڵفی تۆ
هەتا کەی من لە داغی تۆ حەریقی ئاو و ئاگربم؟

حەریقی ——— غەریقی

وەکو پەروانە دەگریم و دەسووتێم دوور لەزوڵفی تۆ
هەتا کەی من لە داغی تۆ غەریقی ئاو و ئاگر بم؟

ئاو خاسییەتی حەریقی نیە، بەڵام ئاو و ئاگر هەردتکیان خاسییەتی غەرق (نوقم کردن) یان هەیە. بڕواننە:

گادەسووتێم، گادەگرییێم، غەرقی ئاو وئاورم
ئاخ لەبەر بەختی سیا، نازانم ئەز بۆچ نامرم

کوتم کوا حوسنەکەت؟ عەنبەر فرۆشی زوڵفەکەت فەرمووی
حەبەش ئیسلامی داگرت، تێکچوە دەورو دووکانی من

ئەگەر ئەوە بسەلمێنین کە عەنبەر فرۆشی زوڵف هەمان زوڵفی عەنبەر فرۆشە، مانای ئەو بەیتەی سەرەوە ئاوی لێدێ: پرسیم کوا جوانییەکەت، زوڵفی فەرمووی لەو کاتەوە کە من (=حەبەش) سەرکەوتنم بەدەست هێناوە و وڵاتی حوسن (=ئیسلام)م داگیر کردوە، دەورو دووکانم تێکچوە! دیارە ئەو قسەیە ناکرێ قسەی زوڵف بێ چونکە ئەو سەرکەوتنی بەدەست هێناوە. دەبێ قسەی یەکێکی دیکە بێ کە دەورو دووکانو ڕەونەقی جارانی نەماوە. ئەوە ڕوخسارە کە داگیرکراوە هەر بۆیە دەبێ داڕشتنی میلرەعەکە بە جۆرێک بێ کە "فەرمووی" بگەڕێتەوە بۆیار:

عەنبەر فرۆشی زوڵفەکەت ——— عەنبەر فرۆشە زوڵفەکەت

دەورو دووکانی من ——— دەورو دوکانی من (دووکان لەبەر کێشی شیعرەکە بە دوکان دەخوێندرێتەوە)

کوتم کوا حوسنەکەت؟ - عەنبەر فرۆشە زوڵفەکەت - فەرمووی:
-حەبەش ئیسلامی داگرت، تێکچوە دەور و دوکانی من

پرسیم کواجوانییەکەت کەوا زوڵفت لەخۆبایی بووە و خەریکی بەخۆنازین و عەنبەر فرۆشییە؟ یار، یان حوسنی یار، فەرمووی لەو کاتەوە کە کوفری زوڵف ئیسلامی حوسنی داگیرکردوە، دەورو دووکانی

من تێکچوە.
لە شیعری وەفاییدا کەلێک جار زولف بەکافر و حەبەش و زەنگی ناوبراوەو رووبە ئیسلام و جەننەت:

فەرمووی لەکفر لادە موسوڵمان بەوەفایی!
دێوانە مەبە، دەست مەدە زوڵفم ئەوەتا رووم
خۆ لەیدای حەرەم قەتلی حەرامە، ئەدی زوڵفت
کافر کەنەبوو بۆچی منی کوشت لەدەری تۆ
بۆ جەماڵی تۆ منیش وەک زوڵفی سەرگەردانی تۆم
ئەی چرای ئیسلام و کافر! وەختی مەردی و مروەتە
پێم بڵێ وەجهی چیە زوڵفت موقیمی روومەتە
خۆ بە شەرعی مستەفا جەننەت بە کافر نادرێ
قەگرە قەگرە خوێنی چاوم یەک دەم ئارامی نیە
رۆژێکی بۆ کاروانی عاشقان ئاوا نەبوو!

"رۆژێکی" کێشی شیعرەکەی لەنگ کردوەو، لەوەش گرینگتر، ماناکەی شێواندوە. بەڵام وەرن "رۆژێکی" بکەنە "رۆژەکەی" بزانن مانای شیعرەکە چ گۆڕانێکی سەیر و سەر سوورهێنەری بەسەر دێ. یانی میسرەعی دووهەم پرسیار نیە. دانانی نیشانەی پرسیار لە کۆتایی میلرەعی دووهەم دا، بە جۆرێک کە "بۆ" مانای "بۆچی" بێ، مانای شیعرەکە والێدەکا کە ئاوا بوون بگەڕێتەوە بۆ کاروان. یانی دەیکاتە: بۆچی کاروان ئاوا نەبوو؟ بەڵام مەبەستی شاعیر ئەوەیە کە رۆژ ئاوا بێ بۆ حەسانەوەو ئارام گرتنی کاروان.

رۆژێکی ـــــــ رۆژەکەی
نەبوو؟ ـــــــ نەبوو

قەگرە قەگرە خوێنی چاوم یەک دەم ئارامی نیە
رۆژەکەی بۆ کاروانی عاشقان ئاوا نەبوو

فرمێسکی خوێناوی دڵۆپ دڵۆپ لە چاوم دەرژێتە خوار و دڵۆپەکان وەک کاروان بەشوێن یەکدا ریزیان بەستوە، بەڵام بەداخەوە یارم رۆژی رووی بەرەو من وەرنەگێرا. ئەگەر یارم رۆژی رووی ئاوا بکا (=ئاوا بێنێ، روو لە من بکا) وەک ئەوە وایە کە رۆژی ئاسمان ئاوا بێ و شەو بەسەردابێ و، کاروان کاتێک رۆژی لێ ئاوا بوو مەنزڵ دەگرێ بۆ حەسانەوە. وەفایی بەهێنانی "رۆژەکەی... ئاوا نەبوو" وردەکارییەکی سەیری کردوە: کاتێک کە یار رۆژی روخساری خۆی بەرەو من وەرگێڕێ، وەک مزگێنیی خۆرئاوا بوونە بۆ و چاندان و حەسانەوەی کاروان. وەفایی لە شیعری دیکەش دا رۆژئاوا بوونی رێک هەر بەم مانایەو بەئەیهام بەکارهێناوە:
زولفی لادا هەر بە ئومێد بووم کە رۆژ ئاوابێ، بێ ماڵی من وێران بوو. عومری من چوو، رۆژ ئاوا نەبوو رۆژئاوا بوون هەم بەمانای خۆرئاوا بوون و هەم بەمانای دەرکەوتن و واوەهاتنی رۆژی رووی یار دوای لادانی زولفی. بڕواننە روو واکردن و دەم واهێنان:

کوتی رووم وادەکەم تێرم ببینی، چاوەڕێم داخۆ
لەلای قیبلەم کە کەی بای وەعدە بێنی ئەستەرەن بێنێ
دەمەکەت بەدڵ وایێنە، توخودا دڵم مەشکێنە
سا ئەو دەمە وایێنە ئەتۆبی و سەری کوڵمت
غەیری ئەوە باللە نیە لەو لێوە تەمەننام

هەروەها کاروان وشەو:

لەقەتڵی عامی دڵ بۆوە خاڵی رووت، بلا بەس بێ
سوهەیلی کاروانکوژ چی دەوێ بەو رۆژە رووناکە؛

بۆ هەوایی زوڵف و دڵ چاکم لە رووی جانانە بوو
ئەو پەرێشانیە هەمووی تەقلیرو سووچی شانەبوو

میلرەعییەکەم ئاڵۆزە. "بۆهەواییزوڵف ودڵچاکم"یانی چی؛
بۆهەوایی زوڵف و دڵ چاکم ـ بۆ هەوایی زوڵفە دڵچاکم
بۆ هەوایی زوڵفە دڵ چاکم، لە رووی جانانە بوو
ئەو پەرێشانیە هەمووی تەقلیر و سووچی شانە بوو

دڵ چاکم= دڵ بریندارم
لەحەسرەتی بسکی دام کە کەوتوەتە سەر رووی و ئەوە هەمووی کاری شانەیە وای کردوە. دڵ برینداری ئەوەم کە بۆچی من لە جێگای شانەی چاک چاک نیم تارێم بکەوێتە ناو بسکی و لەوێوە بۆ سەر رووی.

پەڕ پەڕی ئەوراقی دڵ پڕ خوێنی وەک گوڵ کردوە
دەفتەرێکە پڕ لە خوێن هەر ئەو بوو چی تێدا نەبوو

ئەوەش لە شیعرە جوانەکانی وەفاییەو بە داخەوە ئاڵۆزیی تێ کەوتوە. "کردوە" لەمیلرەعی یەکەم دایانی چی؟ کێ چی کردوە؟
کردوە ـــــــ کردەوە
دەفتەرێکە ـــــــ دەفتەرێکی

پەڕپەڕی ئەوراقی دڵ پڕ خوێنی وەک گوڵ کردەوە
دەفتەرێکی پڕ لە خوێن هەر ئەو بوو چی تێدا نەبوو

یار هەموو لاپەڕە دڵ پڕ لە خوێنەکانی دڵی منی وەک گوڵ کردەوە و چاوی لێکرد. بەڵام دیتی دڵم دەفتەرێکی پڕ لە خوێنە و بێجگە لە دیمەنی خۆی (=یار) هیچ وشەو دیمەنێکی دیکەی تێدا نیە.
"کردەوە" هەم بەمانای لێک کردنەوەو پەڕە هەڵدانەوەی کتێب و دەفتەر و هەم بەمانای کردنەوە و پشکواندنی گوڵ و هەم بەمانای پەڕەپەڕە لێکردنەوەی گوڵ. لە لەوحی دڵی حافیزی شیرازیش دا بێجگە لە ئەلفی قامەتی یار هیچ بەدی ناکرێ چونکە مامۆستاکەی هەر ئەوەندەی فێر کردوە:

نیست بر لوح دلم جز الف قامت یار
چه کنم حرف دگر یاد نداد استادم

هەروەها بڕواننە دڵی پەڕپەڕ بووی سائب تبریزی کە ئەگەر یارەکەی وەک خونچە بۆی کۆنەکردبا‌وە، گوڵستانی شاعیر ئەنانەت درکیشی تێدا نەدەما:

چو غنچه ساختی اوراق بادبردەو من
وگرنه خار نمی ماند در گلستانم

سیپارەی مەحویش هەر تەنیا لوورەتی یاری تێدایە:

بەناخون لوورەتی یارم لە لەفحەی سینە نووسیوە
لەحەشرا وەختی نەشری نامە کردن، منم و سیپارەم

یان:

مەشغووڵی "شەرحی گوڵشەنی رازم" دەفەرموێ
سینەم کەشەرحە شەرحە دەکاتن بەتیغی ناز
(مەحوی)

"گوڵشەنی ڕاز" دیوانی شیعری شێخ مەحموودی شەبستەرییەو چەند کەس شەرحیان لەسەر نووسیوە، وەک مقفر الدین علی شیرازی، شمس الدین محمد گیلانی، مولانا ادریس کوڕی حسام الدین بدلیسی، شێخ بابا نعمت الله کوڕی مەحمودی نەخجەوانی کە کتێبەکانیان پێی دەگوترێ "شەرحی گوڵشەنی راز".

شای گوڵان، سولگانیخووبان، ئەمشەوهات دامەن کەشان
ڕۆژو شەو، خورشیدو ڤولمەت، گەنج نەبوو وێرانە بوو

یارم کەشای گوڵان و سولگانی جوانانە، دوێنێ شەو بەناز و لەنجە هاتە لام و، وەک خۆر لەنێو تاریکایی وەدەرکەوت بەڵام پێم هیچ نیە، وامەزانن گەنج و خەزێنەیە، هەر وێرانەیەکە و بەس! ئایا وەفایی وای وتوە؟ نا!

شایگوڵان، سولگانیخووبان، ئەمشەو هات دامەن کەشان
ڕۆژی شەو، خورشیدی ڤولمەت، گەنجی نێو وێرانە بوو

یارم وەک خۆرەتاو لەتاریکی دا دەرکەوت و گەنجینەیەک بوو لەنێو وێرانەی دڵم دا. بڕواننە وێرانەی دڵ:

ئەگەر ڕەنجیدە بووی قوربان لەوێرانەی دڵی تەنگم
وەرە سەر مەنزەرەی چاوم، تەماشای مەوجی دەریاکە

کوتم: شێواوە زوڵفم چاوەکەت بەڵکوو عیلاجم کا
وەفایی زوڵفی ئەوەندە درێژ نەبووک بشێوێ. هەر بۆیە:
شێواوە زوڵفم ———— شێواوی زوڵفم
کوتم: شێواوی زوڵفم، چاوەکەت بەڵکوو عیلاجم کا

تۆبی و سەری خۆت مەمخەرە زیندانی جودایی
خوێنم نیە ها بمکوژە بەم خەنجەر و ئەبرۆ

ئەگەر برۆی یار توانای کوشتنی هەیە، کەوایە خەنجەری بۆچیە؟
خەنجەر و ئەبرۆ ———— خەنجەری ئەبرۆ

تۆبی و سەری خۆت مەمخەرە زیندانی جودایی
خوێنم نیە ها بمکوژە بەم خەنجەری ئەبرۆ

"ها" بەمانای ئەوەتام من! فەرموو بمکوژە! بەمانای ها خەنجەرت بدەمێ نیە. برۆی یار خۆی کاری خەنجەر دەکا. بڕواننە:

شەهیدی خەنجەرت ئەو ڕۆژە عومری جاویدانی بوو
مەڵێ پەروانە خۆ سووتاوە، مەرگی زیندەگانی بوو

ڕەگ و ریشەی دڵم هەردەنگ وناڵەی عیشقیتۆی لێدێ
بڵێ موگریب، وەرەساقی، سەراپا بوومە تاری تۆ

ئەوەی تار لێدەدا موتریبە، بەڵام لەوشێوە نووسینەی سەرەوەدا موتریب لەلای وەفایی راوەستاوەو، وەفایی پێی دەڵێ موگریب برۆ بە ساقی بڵێ بێ تارم بۆلێ بدا. لەراستی دا دەبێ ساقی بنێردرێ لە دووی موتریب:
بڵێ موتریب وەرە! –ساقی– سەراپا بوومە تاری تو
ساقی بە موگریب بڵێ وەرە.

هەملەمی من خاکی گۆشەو (لێوی تەعلیمی دەدام!)
عەیش و نۆش و کونجی تەنهایی بەڕووی دونیامەدە

خاکی گۆشەو ـــ خاڵی کوشەی
عەیش و نۆش و کونجی ~ عەیش و نۆشی کونجی

"عەیش و نۆش و کونجی" مانای شیعرە کەلاواز دەکا. وەفایی دەڵێ خاڵی گۆشەی لێوی یارەکەم، کە بە تەنیایی لەکۆشەی لێو جێی گرتووە لەسەرچاوەی ئاوی حەیات نزیکە، فێری کردم کە ئەگەر عەیش و نۆشێک هەبێ هەر ئەوەیە کە لە کونجی تەنیاییدایە.

هەملەمی من خاڵی گۆشەی لێوی تەعلیمی دەدام
عەیش و نۆشی کونجی تەنهایی بەڕووی دونیا مەدە

تۆ سەری زوڵفی بڵاوت زوڵفی خاوت بامەدە
جێی دڵم سەوداییە، چی دی دڵم جەزیا مەدە

جێی دڵم سەوداییە ـــ جێی دڵی سەوداییە

تۆ سەری زوڵفی بڵاوت زوڵفی خاوت بامەدە
جێی دڵی سەوداییە، چی دی دڵم جەزیا مەدە

زوڵفت جێگەی دڵی سەودایی منەو کاتێک کە زوڵفت بادەدەی، دڵم کە نیشتە جێی نێو زوڵفتە، ئازاری پێدەکا.

ئەی وەفایی هێندە خوێن مەگری لەڕووی ئارامی دڵ
گەوهەری تۆ وا لەکن تۆ، خۆت بەدەم دەریا مەدە

مەگری لە رووی ئارامی دڵ ـــــــــ مەگری لە دووی ئارامی دڵ

ئەگەر چی دەشکونجێ کەسێک لە رووی یاری خۆیدا بگری و گریانەکەی لەسەری شەوق و شادمانییەوە بێ. وەک گریانی فلیحی هروی لەم شیعرەیدا:

بعد عمری کە فلیحی شب وسلی دست داد
گوهر دیدەو مادر سفر دریا بود

دوای عومرێک، شەوێک دەرفەتی دیداری یارم دەست کەوت و ئەو شەوەش داخەکەم گەوهەری فرمێسکەکانم لەسەفەری دەریای گریان بوون‌و، بەچاوی تەڕەوە نەمتوانی یاربیبینم. بەلام لەشیعرەکەی وەفاییدا، شاعیر لە میلرەعی دووهەمدا ئامۆژکاریی خۆی دەکاو دەڵێ: "گەوهەری تۆ وا لەکن تۆ" و بەشوێن یاردا خۆت بەدەم دەریای گریانەوە مەدە. خەلکی دیکە بۆ دیتنەوەی گەوهەر سەفەری دەریا دەکەن، تۆ کە گەوهەری فرمێسکەکانت لای خۆتە، بەدووی چیدا سەفەری دەریا دەکەی؟

ئەی وەفایی هێندە خوێن مەگری لە دووی ئارامی دڵ
گەوهەری تۆ وا لەکن تۆ، خۆت بەدەم دەریامەدە

بەو دوو مەمە زوڵف و رۆخی تۆ نۆبەری سەرون
هەر عەترە بە تاهەر گوڵ و نارنجە بە بارە

لەمیسرەعی دووهەم دا مەم و رۆخ و زوڵف هەموویان بە "بەر" دانراون: عەتری زوڵف و گوڵی رۆخ و نارنجی مەم، کەوابوو "مەم" یش یەک لە "بەر"ەکانە. بەلام "بەو دوو مە مە زوڵف و رۆخی تۆ نۆبەری سەرون" وا دەگەیەنێ کە لەبەر ئەوەی یارسەسکی هەیە کەوایە زوڵف و

ڕۆخی وەک بەری داری سەرون. سەروهەڵبەت داریکی بێبەرە. بەڵام سەروی باڵای بەرزی یاری وەفایی بەریش دەگری.

بەو دوو مەمە ـــــــــ ئەو دوو مەم و

ئەو دوو مەم و زوڵف و ڕۆخی تۆ تۆبەری سەرون
هەر عەترە بەتا، هەر گوڵ و نارنجە بە بارە
لەفەهمی جەوهەری خەنەدەی دەمت عومرم چوو نەمزانی
کە سیرڕی حاڵی ویجدانی وەرایی فەهم و ئیدراکە

ویجدانی ـــــ وەحدانی

وەفایی زۆر جار ئەلفی قامەتی یار (کە لە ژمارەی ١ دەچێ) و خاڵی یار کە تاق و تەنیایە و دەمی یار کە یەک نوقکهیە، بە "وەحدەت" ناو دەبا:

باحیجابێکم نەمێنێ، لادەتاری زوڵفەکان
تا بەکەی دڵ نامورادی وەحدەتە لەو کپرەتە؟
داغداری ئەلفی باڵات با لە رووت مەحروم نەبێ
من کەفیلی وەسڵی جەننەت هەرچی ئەهلی وەحدەتە

بەو ئاڵو واڵایە، بەو بەژن وباڵایەکەزاتینەسمایە، کە وەحدەتی ناوە "وەحدەت و کپرەت" یەکێک لە گرینکترین باسەکانی شاعیرانی لۆفی مەشرەب بووە:

غەیری وەحدەت لە وجوودا نیە، کە پرەت وەهمە
سادەتە کرارییەکە، مەنشەئی ئەوهامی عەدەد

(مەحوی)

ئەوە وەهمە کە پێمان وابێ عەدەد هەیە، هەموو عەدەدێک هەر دووپات بوونەوەی ژمارەی یەکە.

دل عارف غبار الودەو کپرت نمی گردد
نیندازد خلل در وحدت اینە، لۆرتها

(لائب تبریزی)

تۆزی کپرەت لەدڵی عارفان نانیشێ، وێنە هەرچەندی زۆربن ئاوێنە هەر یەکە.

یک زبان بینی و سخن بیسار
یک نسیم است و موج در تکرار

(شفایی الفهانی)

زمان یەکەووتە چەندین، شنە یەکەو شەپۆلی یەک لەدوای یەک دەبزوێنێ.

اگر برداشتی از روی وحدت پردەو کپرت
توانی بر گرفت از روی دریا موج دریارا

(فوجی نیشابوری)

حەقیقەتی وەحدەت پەردەی کپرەتی بەسەردا کێشراوە. جیاکردنەوەی شەپۆل لە دەریا چەندە دژوارە، ئەوەندەش لادانی پەردەی کپرەت و گەیشتن بە حەقیقەتی وەحدەت دژوارە.

هەروەها حافڤی شیرازیش پێی وایە حوسنی یارەکەی "وەرایی فەهم و ئیدراکە"

ز وڵف روی تو حافڤ چگونە نگق زند
کە چون لفات الهی ورای ادراکی

(حافز)

حافز چۆن دەتوانێ باسی جوانیت بکا کە حوسنت وەک لفاتی ئیلاهی (کە وەحدانیەت گرنکترینیانە) لە فەهم دا ناگونجێ. لەبەر هەموو ئەوانە پێم وایە شیعرەکەی وەفایی ئاوایە:

لە فەهمی جەوهەری خەنەدەی دەمت عومرم چوو نەمزانی
کەسیرڕی حاڵی وەحدانی وەرایی فەهم و ئیدراکە

گوگیی دڵ زارو قسەی زارتە
مەنعی لەقووتی شەکەرستان مەکە

زارو قسەی زارتە یانی چی؟

زارو قسەی زارتە ـــــــــ زاری قەسەی زارتە

گوگیی دڵ، زاری قسەی زارتە
مەنعی لەقووتی شەکەرستان مەکە

: گووکیی دڵم، دڵتەنگ و بێوازە بۆ قسەی زارت (دەمت). مەنعی مەکە توتی هەر شەکر شکێنە.

بەمەحچی ڕوئیەتی زوڵفت سەرم دانا، دەبێ چ بکەم؟
لە ئەم بازاڕە تورکی سرکە ئەووەڵ سوودو سەودامە.

تورکی سرکە ـــــ تەرکی سەرکە

بەمەحچی ڕوئیەتی زوڵفت سەرم دانا، دەبێ چ بکەم؟
لە ئەم بازاڕە تەرکی سەر، کە ئەووەڵ سوودو سەودامە.

هەرکە زوڵفی تۆم دیت، سەرم داناو ئەگەر واندکەم چ بکەم؟ لەم بازاڕەدا یەکەمین سەودا ئەوەیە سەردابنێی و تەرکی سەر بکەی.

لە ئەنفاسی سەحەرگاهی بترسێ ئەی چرا جارێک
هەناسەی عاشقان تیرە، مەلێ پەروانە بێ خوێنە

کێ دەڵێ مەلی پەروانە بێ خوێنە؟ هەموو قسەی وەفایی ئەوەیە کە پەروانەش وەک هەموو عاشقانی دیکەو وەک ڕەمزی عاشق. نابێ بەبێ پەروایی بکوژرێ و ئەگەر بیکوژێ خوێنی لە ئەستۆتە. وەفایی ئامۆژگاریی چرا دەکا و دەڵێ بترسێ لە هەناسەی شەو بێدارانی عاشق. هەناسەیان وەک تیر دەبڕێ. مەڵێ پەروانە خوێنی نیە و دەیکوژم. کەوایە:

مەلی ـــــــــ مەڵێ

لە ئەنفاسی سەحەرگاهی بترسێ ئەی چرا جارێک
هەناسەی عاشقان تیرە، مەڵێ پەروانە بێ خوێنە

سەیر ئەوەیە کە نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "(مەلی) دەگونجێ وەها بێ کە نووسیمان، واتە: مەل، باڵندەی پەروانەی دەوری شەم بێ خوێنە. یان (مەڵێ) بێ خوێنەو قەیدی چیە با بکوژرێ!" (قەرەداغی، ل١٤٦). بەڵام سەرەڕای ئەو ڕوونکردنەوەیەش، نووسەر لەنێوان ئەو دوانەدا ئەوەی هەڵبژاردوە کە مەلی پەروانە خوێنی نیە. بەڵام ئەوە ڕوون ناکاتەوە کە ئەگەر پەروانە خوێنی نیە و کوشتنی مەباحە، ئەی بۆچی شاعیر چرا لەوە دەترسێنێ کە تیری هەناسەی پەروانەی عاشق لە بکوژەکەی خۆش نابێ؟ ئایا بەڕاستی بۆ خزمەت بەوەفایی و شیعر، وا باشتر نەبوو کەسێک کە تا ئەم ڕادەیە دوورە لە دنیای وەفایی، ساغکردنەوەی دیوانی وەفایی بەجێ بێڵێ بۆ کەسانێک کە تاوانی ئەو هەموو پەریشان گۆیییە نەخەنە ئەستۆی ئەو شاعیرە!

لەسەر میحرابی ئەبرۆی کەوتمە زوڵفی دایمە بەر غەمزە
بەجەللادی دەکوت مورتەددا حەلاڵە خوێنی بڕژێنە

ئایا جەللاد مورتەددەو خوێنی کەسی تر دەڕژێنێ؟ دانانی نیشانەی (۱) لەدوای مورتەدد وای کردوە کە گۆیا سفەتی مورتەدد دراوەتە پاڵ جەللاد. بەڵام مەبەستی وەفایی ئەوە نیە. مورتەدد سفەتێکە یار داویەتە پاڵ وەفایی و بەمورتەددی دەزانێ بۆیە ئەمر بەکوشتنی دەکا:

لەسەر میحرابی ئەبرۆی کەوتمە زوڵفی، دایمە بەر غەمزە
بەجەللادی دەکوت: "مورتەدد، حەلاڵە خوێنی بڕژێنە"

ئەوە وەفاییە کە لە میحرابی برۆی یارەوە کەوتۆتە داوی کفری زوڵف و، یار داویەتە بەر غەمزەی خۆی و بەئەمایە سزای بدا و ڕوو دەکاتە غەمزەی خۆی و دەڵێ ئەی جەللاد! ئەو کابرایە کە لە میحرابی برۆوە چووەتە داوی کفر، مورتەددەو مورتەدد خوێنی حەلاڵەو خوێنی بڕژێنە. ڕستەی "مورتەدد حەلاڵە خوێنی بڕژێنە" لە ڕاستیدا ئاوایە: "مورتەدد حەلاڵە خوێنی، خوێنی بڕژێنە" بەڵام "خوێنی" یەک بە قەرینە لابراوە.

بەو خاڵ و خەت و سوورەتی گێسووی هەتە، حەقیە
مانی کە پەرێشانی لەنەمخانەیی چینە

گێسوو "سورەتی نیە. بۆیە "سوورەتی گێسوو" نادروستە.

سوورەتی گێسوو ـــــــ سوورەت و گێسوو

بەو خاڵ و خەت و سوورەت و گیسووی هەتە، حەقیە
مانی کە پەرێشانی سەنەمخانەیی چینە

خۆش بە ناز ڕامەبرە، قوربان، ئیلتیفاتێکت هەبێ
دادخواە زۆر کەوتوون ئەختێ سەمەندت بگرەوە
خۆش بە ناز ڕامەبرە ـــــــ خۆش بەناز ڕادەبری
خۆش بە ناز ڕادەبری قوربان! ئیلتیفاتێکت هەبێ
دادخواە زۆر کەوتوون، ئەختێ سەمەندت بگرەوە

زۆر بەناز دەڕۆی قوربان. خۆش ناز دەکەی. بەڵام ڕوویەکی خۆش نیشان بدەو میهرەبان بە! زۆر کەس لەوانەی سکاڵایان لەبێ مەیلیت هەیە و بۆ دادخوایی هاتوون، لە قەراخ ڕێگەکەت کەوتوون. جڵەوی ئەسپی خۆشڕەوت بگرەوە و لەسەریان ڕاوەستەو لە ئەحواڵیان بپرسە. لەبەر ئەوەی ڕابوردنی یار بەسفەتی "خۆش" وەسف کراوە، دژوارە ئەوە بسەلمێنین کە شاعیر داوا لە یار بکا خۆش ناز نەکا یان خۆش بەناز نەڕوا. بۆیە بە بڕوای من "ڕامەبرە" نیە و "ڕادەبری" دروستە. نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "سەمەند: تیری پەیکان" (قەرەداغی، ل١٥٧) سەمەند جۆرێکە لە ئەسپ لەشیعردا کنایەیە لە ئەسپی تیژڕەو.

گەر هەزار جاریی بە کۆی زووخاڵ بەنووری کێوی توور
ئەو دڵە جۆیایی یەک دیداری وەک مووسا نیە

حەیف بۆ ئەم شیعرە کە ئاوای لێهاتوە. ئەوەی لەسەرەوە نووسراوە ماناکەی ئەوەیە: ئەگەر تۆ هەزار جاریش بسووتێی، خۆشت بکووژی،

من خوازیاری دیداری تۆ نیم!! بەڵام ئایا وەفایی وای کوتوە؟ بێگومان نا! وەفایی لەخودا دەخوازێ کە بەنووری عیشق بسووتێ و ببێتە کۆی زووخاڵ هەتا وەک ئەو کاتەی کێوی گوور سووتا و مووسا بە دیداری یار گەیشت، ئەمیش لە ئەنجامی سووتانی خۆیدا بە دیداری یار شادبێ. کەوایە چۆن "جۆیایی یەک دیداری وەک مووسا نیە"؟ شاعیر بەگیان و دڵ جۆیاو خوازیاری ئەو دیدارەیە، بەڵام داخی لەوەیە کە دڵی ئەگەر هەزار جاریش وەک کێوی گوور بسووتێ، خۆ ئەو سووتانەی بایی یەک دیداری یار نیە و نرخی ئەوەی نیە دیدارێکی پێ وەدەست بێنێ. وەفایی لە دەسکورتیی خۆی دەناڵێ کە دڵی لە بازاری عیشقدا بەهای نیە:

بێ ـــــــ بێ
جۆیایی ـــــــ خۆ، بایی

گەر هەزار جاریێ بە کۆی زووخاڵ بەنووری کێوی توور
ئەو دڵە -خۆ-بایی یەک دیداری وەک مووسانیە

وەفایی هەر لەو غەزەلەدا ئەو حەسرەتەی خۆی جارێکی دیکەش دەردەبڕێ:

گەر هەموو عالەم بڵێن مەجنوونە، تا دەمرم دەڵێم:
هەر دوو دنیا قیمەتی دیدارێکی لەیلا نیە

یان بڕوانە:

بەجارێکی تەماشای تۆ، فیدات بم هاودڵ و دینم!
ئەگەر سەت جار قیامەت بێ، دەمێکی هەستە بدابینم
ئەی برادەر خانە وێرانی، جودایی بۆ وەفایی
وەک وەفایی ئەی جودایی یاخودا خانەت خرابێ

شیعرەکە ئاوای لێکراوە: برالە! تۆ ماڵوێرانی، بەڵام با جودایی بۆ من بێ! هەڵبەت ئەم خوێندنەوەیە ئەو پرسیارە دێنێتە پێش کە ئەگەر وەفایی جودایی بۆ خۆی پێ باشە، ئەی بۆچی لە میسرەعی دووهەم دا توورە و نزا لە جودایی دەکا؟ بە بڕوای من وەفایی وتوویەتی:

ئەی برادەر! خانە وێرانی جودایی بوو وەفایی
وەک وەفایی، ئەی جودایی یاخودا خانەت خرابێ
براله! وەفایی ماڵوێرانی دەستی جودایی بوو. ئەی جودایی!
یاخودا تۆش وەک وەفایی ماڵت وێران بێ.
ڕۆژ و شەو بووبوویتە قوربان شیوەن و شینی دڵی من
کاری بولبول فەسلی گوڵ ناڵینە تاناهێکی مابێ

لە هەموو شیعرەکەدا باس لە ئێستایە، بۆیە لەوەناچێ "بووبوویتە"ڕاست بێ. جگە لەوەش ئەگەر یار لە ڕابوردوو دا مایەی شیوەن و شینی دڵی شاعیر بووبێ، کاتێک شاعیر لەمیسرەعی یەکەم دا باسی ئەو ڕابوردووە ناخۆشە بکا، بێگومان خوێنەر چاوەڕێ دەبێ کە شاعیر لە میسرەعی دووهەم دا بڵێ کە ئێستا چ ئاڵ و گۆڕێک ڕووی داوە. پێم وایە "بووبوویتە" نادروستە.

بووبوویتە ـــــــ بۆتۆیە

ڕۆژ و شەو بۆتۆیە قوربان شیوەن و شینی دڵی من
کاری بولبول فەسلی گوڵ ناڵینە تا ناهێکی مابێ
قیبلەگاهی عاریفان کەس وەک عبیداللە نەبووە

عالمێکی دی دەبێ بۆ = غەوپی بەغداییکی دی

میلرەعی دووهەم مانا نابەخشێ.

عالمێکی دی ———— عالەمێکی دی

قیبلە گاهی عاریفان کەس وەک عبیداللە نەبوو
عالەمێکی دی دەبێ بۆ غەوپی بەغداییکی دی

عالەمێکی (جیهانێکی) دیکە و خیلقەتێکی دیکە پێویستە هەتا کەسێکی دیکەی ئاوای تێدا هەڵکەوێ. بڕوانە:

ادمی در عالم خاکی نمی اید به دست
عالمی دیگر باید ساخت وزنو ادمی
(حافز)

ئینسان (ی کاملی دڵخوازی من) لە جیهانی خاکیدا دەست ناکەوێ، دەبێ عالەمێکی دیکە دروست بکرێ و سەر لەنوێ ئادەمیزاد بخولقێندرێتەوە.

گوڵ بە خەندە پەرییە، قیبلە بە جلیوە مەلەکە
شێت و دێوانەیی کردووم، چ مەلایک چ پەری

قیبلە ———— لالە

گوڵ بەخەندە پەری یە، لالە بە جلیوە مەلەکە
شێت و دێوانەیی کردووم، چ مەلایک چ پەری

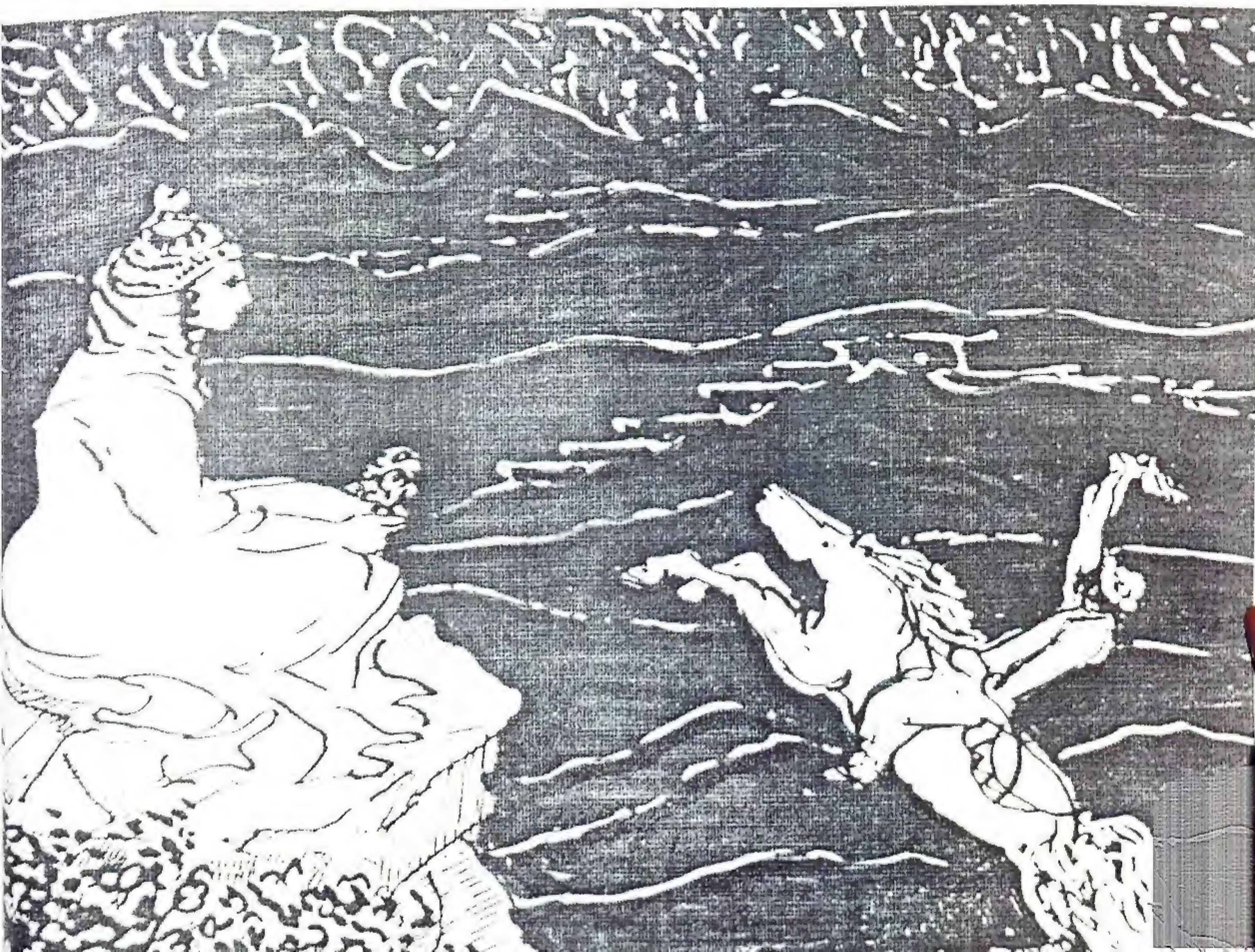
قیبلە نە لەگەڵ گوڵ تەناسوبی هەیە و نەدەبێتە مەلەک. ئەوەی لە شیعری وەفاییدا زۆر جار لە پاڵ گوڵ (گوڵی لێوی بەخەندە پشکووتوو) باسی دەکرێ، بریتییە لە لالە (لالەی ڕوخسار) کە بەجەننەت و مەلەک و مەقهەری جیلوە باسی دەکرێ. بۆ نموونە بڕوانە:

بەخۆڕایی نیە سووتاوی ڕووتە عاشقی شەیدا
لە ڕووتی دیوە جیلوەی ئاتەشی سینا لەسینەی دا
گەر تەجەللای حەق موورادی جیلوەیی ڕووی تۆ نەبوو
چاوی مووساکەی دەبوو ڕوون بێ بە سورمەی کێوی گوور
بەشەوقی ڕوویی لالە و گوڵ لە باغاندا چراغانە
دەڵێی باغی جەنەت ئەمساڵ بەری حۆر و پەری هێنا
تۆ مەلەک و فریشتە و پەری، گوڵ دەم و گوڵ بەرو دڵبەری
لالە ڕەنگ و فەرەنگی چینی، شۆخ و شەنگی خەگاو بەربەری

لە هەموو ئەو شیعرانەدا ڕوو لالەیەو جیلوەی هەیەو نیشانەی تەجەللای حەقە و مەلەک و فریشتە و حۆر و پەرییە. هەروەها بڕوانە لالەی ڕوخسار لەلای مەحوی:

لالە ڕوخسارم لەسایەی ئەشکی خوێنین ڕەنگەوە
چونکە ڕوو سوورم لە قاپی عەین و شین و قاف و تێ

بێجگە لە هەموو ئەوانەش وەفایی لە شیعرێکی دیکەدا "ڕوو" بە "مەلەک" ناو دەبا کە لە هەموو بابەتەوە، چ لەناوەرۆک و چ لە تەعبیرەکاندا زۆر لەو بەیتە دەچێ کە باسی دەکەین:

دووچاوی مەستە بێ بادە، مەلایک رووپەری زادە
پەری دێوانەیی کردووم، مەلایک دەستی لێداوم
نەقەند تامی دەبێ قوربان نە گوڵ ڕێز و نەعنبەر بۆ
ئەگەر جارێک بەخەندەبێی، سەری زوڵفت بەدەم بادەی

ئەو ٣ واتایەی زۆر جار پێکەوە دێن بریتین لە تام و رەنگ و بۆ، نەک تام و ریز و بۆ. جگە لەوەش لەسەردەمی وەفاییدا وشەی "ڕیز" رایج نەبوو. "بەخەندە بێی" کێشی شیعرەکەی لەنگ کردوە.

ریز ـــــ رەنگ

بەخەندە بێی ـــــــ بەخەندێکی

نەقەند تامی دەبێ قوربان، نە گوڵ رەنگ و نەعەنبەر بۆ
ئەگەر جارێک بە خەندێکی، سەری زوڵفت بەدەم بادەی

دووپات بوونەوەی "یەک" لەجار و خەندەدا بۆ تەئکیدە: تەنانەت یەک جار، یەک خەندەی گوڵی لێوت و بۆنی زوڵفت، تامی قەندو رەنگی گوڵ و بۆنی عەنبەر لە رەواج دەخا. بڕواننە:

خەرامان بەو سەری زوڵفی پەرێشان چیهرە بنوێنە
لە گوڵ رەنگ و، لە سونبول بۆ، لە سەروان جیلوە بستێنە

هەروەها رەنگ و بۆ لەلای مەحوی:

یەکێ عاشق بەخوو، یەک تالیبی روو
یەکێ مەجبووری بۆ، یەک مایلی رەنگ
بەندەگانی عاشقی رووتن ستارەی میهرو ماه
ئەزخریدی خاکی پێتن عەنبەر و میسک و بخوور

"ستارەی میهر و ماه" مانا نابەخشێ. میهر بەمانای رۆژ و خۆرەتاوە. ستارە، ئەستێرەیەو، ماە مانگە. بۆیە لە جیاتی ئەستێرەی مانگ و رۆژ، ئەستێرە و مانگ و رۆژ دروستە، یانی: ستارەو میهر و ماه. "ئەزخرید" مانای نیە. بێگومان مەبەست "زێر خرید"ە، بە مانای بەندە و غولامی بەزێر کڕدراو.

ستارەی میهر و ماه ـــــــــــ ستارەو میهر و ماه

ئەزخرید ـــــــ زێڕ خرید، یان زەڕ خرید

بەندەگانی عاشقی رووتن ستارەو میهر وماه
زێڕ خریدی خاکی پێتن عەنبەر و میسک و بخوور

ئەستێرە و مانگ و رۆژ بەندەی رووی تۆن‌و عەنبەر و میسک و بخوور غولامی خاکی پێتن.

لەڕووی ئەم نموونەیەو گەلێک نموونەی دیکەی لەم چەشنە کە لەم وتارەدا باسیان کرا و نیشانەی ورد نەبوونەوە لە مانای شیعر و دەستەوەستانی لەخوێندنەوەی تەعبیرە نەک زۆر دژوارەکانی وەفاییدا و بە هەڵە خوێندنەوەی وشەکانی زاراوی موکوریانین (کە باسی دەکەین) خوێنەر گومان لەو وتەیەی نووسەر پەیدا دەکا کە دەڵێ ئەنجامی کارەکەی خۆم نیشانی هێمن داوەو "ئرخاندنی دیوانەکە بە ئەستۆی ئەو سپێررا" (قەرەداغی. ل٣٢٢).

زاراوی موکوریان

نووسەر شارەزای راوێژی موکوریان نیەو ئەوە لە زۆر جێگا تووشی هەڵەی کردوە:

رۆژ بۆوە کزەی با لە خیابانی گوڵان ڕا
زوڵفی بە هەناسەم کە لەسەر عاریچی لاچوو

"کزەی با لە خیابانی گوڵان ڕا" چی؟ ئەوە ناتەواوە. بەوە تەواو دەبێ کە لەدوای "ڕا" بنووسرێ هات یان هەڵیکرد. بەڵام شیعرەکە ئاوایە:

رۆژ بۆوە کزەی با لە خیابانی گوڵان دا
زوڵفی بەهەناسەم کە لەسەر عاریچی لاچوو

"دا"لە زاراوی موکوریاندا. جاری وایە لە جیاتی "دایە" بەکار دەبرێ: بزانە گیرفانم چی تێدا! یانی: بزانە گیرفانم چی تێدایە!

ئەو گۆمە زۆری ماسی تێدا. یانی: ئەو گۆمە زۆری ماسی تێدایە.

"دا" لە شیعرەکەی سەرەوەش دا، هەر بەو مانایە بەکاربراوە: زوڵفی بە هەناسەم لەسەر رووی لاچوو، رۆژی رووی وەدەرکەوت. ئێستا ئیتر بەرەبەیانە و هەناسەی من وەک کزە بای بەیانان لە نێو خیابانی گوڵاندا + یە. مەبەستیش لە خیابانی گوڵان، لێرەدا روخسار و سنگ و بەرۆکی یارە. لە جێگایەکی دیکەش، هاتنی "دا" بە ماناو لە جێی "دایە" نووسەری تووشی هەڵە کردوە:

بەیادی چاوت چوومە خەرابات
لە رەهنی مەی دا خەرقە و بەرماڵم

یانی لە رەهنی مەی دایە خەرقە و بەرماڵم. بەڵام نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "بەوەندە مانای شیعرە کە تەواو نابێو شاعیر وشەی (دانا)ی لابردوە چوونکە بە کوێرەی رێ و شوێندا دەزانرێ، واتە لە رەهنی مەیدا خەرقە و بەرماڵم دانا" (قەرەداغی. ل٦٢). بەڵام وەک وتمان هەر بەوەندە مانای شیعرەکە تەواو دەبێ و مەبەستی وەفایی "خەرقەم دانا" نیە بەڵکوو دەڵێ ئێستا "خەرقەم لە رەهنی مەیدایە". لەم نموونانەی خوارەوەدا، لە هەموویاندا، وەفایی "دا"ی بەمانای "دایە" بەکار هێناوە:

من کوشتە ئەتۆ بەو لەبە شیرینە مەسیحم
من تەشنە ئەتۆ ئابی حەیاتت لە زەقەندا
تیرت کە قەراری جگەرم بوو وە دڵم کەوت
تارۆژی حەشر داغی خەدەنگت لە جگەردا
ئاوێنەیی دڵ وا لە جەلادا بە تەجەللی
دێوانەیی رووت کەی لە هەوای شەوکەتی جەم دا
بۆ خاگری خەندێکی بەڕەنگی گوڵ و باران
عاشق ئەوەتا هەر کوڵی گریانی لەدەم دا

عاریچت قەسپی بەیانان، قامەتت وەقتی ڤوهوور

لەناوچەی موکوریان، "فەڵڵ" بەمانای کات و جەنگە بەکار دەبرێ، لەوشیعرەی وەفایشدا وەک هاوتای "وەقت" بەکار براوە، بەڵام نووسەر لەجیاتی فەڵڵی نووسیویەتی قەسپی.

قەسپی بەیانان ـــــــــــ فەسڵی بەیانان

عاریچت فەسڵی بەیانان، قامەتت وەقتی ڤوهوور

چەند خاڵیش بەکورتی

ئاخ لە بۆیەک حاڵی زانی دڵ پڕ ئاو و ئاورێ

حاڵی زانی ـــــــ حاڵزانی

سولتانی هەموو سەرو و قەدان،

سەرو و قەدان ـــــ سەرو قەدان

سەروە، یا شمشاڵە، یاخۆ عەرعەرە، یانارووەن

شمشاڵە ـــــ شمشادە

با هەزار جورم و خەتا، باز یار لەسەر رووی زەحمەتە

زەحمەتە ـــــ رەحمەتە،

عەنبەرین موو، ئەستەرین بوو،

ئەستەرین بوو ـــــ ئەستەرەن بوو

خۆت وەدەر نا عالەمت سووتاندو ئاورت کردەوە

خۆت وەدەرنا ـــــ رووت وەدەرنا

کە تۆ لوتفت هەبێ قوربان، خەراباتیش موسولمانە

نووسەر لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "خەرابات: مەیخانە. بەڵام بەو جۆرە ماناکەی رێک نیەو دەبێ بکوترێ خەڵکی دانیشتووی خەراباتیش هەموو موسوڵمانن" (قەرەداغی. ل١٤٥) ماناکەی رێکە و وتراوە خەڵکی دانیشتووی خەراباتیش هەموو موسوڵمانن. "ی" لە "خەراباتیش"دا یای نیسبەتە:

مهابادی = خەڵکی مهاباد. خەراباتی = خەڵکی خەرابات. (خەراباتیش = خەراباتی + ش).

خراباتی شدن از خود رهائیست
خودی کفرست اگر خود پارسائیست
خراباتی خراب اندر خراب است
که در صحرای او عالم سرابست
(گلشن راز. شیخ محمودی شبستری)

بۆیە گوڵ باغی گوڵی کەی من، سارێژ بوو داغی دڵەکەی من
رەحمەت کرد بەحاڵم گوڵەکەی من، بەندەی باڵاتم لەد شابم

بۆیە ـــــ بوویە

گوڵی کەی من ـــــ گڵەکەی من

بوویە گوڵباغیگڵەکەی من، سارێژ بوو داغی دڵەکەی من
رەحمەت کرد بەحاڵم گوڵەکەی من، بەندەی باڵاتم سەد شابم

وەفایی دەیەوێ بڵێ تووەک گوڵەباغ لەگڵی دڵمداشین بووی.

رووی لەتاتا زوڵفیدەرخست، هاتە سەرڕووی مەرحەمەت
ئەو بەهار بوو، شەو بەهار بوو، واکە داییسان چراغ

شەو بەهار بوو ـــــ شەو نەهار بوو

رووی لەتاتازوڵفیدەرخست، هاتە سەر رووی مەرحەمەت
ئەوبەهار بوو، شەو نەهار بوو، واکە داییسان چراغ

کاتێک کە رووناکایی رووی لە تاریکیی زوڵفی وەدەر کەوت. شەو وەک رۆژی رووناکی لێهات.

بۆ خاگری خەندێکی بەرەنگی گوڵ و باران
عاشق ئەوەتا هەر گوڵی گریانی لەدەم دا

گوڵ و باران ـــــ گوڵە، باران

بۆ خاگری خەندێکی بەرەنگی گوڵە، باران
عاشق ئەوەتا هەر گوڵی گریانی لەدەم دا

بۆ خاتری خەندەیەکی گوڵ و دەرکەوتنی رەنگی لێوەکانیەتی کە باران دەبارێ. عاشق ئاوایە. هەمیشە گوڵی گریانی لەدەم دایە. بارانی عاشقی گوڵ لە پێناو خەندەی گوڵ دایە کە دەبا [illegible]:

هەر لەحقە کە دێ پێدەکەنێ حەقمە کە بگریم
پشکووتنی گوڵ مایەیی بارانی بەهارە

لەسینەمدا چ شیرین دڵ دەناڵێنێ بەمەحزوونی
وەرن لەو شێوە گوێ بگرن بە شین و شیوەنی بەیدا

"ئەی" شیوەن دەکا نەک "بەی".

شێوە ـــــ شیوە

بەیدا ـــــ ئەیدا

لەسینەمدا چ شیرین دڵ دەناڵێنێ بەمەحزوونی
وەرن لەو شیوە گوێ بگرن بەشین و شیوەنی ئەیدا

بە ئاب و رەنگ و روو حۆری، بە زوڵف و کاکۆڵی غیلمان
گوڵاویان دا لە مەیخانە، غوباریان عەنبەر ئاسا کرد

روو حۆری ـــــ رووی حۆری

بەئاب و رەنگ و رووی حۆری، بەزوڵف و کاکۆڵی غیلمان
گوڵاویاندا لە مەیخانە، غوباریان عەنبەر ئاساکرد

یانی: بە ئاب و رەنگ و رووی حۆری گوڵاویان دا لەمەیخانە و. بە زوڵف و کاکۆڵی غیلمان غوباریان عەنبەر ئاسا کرد.

سەگەکەی رێبازی لەیلێ، وەرە سەر دوو چاوی مەجنوون
دونیام ئەو رۆژە لێ روونە خاکی بەرپێی ئاشنا بم

سەگ بێتە سەرچاو، برێک سەیرە. نووسەر کە لە زۆر جێگادا ئەوەندە پابەندی نوسخە دەستنووسەکەیە کە بە پێویستی نازانێ بە محەکی لێکدانەوەی خۆشی راست بوون و ناراست بوونی هەڵسەنگێنێ و بۆ نموونە لەبەر ئەوەی لە دەستنووسەکەدا نوسراوە "خاکی گۆشە لێوی"رێگا بە خۆی نادا بیکاتە "خاڵی گۆشەی لێوی" لێرەدا گوێی نەداوەتە نوسخە دەستنووسەکە. لە پەراوێزدا نووسیویەتی: "سەگەکەی لە (نوسخەی) خ دا بەهەڵە (سلکی) نووسراوە. لە پارچەی دوایی دا راست کراوەتەوە". (قەرەداغی. ل٤٩). ئاشکرایە "سلکی" بە هەڵە نەنووسراوە. ئەوەی بە رێنووسی کۆن نووسراوە "سلکی: بە رێنووسی ئێستا دەخوێندرێتەوە "سەوڵەکەی". "سەوڵ"یش هەمان "سەروە"ە. وەفایی لەگەڵێک شیعری خۆیدا باسی سەرو و سەرچاوە دەکا. لەبەر ئەوەی لە هەموو جێگاکانی دیکە سەرو نووسراوە نەک سەوڵ، لەوە دەچێ هەڵە یان راوێژی تایبەتی نووسەری دەسخەتەکە لەمەیاندا سەروی کردبێتە سەوڵ. ئەم شیعرە لە دوو جێگا نووسراوە و لەوی دیکەیاندا لەباتی "دنیام" نووسراوە "چاوم" و بە بڕوای من چاوم باشتر دەگونجێ.

سەروەکەی رێبازی لەیلێ، وەرە سەردووچاوی مەجنوون
چاوم ئەو رۆژە لێ روونە خاکی بەر پێی ئاشنا بم

بڕوانە "سەرو" و "چاو" لەلای وەفایی:

وەرە سەر هەر دوو چاوم تابزانن
کەواشیرینە سەروی جویباری

عەزیزم روحی شیرینم لەمن بۆچی کەناری تۆ
وەرە سەر هەردوو چاوی من کە سەروی جۆیباری تۆ
ئەتۆ سەروێکی نازداری، ئەتۆ شۆخێکی گوڵزاری
بەدڵ واچاکە بدگێڕم لەسەر چاوان، لەسەر دەستان
ئەتۆ سەروێکی رەنگینی، لەسەر چاوان بی شیرینی
لەبەر چاوم ئەرۆی چاکە، حەیاتم، غارەتی دینم

بێجگە لەو چوار دێڕە شیعرە، لانی کەم لە دەجێگای دیکەش وەفایی باسی سەرو و سەرچاوەی کردوە. کەمترین ورد بوونەوە لەوانە، دەیتوانی نووسەر لەو هەڵەیە رزگار بکا کەسەگ لە قەراغ رێکا (رێباز) شین بێ و بێتە سەرچاو، شاعیر چاوی بەوە رون بێتەوە کە بێتە ئەو خاکەی سەگی لێ شین دەبێ (خاکی بەربێی...)، لە کاتێکدا ئەوانەی دیوانی شاعیران ساغ دەکەنەوە، یەکێک لە پرەنسیپەکانی کاریان ئەوەیە کە کاتێک وشەیەکیان لێ عاسی دەبێ یان بۆیان ناخوێندرێتەوە یان لێی بەگومانن، لە رووی سەرجەمی ئەو وشەو تەعبیرانە کە شاعیر لەدیوانەکەی دا بەکاری بردوون، کلیلێک ساز دەکەن بۆ کردنەوەی ئەو گرفتەی لە خوێندنەوەی وشەیەک دا هەیانە. بەداخەوە خوێنەر لە زۆر جێگا هەست بەوە دەکا کە مامۆستا قەرەداغی بیری لەوە نەکردوەتەوە ئەو وشانەی - بەدروست یان غەڵەت - لە رووی شکڵەوە روونووسیان دەکا، لەلای یەکتر چ مانایەک دەبەخشن. بۆ ساغکردنەوەی دیوانی شاعیران، ئەو وردبینی و شارەزاییە پێویستە کە مەلا عەبدولکەریمی مودەڕس وکورەکانی لە دیوانی نالی و مەحوی دا دەکاریان کردوە.

پەراوێزەکان:

(١)قەرەداغی دەڵێ هێمنم راسپاردە لای گیو کە دەسخەتەکانم بۆ بنێری. "دوای ئەوەش کە مامۆستا هێمن داوای دەسخەتەکانی لێکردبوو. (گیو) بەم جۆرە وەڵامی دابووەوە: کە دەسخەتی وەفایی هیچ نیەو نەبووە، ئەوەندە هەیە کاتی خۆی شیعرەکانی وەفایی لە دەمی بووکێکی وەفایی بیستوە کە ئەو بوکە هاتوەتە هەولێر و هەموو دیوانی وەفایی لەبەر بووە..." (قەرەداغی. ل. هەژدە)

(٢)بۆ مامۆستا گیوم نووسی: "مامۆستا! تۆ خۆت دەزانی گەلێک کەس باسی جەنابت وا دەکەن کە دەسکاریی شیعری شاعیران بکەیت و گەلێ شت بگۆڕی..." (قەرەداغی. ل. حەڤدە)

(٣)نموونەی دوودان بوونی قافیە لە شیعری دیکەی وەفایش دا بەرچاو دەکەوێ. بڕوانە غەزەلی:

گا دەسووتێم گادەگرییم غەرقی ئاو و ئاگرم
ئاخ لەبەر بەختی سیانازانم ئەز بۆچ نامرم

کە قافیەکان بەشێکیان ئاوان: ئاورم، نامرم، ئاگرم، کافرم، رابرم، چاترم، حازرم (ـــــ رم) و بەشێکی دیکەیان ئاوان: رامشکەرم، دەربەرم، مەجمەرم، شەککەرم، سەوداسەرم، مەزهەرم، دولبەرم (ـــــ رم).

(٤)کەم نین ئەو شاعیرانەی گلەییان لەوە کردوە کە کێش و قافیە رێگای ئەوەیان لێ دەبڕێ هەستی خۆیان بێ لەمپەر دەربڕن:

قافیە اندیشم و دلدار من
گویدم مندیش جز دیدار من
(مولوی - غزلیات شمس)

من بیر لە رێکخستنی قافیە دەکەمەوە و دڵدارەکەم دەڵێ بێجگە لە دیداری من بیر لە هیچ مەکەوە.

قافیە و تفعلە را گوهمە سیلاب بپر. (مولوی)
باکێش و قافیە لافاو بیانبا.
مفتعلن مفتعلن مفتعلن کشت مرا (مولوی)
مفتعلن مفتعلن مفتعلن کوشتمی.

سەرچاوەکان:

-دیوانی مەحوی. لێکدانەوەو لێکۆڵینەوەی مەلا عبدالکریمی مدرس و محمدی مەلا کریم. چاپی دووەم ١٩٨٤.

-حافز نامە. بهاالدین خرمشاهی. انتشارات سروش. چاپ دوم. ابان ١٣٦٧، تهران.

-تاریخ ادبیات در ایران. دکتر ذبیح الله سلفا جلد اول تاپنجم. تهران. ١٣٦٤

ئەی بەهەر ئاوێنە حوسنێک و تەجەللایێکی دی
ئەی بەهەر چاوی دڵی عاشق دڵاراییکی دی
بۆ خیتاییکی شەو و ڕۆژ ئەو دڵەی سووتاوی من
تووری ڕووحە ، تالیبی دیدارە مووساییکی دی
چونکە ئاوێنەی جەمالی شاهی خووبانە دڵم
دێتە ئاە و ناڵە هەرتا ڕوویی زێباییکی دی
غارەتی هۆشم دەکا هەردەم پەریکی شۆخ و شەنگ
بۆ یێ وا هەر دەم لە دڵما شۆر و غەوغاییکی دی
هەجری تۆ ڕووحان دەکێشێ، وەسلی (تۆ) ڕووحان دەدا
ئەی فیدای زولف و ڕوخت بم! تۆ مەسیحاییکی دی
من بە چاو و گەردەنی تۆ تەشنەو و خوێنین دڵم
ئاوری من دانامرێنێ جام و میناییکی دی
قیبلەگاهی عاریفان کەس وەک (عبیداللە)نەبوو
عالمێکی دی دەبێ بۆ؟ غەوسی بەغداییکی دی؟
هەر لە تەغدیری(وەفایی)بوو شەوی دی مەیفرۆش:
حەیفە بۆ تۆ هەر دەمە دەیر و کلیساییکی دی

سووتام بە نازی فیرقەتێ، ساقیی کەرەم کە شەربەتێ
وەکو قەقنەس ناورم کەوتێ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
ڕیشەی دڵم بەس پارە کە ، موتریب دەستێ بۆ تارەکە
بە یادی زولفی یارەکە ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
تۆ مەزهەری نووری خودای ، تۆ مەنبەعی سیدق و سەفای
سەرداری کوللی ئەولیای ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
من پەروانەی بێ حاسڵم ، من بولبولی خو ێنین دڵم
شەیدای چرای ڕوومەت گوڵم ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
من تەشنەی چۆڵ و زوڵماتم، ناخر تۆی کانی حەیاتم
هەروا بە هەو یای وەفاتم ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
من خەرموهرەم تۆ یاقووتی، من ناسووتیی تۆ لاهووتیی
تۆ ڕۆژ دێوانەیی ڕووتی، یا غەوسی سانی هیممەتێ
دڵ خەستەی یاری سەرسەریم، ماران گەستەی دێو و پەریم
شایەد پەریم (کەی !) ڕەهبەریم ؟ یا غەوسی سانی هیممەتێ
سەرگەشتەی چۆڵ و غوربەتم ، شایەنی ڕوحم و ڕەحمەتم
هەر چاوەڕێی یەک هیممەتم، یا غەوسی سانی هیممەتێ
نەفس و شەیتان دامەن کەشان، بۆ سەرکەشی ڕووی مەهوەشان
دەمان کێشن بە باوەشان، یا غەوسی سانی هیممەتێ

خاکی سەگانی دەرگەهەم، خوا هێلەی بێ جێگا و ڕەهەم

چاو لە دەستی شاهەنشەهەم، یا غەوسی سانی هیممەتێ

تا نییە خاکی مەیخانە (نییە ڕووی دۆست و بێگانە!)

حاشا تۆ وابیر و پەیمانە، یا غەوسی سانی هیممەتێ

گرتووی کەنار دەریای قەنام، سەوداسەر و شێت و شەیدام

(۱)

هەر چاوەڕێی کەشتیی بەقام، یا غەوسی سانی هیممەتێ

سەدای یاهوی دەروێشان هات، ئاه و نالەی دلڕێشان هات

ڕەگ و ڕووحم وە تێشان هات، یا غەوسی سانی هیممەتێ

دەستی من و سەحرای دڵان، چاوی من و باغی گوڵان

دڵ بێ گوڵ بێ دەمرم بەڵان، یا غەوسی سانی هیممەتێ

بەزمێکی وا ئامادە بێ، هەم بادە بێ هەم سادە بێ

قەت بێ وەفایی وا دەبێ؟ یا غەوسی سانی هیممەتێ
دوو حەرفی ئەمرە کاف و نون، زەحمەت نییە ڕۆژەوە بوون
ئەسبابی داناوە بێچوون، یا غەوسی سانی هیممەتێ
موتریب تۆ و تاری ڕووحانیی. ساقیی تۆ و جامی سوبحانیی
تۆ و بەربەتێ، تۆ و شەربەتێ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
و یلی ولاتی بێهۆشیی، گێژی گێژاوی سەرخۆشیی
ماسی سەراوی ناتەشیی، یا غەوسی سانی هیممەتێ
ئەمڕۆ دەمی سوبحی سەحەر. ڕاوەستابووم دەستەونەزەر
دولبەر بەناز دیم هاتەدەر، یا غەوسی سانی هیممەتێ
زانی دڵم سەوداسەرە، (تا وێنەی ساو و سێبەرە)
ڕۆژ دایە گۆشەی پەنجەرە، یا غەوسی سانی هیممەتێ
ڕۆژ دایە قەلبی مینایی، دیوانە بوو سوفەستانی
موشکیل کارە ناپەنایی، یا غەوسی سانی هیممەتێ
مەوجی دەریای بێ جێ و سکوون. کێشامیە گێژاوی پڕ خوون
(انا الیە راجعون). یا غەوسی سانی هیممەتێ
بەدری سەنا بەرقیی نەبوو . غەربیی نەبوو شەرقیی نەبوو
هەرچی هەبوو بەرقی نەبوو، یا غەوسی سانی هیممەتێ (٢)

شەوقی سەمای زەڕڕاتی ڕۆژ. بوو بە گوڵی باغاتی ڕۆژ
ڕۆژ هاتی من نەهاتی ڕۆژ ، یا غەوسی سانی هیممەتێ
فەرمووی لەنێو بیرە خەوێ، من قەلبی سووتاوم دەوێ
(وەفایی) با ئەنوێ شەوێ، یا غەوسی سانی هیممەتێ

سەحەر مەستانە ڕابردم بە بەر دەرکی کلیسایێ
کەچی دەستی دڵی گرتم خەرامان بەچچە تەرسایێ
نیرەم بوو عەنبەری زولفی، ئەسیری چەنبەری زولفی
کەراماتی سەری زولفی بە هەر تایێ مەسیحایێ
بە داوی زولف موژە هەستان لەسەر مولکی دڵم وەستان
نیزامی چینو تورکستان ڕژان بەربوونە یەغمایێ
نیگاهی دڵستانی من، خوماری دا بە جانی من
تەبیبی حاڵزانی من، نەخۆش بوو، شەربەتی دایێ
نیشارێکی بە چاوان کرد، برۆی هەمباشی تورکان کرد
دڵمیان تیرە باران کرد، کەمانداران لەهەر لایێ
سەبا زولفی پەرێشان کرد بە روخساری عەرەقناکی
چە شیرینە لەگەڵ یەکدی مەه و پەروین کە شەو دایێ!
پەرێشان زولفی زوناری، درەخشان روویی گوڵناری
لە زاری گوڵ شەکەر باری کە ئەی مەجنوونی لەیلایێ!
وەرە بڕوانە مەیخانە چ مەعموورە چ وێرانە
لە هەر لایێ دڵ نارایێ، لە هەر گۆشێکی شەیدایێ
کە دەستم دا دەری دڵ بوو، نە دڵ بوو گوڵشەنی گوڵ بوو
هەموو نەسرین و سونبول بوو، قەرنفول نەخلی توبایێ
لە جێگایی تەجەللا دەم بە دەم بێ ((لن ترانی)) بێ
بە قوربانی دڵی عاشق هەزار وەک تووری سینایێ
سروشکم هاتە خوارێ، دوور لە چاوو گەردنی ساقی
بەسەر حەوزو فوارەی عاشقان ناخ جام و مینایێ
جەمالی موتریبم کەوتۆتە یاد کوا نەغمەکەی تاری؟
هەوای خورشید ئەوا سووتاندمی، ناخ بۆ کزەی بایێ!
موغەننی کوانێ ناهەنگی حیجازو بەربەت و چەنگی؟
سێتای موتریب لەدای بۆ کەوت، لەبەرچی دەنگی نەی نایێ؟

بە لەهجەی دەنگو ئاوازت. بە شوعلەی زەخمەکەی سازت
مودارای ئاوو ئاور بووم. ئەمان موتریب مودارایێ؟
بە شەوقی ئاتەشی رووی تۆ. بە بادەی چاوی جادووی تۆ
سەراپا بوومە کۆی ئاور. ئەمان ساقی سەراپایێ!
لەبەر تاوی جەمالی عالەمی مومکین بوو ئارامم
دەسووتام ئەز ئەگەر سایەی سەری زولفی ئەبوو بایێ
بەگریانی دڵی من هاتە زەخم و پێکەنی فەرمووی:
مەحاڵ بوو خەندەیی ساغەر ئەگەر مینا نەگریایێ!
ئەمان شۆخی خەراباتی! کە بۆ دینو دڵ ئافاتی
بفەرموو بۆ چ کە تۆ هاتی لە من دەنگو سەدا نایێ؟
بە ئابو تابی روخسارت وەفایی وا مەسووتێنە
خودارا! ئەی چراغی دیدە! بۆ پەروانە پەروایێ
وەفایی ماوە دەست بەردان. لە دەوردەی نوقتە سەرگەردان
ئەمان یا قوتبی رەببانی. مەدەد یا شای بوخارایێ!
ئەلا ئەی ساقیی مەستان بە حەققی پیری مەیخانە
بە گەردش بێنە جامی مەی بە یادی چاوی جانانە
ئەمان ئەی موتریبی مەجلیس بە حەققی تاری رووحانی
بلا بێ نەغمەکەی سازت کە ئاوی ئاوری هیجرانە
ئەتۆ ئەی رووحەکەم ساقی. ئەتۆ ئەی عومرەکەم موتریب
پەیاپەی لێدە چەنگو نەی. دەمادەم بێنە پەیمانە
بە تیری غەمزە بملاوێنەوە زولفم لە گەردەن کە
بە سەر هاتوومە مەیدانت. بە دڵ بۆت بووم بە نیشانە
ئەگەر شەوقی جەمالی تۆ نیبە من مەستو حەیرانم

لەبەر چی بۆتە بولبول گوڵ، چرا بۆچ بۆتە پەروانە؟
لە شەوقی تۆیە سەرمەستە، بە زەوقی تۆیە پابەستە
ئەگەر عاریف لە کەعبەیدا، ئەگەر کافر لە بوتخانە
لە شیرینی جەمالی تۆیە ڕۆژی ڕوونی لەیلایە
ئەگەر فەرهادی سەرگەردان، ئەگەر مەجنوونی دێوانە
دەمێکی مەستو بیمارم، دەمێک بێ هۆشو هۆشیارم
چ کەس نازانێ دەردی من، مەگەر ئەو چاوە کاڵانە
دە هەر حەڵقێکیدا سەد دڵ، گرفتارە دەناڵێنێ
سەری زولفی پەرێشانت مەگەر زنجیری شاهانە؟
هەناسەی عاشقان با نەدگرێ، بێ مروەتی تاکەی؟
بترسێ ئەی گوڵی نازک بەدەن لەو بایی زریانە
ئەگەر زولفت وەکو من عاشقی ڕووی تۆ نییە بۆچی
سەراپا تێکچووە، کەوتۆتە بەر پێت دەستو دامانە؟
ترازا دوگمەکەی سینەی، بە یاری زولفی هات غەمزە
بەیان بەربوو لە لای چین، باخەبەر بن! تیرە بارانە
وەفایی بۆ گوڵێکی سەروباڵا شێتو شەیدایە
وەکوو قومری دەناڵێنێ وەکوو بولبول غەزەل خوانە
دڵی پڕ نێشی من بۆیە وەها خوونابی گریانە
هەموو سینەم وەکو نیشانە جێگا نێشی موژگانە
بە زاری پێم کوت ئاخر بوردەباری تا بەکەی؟ فەرمووی:
دەسا دەی بیکوژن، یاران! کە ڕۆژی بەردەبارانە
بەلاگەردانی تۆم. ئەی من بنازم خاڵی ڕوخسارت
خەلیلی ئاتەشی ئەمروودە، خەتتی سەبزی ڕێحانە

کە تۆ سوڵتانی حوسنی بۆ لە حەزرەت نەبرووت ڕێت دا
لەبەر چاوت کە هیندوماڵی کەعبەی کردە مەیخانە؟
تەبیبی میهرەبان! بێهوودە تاکەی دڵنەوازیی من؟
وەکو بۆ خۆم دەزانم هەستە بیللا ڕۆژی گریانە
دەڵێ حاڵت لە سەیلی دیدە. سۆزی دڵ چییە قوربان؟
لە دووریی تۆ بڵێم چی؟ حاڵی من خنکانو سووتانە
مەمکوژە تۆ گەردەنی خۆت زوو لە زولفان دەرخەوە
ئەی سەبای ساڵحان ئەتۆ بکەی ئەم شەوە ڕۆژ بێتەوە
تاقەتم چوو نارەقی گەردنت بە زولفان ون مەکە
ئەی ستارەی سوبحدەم ئەمشەو کە زووتر دەرکەوە
سووتبووم خۆم دا پەنای زولفت دەمێک ئاسوودە بم
رووت نیشان دام باز لە سایەی تۆ وە ئاورم گرتەوە
زولفت ئەفشان کردو پەنهان بووی و دونیات کردە تەم
خۆت وەدەرنا عالەمت سووتاندو ئاورت کردەوە
با بە هەوایای پایی بۆست عومری من کۆتا نەبێ
مەیخە پشت گوێ، مەرگی من، بێ زولفەکانت بەردەوە
نولفەتی زولفت چییە قوربان لەگەڵ ڕوخساری تۆ
خۆ بە هیچ دینێکی نابێ کوفرو ئیمان پێکەوە؟
هاتە سەر خەندە کە من سوڵتانی حوسنو دولبەرم
غایەتی سوورەت نومای ڕۆژی جەمالی من شەوە

بای سەبا بەرقەع گوشا بوو یا نەتۆ بووی خۆت نواند
یا نە ریزوان دەرکی گوڵزاری بەهەشتی کردەوە؟
من لەبەر عەکسی نیگاهت کەوتووم (و) هۆشم نییە
چاوەکەی تۆ هەر نەخۆشە یا نە سەرخۆشی خەوە؟
((خارق العادات))ی زولفــو خاڵو خەندەی زاری تۆ
میشکــو عەنبەر. شەهدو شەککەر. لە علو گەوهەر پێکەوە
زولفــ لادە با دیار بێ جاعیلی لەیلو نەهار
ڕووی وەدەرنا تا بزانن ((خالق الاسباح)) ئەوە
نەوڕەسیدی نەخلی باڵا شەرحی حەرفی وەحدەتە
نەورو نەکهەت، نوورو زوڵمەت، نارو جەنەت پێکەوە
وەک سەری زولفت دەبێ کێ بێ حیسابی تێک نەچێ
گەر بە ناز تۆ بێیە پەی مەحشەر بە چاوی مەستەوە؟
چم لە نوممێدی بەهەشتــو بیمی دۆزەخ داوە من؟
دۆزەخی من هەر فیراقە، جەنەتی من هەر ئەوە
لێوەکەت عومرم بوو شەرتت کرد بە دڵ جارێکی دیش
وەختە بۆت بمرم وەرە عومری دووبارەم پێ بدەوە!
خۆش بە ناز ڕامەبرە، قوربان نیلتیفاتێک هەبێ
داد خواە زۆر کەوتوون نەختێ سەمەندت بگرەوە
تاقی نەبرۆت دەرخە شادم کا هەتا قوربانی بم
عیدی قوربان چونکی شەرتی رونیەتی ماهی ئەوە
داخۆ چ بکا پاش خەتــو خاڵان سەفی موژگان بە ناز؟
لەشکری تورکان ئەوا هاتــو فەڕەنگی پێشرەوە

ناەو ناڵەی بێ قەرارت عالەمی خستۆتە جۆش
گوڵ بە ناز پەروەردەیە ئەی دڵ دەمێکی بسرەوە
من لەسەر خاکی دەری یاری سەفەرکەردە نەمام
نامرم ئەهلی بەهەشتم گەر ژیانم بێتەوە
تۆ هەڵستای بەو دەمە رووحی وەفاییت زیندە کرد
با قیامەت کەس نەڵێ هەر یێکە تۆو خودا هەستەوە

لەبەر نازی چاوبازان خوردو خەوم خوێناوە
بە تیری تیر ئەنداران چ بکەم جەرگم براوە؟
شێتو شەیدای سەحرایی، دەگریم هەروەک (وەفایی)
چ بکەم لە دڵەی سەودایی، پەرییان دەستیان لێ داوە
لە سەر تاقی دوو ئەبرۆی مەیلی زولفان دەمکێشێ
خۆ وەختە من کافر بم، چ بکەم قیبلەم گۆڕاوە
ئیشوەی ڕووی تۆ هەر خۆش بێ، موشکل گوشاو سەرخۆش بێ
بزووت بادی نەورۆزی، گرێی زولفت کراوە

ئەی ئاوێنەی دولبەری! زارت گوڵ زوڵفت زەڕی
با هەناسەم نەدگرێ ڕووی خۆت بێنە بەم لاوە
زوڵفت جێی بێ قەراران، رووت رۆژی شەو بێداران
ئەمان شای گوڵزاران! روحمێک تا رووحم ماوە
بەس عومری من بە بادە، رووت بێنە زوڵفت لادە
دڵ بۆ یە نامورادە، بەو شەوە ڕۆژ گیراوە
با شەو بڕوا سەحەر بێ، باغی گوڵان وەبەر بێ
گەر تۆ مەیلت لەسەر بێ، کافر ئیسلامی ناوە
دەستم لە تای زولفت دا بەم بالایە نەمزانی
بۆ چ دەمکوژی خۆ قوربان پردی قیامەت نەپساوە؟
لە بەر چاوت نەمزانی، بێ باغەبان گوڵ چینم
مەست بووم هۆشم لێ نەبوو، دەمم بۆ ڕووت هێناوە
هاتم بە بۆنەی خاڵت، تووشی بەڵای زوڵفت بووم
تەیرێکی نابەڵەد بووم نەمزانی دانەو داوە
ئەمڕۆ سەبای مورادان کاسی کردم نەمزانی:
نە عەتری نافەی چینە، نە بۆنی زوڵفی خاوە؟
لە سایەی چاوەکانی بوومە رەندی خەرابات

لە لای پیری مەیخانە خەرقەم لە گرۆی مەی ناوە
تو خودا دڵم مەشکێنە. با بزانم: رووت وا بێنە
رووتە یا گوڵ هەنارە لێوتە یا شەکری خاوە؟
وەقتێ نارەق دەرێژێ بۆ کوشتنی وەفایی
بە گوڵی کوڵمی سوێند دەخۆم گەردەن شووشەی گوڵاوە
لە دەردی بێ دەرمانی کەوتووم سەرگەردانی
بە جوانی ((لن ترانی)) چ بکەم رووحم سووتاوە
قەیتانی دوو لێوانت بەندی جەرگی پساندم
کوفرت لە لام زاهیرە روحمت لە لا نەماوە
سڵاوم کرد لە یارم. بە دڵێکی غەمگینەوە
بە لەفزێکی زۆر شیرین جوابی سڵاوی داوە

گوڵێکم بوو لە دونیادا شکۆفەی باغی رەعنایی
لە داغی پەرچەمی شێوام لە نێو بازاڕی ریسوایی
وەکوو بولبول بە رووحو دڵ شەو و ڕۆژ بوومە سەودایی
هەموو عومری عەزیزم چوو لە ڕێی خەندێک بە خۆڕایی
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیش چوو

ئەمن وەک پەرچەمی جانان. ئەمن وەک نێرگسی یارم
لە لایێ خاوو سەرگەردان. لە لایێ مەستو بیمارم
بڵا بگریم. بناڵێنم. کەوا تێک چوو سەرو کارم
دڵم دانا لە ڕێی دولبەر. نە دڵ بۆم بوو نە دڵدارم
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیشم چوو

گولێکم بوو لە باغی دولبەریدا ماهی کەنعانی
دڵێکم بوو لە ڕیزەی عاشقان مەجنوون بە سووتانی
دڵی بردم فریوی دام بە ماچی لێوی مەرجانی
ئەسیری ئیلتیفاتی سەر زوبانی بووم و ئەمزانی
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیشم چوو

بە ئاوی چاو و خوێنی دڵ، بە سەعیی ڕۆحی شیرینم
غەزالێکم لە داو خست، نافەتی دڵ غارەتی دینم
هەتا چووم چاوەکانی ماچ بکەم لەحزێکی ببینم
لە دەستم چوو وەکوو دڵ. بوو بە مایەی شیوەن و شینم
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیشم چوو

وەفایی من شەهێنی قۆڵی چاوبازانی شاهان بووم
ئەسیری دەستی گوڵ دەم. سەرو باڵا. ماهڕوویان بووم
گەهێ بولبول، گەهێ توووتی، گەهێ مورغی غەزەلخوان بووم
بە ئوممێدی عەزیزێک دوور لە چاوم پیری کەنعان بووم
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیشم چوو

خوداوەندا خوداوەندا! پەشیمانم پەشیمانم
بە کاری ناخێرەت نایێم عەجەب ناڵوودەدامانم
بە باری مەعسییەت شەرمەندەم و چاو پڕ لە گریانم
نە دینم بوو نە دونیا گەر نەکێشی خەت بە دیوانم
بە جارێ ماڵی وێرانم! ئەویشم چوو ئەمیشم چوو

دەمێک ساقی دەمت بێنە دەخیلی چاوەکانت بم
بە جامێک دەستی من بگرە فیدای پیری موغانت بم
لە دوو لا مەستو حەیرانم، بە قووەی جەزبە نازانم:
نە سەرگەردی سەرو گەردەن، نە قوربانی لەبانت بم
چ خۆشە وەجدی سەرو گوڵ، بە دینی قومری و بولبول
دەمێک شەیدای قەدو باڵات، دەمێک شێتی دەهانت بم

لە نیشانەی پەڕەی جەرگم نەوەستا تا نەگەییە دڵ
بە قوربانی خەدەنگی دەستـو بازووی چاوەکانت بم
شیفای دام غەمزەکەی چاوت کەوا خوێنی دڵی گرتم
بە قوربانی موداوایی حەکیمی حاڵ زانت بم
بە بێ نیمدادی خاڵی گەردەنت، دەردم شیفای نایە
مەگەر بێم دەستـو دامانی گەلاوێژی بەیانت بم
لە وەسڵی رووی تۆی کردم حیجابی پێچی زولفت
هەتا کەی دڵ شکستەی دەردو تەعنەی باغەبانت بم؟
موقیمی خاکی دەرگای تۆ حەریمی جەننەتە جێگای
لە لوتفی تۆ چ کەم نابێ منیش ریزەی سەگانت بم!
بە زولفی پڕ لە هاواری دڵان کەوتووم، دەسا ڕوحمێ!
نەمان سەرقافڵەچی قوربانی زەنگی کاروانت بم!
لەوی ڕۆژێ کە رووت واکردو لێت پرسیم، هەتا دەمرم
بە بۆنەی جەننەت دەبێ من هەر لەسەر ڕازی نیهانت بم
برۆت تێکنا، دەمت وێکنا، لە دەریای لوتفی تۆ دوورە
لە قوربی قابەقەوسەینو مەقامی لامەکانت بم
نەمن کوردو دڵ نیفتادە، نەتۆ شۆخو عەرەب زادە
مەگەر بمرم بە بەختی خۆم دەمێکی هەم زوبانت بم
بە یادی زولفـو رووی تۆ وەک وەفایی هەر دەناڵێنم
دەبێ تا ڕۆژی مەحشەر تازیەدار و ڕەوزە خوانت بم

گا دەسووتێم گا دەگرییێم غەرقی ناوو ناورم
ئاخ لەبەر بەختی سیا! نازانم ئەز بۆ چ نامرم؟
هەر کە دەتبینم دەڵێی تۆ شەمعو من پەروانەتم
تا سەراپا نەبمە کۆ ی زووخاڵ قەد نارام ناگرم
هەر ڕەگەم تارێکە ناڵەی دێ لە شەوقی روو یی تۆ
عەندەلیبم، موتریبم، خۆش خوان، گو ڵ، راموشگەرم
(زولفــو روو، باڵاو ئەبرۆ، خەتــو خاڵو چاوی کاڵ)
(لەو تەسلیمی هەفت خوانە زۆر موشکیلە رووح دەربەرم)
عەکسی زولفــو رووتە مایەی جۆششی گریانی من
چ بکەم ئاخر چاو پڕ ئاوی دوودی عوودی مەجمەرم
حەقمە خو ێن بگریم لە بێدادی خەتــو جەوری نیگاه
من کە گیرۆدەی فەڕەنگ، یەخسیری دەستی کافرم
پێکەنینت جەزبی کردم بۆ سەرو زولفی سیاە
تووتیی شیرین کەلام پایەندی داوی شەککەرم
گا پەرێشانی روخو گا دڵ شکستەی قامەتم
هەر دە زولفی تۆ دەچم سەرگەشتەو سەودا سەرم
گەر بە ناز هەر دەمکوژی با تیر ببینم چاوەکەت
لێم گەڕێ جارێ بە کووچەی مەیفرۆشان رابرم
دوور لە تۆ زۆر بێ قەرار بووم تا (بە!) لوتفی چاوەکان
زەحمەتت دا بەر تەبیبان، هاتی، ئەمڕۆ چاترم
حاسڵی سەیرو سلووکم بوو بە خەندەی زاری تۆ
گە بەقا، گاهێ فەنا، گە غانیبــو گە حازرم
زاهید ئینسافت هەبێ تۆ چت لە رەندو بادەخوار؟
تۆ و بەهەشت، تۆو حوورو غیلمان، ئەمنو چاوی دولبەرم

وەک وەفایی دڵ بدە دین دانێ بۆ ساحیب دڵێک
دابزانی بۆچی من عاشق بە حوسنی مەڤهەرم
بە گوڵزاری نیرەم قوربان! دەپرسی گەر لە ئەحواڵم
ئەخۆشو سەرخۆشو مەستو خوماری چاوەکەی کاڵم
پەرێشانم، بڵاوم، تێک شکاوم، خاوو شێواوم
دەڵێی شاماری زولفی تۆم لە دووری تۆ شێتو عەبداڵم
بە نازی چاوەکەی وەک بازی. بازی دام هەتا پیر بووم
دەترسم هەر بە بازی بمکوژێ ئەو یاری منداڵم
ئە داغی جەرگی خۆم زانی. ئە مایەی بەرگی خوێنینم
شەهیدی دەشتی عیشقم. لالە ڕەنگینم. من کەڕو لاڵم
دڵەی بێ هۆشو گۆشتم موددەتێکە هەر دەناڵێنێ
خودا ڕوحمێ بکەی بەو مورغی حەپسی بێ پەڕو باڵم
بفەرموو با پەرێشانم ئەکا زولفت لەسەر ڕووی تۆ
ئەمان یا کاشیفی زوڵمەت! دەخیل ئەی شەو چرای ماڵم!
بۆ خۆت سەر مەشقی زولفو دەرسی باڵات داومو ئەز چ بکەم؟
نیشانەو دەست خەتی خۆتە ئەگەر ئەلفم ئەگەر داڵم
ئەمن نوفتادە بووم تۆ خۆت بە ڕوحمت دەست گیرم بووی
پەشیمانی ئە شێوەی تۆ یە، ئەی خورشیدی ئیقبالم!
نیشارەی چاوو عیشوەی زولفەکەت بوون مورشیدی ڕێگام
ئەگەر دەیری موغان قیبلەم. ئەگەر زوننارە بەرماڵم
بە تیغی غەمزە ئەمنو تورکی ڕووی تۆ قەت مەلێ. قوربان!
ئەگەر قیمەم بکەن هەر ڕۆژ پەرستم، هەر بەیەک حاڵم
ئەمن هەر تۆم دەوێ، من چم لە ڕووحمو چم لە دین داوە؟
بە قوربانی تەماشاییەکی تۆ سەد جار سەرو ماڵم
لە تاو دەردی دڵی دێوانە خوێن دەگریمو نازانم
ئە خەستەی چاوەکەی مەستم، ئە ڕەنجەی پەنجەکەی ناڵم
بە مەرگی من بە ڕەمزێکی بڵێ بەو چاوە حاڵیم کا

ئەتۆ نازدارو بیماری ئەمن بۆ چ زارو بێ حالْم
کوتی بۆ کوێ دەبەی رووحت وەفایی؟ دەوریان گرتی
نیزامی پەرچەمو سەربازی زولفو عەسکەری خالْم
ئەخۆشو مەستی دوو چاوی کالْم
حەقم بە دەستە ئەگەر بنالْم
بە غەمزەی چاوت بە خەندەی زارت
بردیان بە غارەت خەوو خەیالْم
فەرمووت چلۆنی؟ چ بلْێم عەزیزم؟
دوور لە زولفی تۆ! کافر بە حالْم
بە یادی چاوت چوومە خەرابات
لە رەهنی مەیدا خەرقەو بەرمالْم
من مورغی قودسی لە لامەکان بووم
ئیلاهی روحمێ! شکستە بالْم
شەوێکی تاریک، رەهێکی باریک
هەر بە ئومێدی چرای جەمالْم
بە تیری نازت براوە جەرگم
بە چاوی بازت ئەماوە حالْم
وەک من بە چاوت یەخسیری زولفم
کەس وا ئەگیرێ با داوی زالْم
خۆش بەو دەمانە گولْ گولْ دەپشکووت
شەکر دەباری پرسی لە حالْم
سەبا! دەخیلم هەتاکوو ماوم
بلێ بە زاری، بە روو بەخالْم:
دەمێکی بابێ دەوای دلْم کا
بە چاوەکانی، گەلێ بێ حالْم

وەفایی چی دیت لەسەر بگێڕیٚ؟
ئەما لەسەر تۆ نە سەر نە ماڵم
تا بادی خەزان دایە گوڵ و بەرگی ڕەزانم
سەد جیٚ وەکو بولبول بە جگەر داغی خەزانم
وەک بەرگی گوڵم دی کە بە با چوو بە ئەسیری
(کرد) و کەوتمو شێت بووم، عەبە پام. لاڵ بوو زوبانم
قومری وەرە هەتا دەمرین پێکەوە بگرین
تۆ سەروی ڕەوانت چووە، من رووحی ڕەوانم
بولبول وەرە تا رووحی منو تۆ یە بناڵین
تۆ باغی گوڵانت چوو. ئەمن داغی دڵانم
ئەی مەعدەنی شیرو شەکەر. ئەی گولبەرو دولبەر
ئەی تازە گوڵی دارە گوڵی باغی جینانم

لە باغان ناڵەو ناڵین دێ، دەڵێن شای نێو گوڵان ڕۆیی
لە مەیخانان سەدای شین دێ. مەگەر پیری موغان ڕۆیی؛
دەڵێی دەرەی قەمەر، سەیری فەلەک میزانی گۆڕاوە
کەواگوڵ زەرد بوو، سونبول تێک چوو، ڕەنگی نەرغەوان ڕۆیی
لەبەر چاوی جیهان بینم جیهان تاریک بوو نەمزانی
نە نووری چاوەکانم چوو، نە خورشیدی جیهان ڕۆیی
(لە دووری تۆ وە سور بوو چاوەکانم بەو گریە مەعلوومە)
(شەفەق دێ. کەوکەبیش هەڵدێ، کە میهری خاوەران ڕۆیی)
(دەمێکی هات بە چاوی سورمەسا، یەعنی: وەفادارم)
(کە جەرگی سورمەیی کردم بە سیحری جادووان ڕۆیی)

(عەجەب حاڵێکە گەمیەی ناتەشی! بێ بادەبان ڕۆیی)
سەحەر مەستانە هات بولبول بە شادی بۆ تەوافی گوڵ
کە دی باغ بێ گوڵە، داغ بوو، بە سەد ناڵەو فوغان ڕۆیی
مەڵێن بولبول مەناڵێنە کەواگوڵ گوڵشەنی چۆڵ کرد
دڵ نارامی نەما چبکا؛ کە نارامی دڵان ڕۆیی
قیامەت بۆ دڵان هەستا کە چاوی مەستی وەرگێڕا
مەگەر نازوردە بوو ساقی کە بەزمی مەیکەشان ڕۆیی
چ شینێکە؛ چ هاوارە لە نێو حەلقەی موریدان دا
مەگەر خواجەی سەمەرقەندی لە نێو ساحیب دڵان ڕۆیی؛

(چ نافەت کەوتە بەرچاوم کەوا چوو نووری بیناییم)
(مەگەر شاهی بوخارایی لە قەسری عاریفان ڕۆیی؟)
(بە ناڵەی دڵ شیفام نایێ دریغ بۆ مەرهەمی جەرگم)
(لە زەنگی کاروان چ بکەم، دەلیلی کاروان ڕۆیی؟)
خرابوو خانەقا بێ شێخو شەوقی تالیبان، سەد حەیف!
چەمەن و یران بوو، نەغمەی بولبولان چوو، باغەبان ڕۆیی
بە ناڵەی بولبولو قومری وەفایی بۆیە هەر دەگریم
گوڵێکی سەروبالام بوو بە تاراجی خەزان ڕۆیی

بە بێ باکی دەمێکی هاتو داغی کردمو ڕۆیی
دەبێ حاڵی چ بێ بولبول، بەهار زۆر پێ نەچوو ڕۆیی
نیگار هات دایە خەندە، کەوتە دونیا ناەو ناڵەی من
بەهار هات غەنچە پشکوت، دەنگی بولبول سوو بەسوو ڕۆیی
فیراقم کرد لە پاش تۆ، هیچ حەیاتم پێ نەما، قوربان
حەیاتی من کە تۆی، مەعلوومە نامێنم، کە تۆ ڕۆیی
لە سەر ماچێکی زاری خۆت کە نەتدا ڕەنگ نەبوو زیزبی
عەزیزم بێ وەفاییت کرد لەسەر هیچو نەبوو ڕۆیی
خەرامان هاتو چوو دولبەر، وەفایی ما بە ناکامی
دریغا! عومری شیرینم چ زوو هاتو چ زوو ڕۆیی

به نازێکی کوشندەی سەد هەزار جانو دڵ ئیفتادەی
مەلەک یا حووری عینی تۆ، فریشته یا پەریزادەی؟
به دڵ خەندێکی بنوێنە، بلوورین ساعیدت بێنە
یەدی بەیزات هەیە تۆ دەم لە ئیعجازی مەسیحا دەی
نە قەد تامی دەبێ، قوربان! نە گوڵ ڕێزو نە عەنبەر بۆ
ئەگەر جارێک به خەندەبیێ، سەری زولفت به دەم با دەی
کوتت: هازولفــو کافر بووم، کوتت: ها رووم و چاتر بووم
کە من هەر بێمە سەر ڕێی تۆ دەبێ تۆ بۆ چ لە من لادەی؟
دەمت وا بێنە دەستم بگرە، بابمرم لە بەر چاوت
به جامێکی خەلاسم کە لە دەست ئەو تورکە جەللا دەی
به چاوی مەستی تۆ کەوتووم بە ناری زولفی تۆ شەیدام
ئەخۆشی تۆم دەناڵێنم، حەیاتم! بۆ چ بەرم نادەی؟
کە تۆ سوڵتانی ڕوحمت بێ: بە زولفان بەس دڵم تێک دە
دەبێ تا کەنگێ ((بیت الله)) بە دەست کافر بە یەغما دەی؟
دەمت بێنە بە دڵ بگرم، لەبەر جامی لەبت بمرم
دەما دەم رووح بەخشی. بۆ لەبالەب ساغەرو بادەی
چرای قەندیلە، شەمسی ئاسمانە، رووی درەخشانت
ئەگەر سەد جار بە زوهرەو موشتەری ڕووبەندی پێدادەی
(وەکو ماسیو سەمەندەر تەشنەگیم ناچێ ئەگەر سەد جار)
(بە ئابو ڕەنگی رووت سینەم وەبەر تیری تەجەللا دەی!)
لە بەر چاوی وەکوو زولفی پەرێشان کەوتمو فەرمووی
وەفایی چت لە مەیخانان؟ کە تۆ وا پیرو ئیفتادەی

نیگارا ئەی بە غەمزە ئافەتی دڵ چاوی بیمارت
ئەمان سەر تا قەدەم سووتام لە دووری نووری دیدارت
دەسا ڕوحمێ وەفادارم! بە حاڵی دادو هاوارم
کە وەک بولبول دڵی زارم دەناڵێ بۆ گوڵی زارت
سەرم ناوێ ئەگەر ئەیخەم بە حلقەی پەرچەمو چاوت
دڵم ناوێ ئەگەر ئەیکەم بە فیدیەی چاوی عەییارت
ئەسیری زولفی خامی تۆم، شەهیدی ڕەمزی چاوی تۆم
ئەمن گیراوی داوی تۆم، بە سەدجێ دڵ بریندارت
شەهیدی نازی تۆمو داغداری باغەبان ئەی گوڵ
لە دووری تۆ بناڵم، یا لەسەر بێدادی ئەغیارت؟
ئەمن ئەمدیوە هیندوو باغەبانی باغی جەننەت بێ
بە شیرینی چ دڵ کێشە، بنازم خاڵی ڕوخسارت!
لە لایێ شەککەرستانە، لە لایێ ئابی حەیوانە
ئەگەر گوڵ بێ، ئەگەر غونچە، لەبەو زاری شەکەربارت
وەفایی دوور لە وەسڵی تۆ وە، پابەندی تەلیسمێکە
لەسەر گەنجی جەماڵت کەوتە داوی زولفی ڕەشمارت

گوڵەندام ئەی تەنافی گەردەنم زولفی پەرێشانت
عیلاجێ، چارەیێ، روحمێ، ئەمان دەستم بە دامانت!
غەریبی تۆم، ئەخۆشی تۆ بە گۆشەی چاوی بیمارت
ئەسیری تۆم شەهیدی تۆ بە نووکی تیری موژگانت
نیشارەت نافەتی ڕوحم، کەلامت غارەتی دینم
تەبەسسوم سیحری لێوانت، رەمزی چاوانت
مەگەر سەرتاقەدەم زولفت وەکوو من خاوو شێوا بێ
کە سەرگەردانی سەودایە لەسەر چاکی گەریبانت
دەڵێی شەککەر فرۆشی شاری میسرە وا بە شیرینی
-بنازم!- خاڵی وەک هیندوو لە گۆشەی لێوی خەندانت
ئەگەر دڵ بوو، ئەگەر دین، دامە سوورمەی چاوەکان. ئیدی
بەسم سەودازەدەو ڕیسوا کە تۆبێو دینو ئیمانت!
تەسلیمی بابلە، سیحری حەڵاڵە، ڕەنگی ڕەیحانە
شکەنجو بەندە، یاخۆ جێ دڵانە زولفی سەرشانت؛
بە نازادی لە کن خۆی شوهرەیە من ماتو حەیرانم
گوڵو نارنجی بەر هێناوە خۆ سەروی خەرامانت
لە بەر چاوت بگریەم، یا لە دەست تۆ دادو هاوار کەم؛
لەبەر ئەیرەنگی مەستان، یا لە سیحری ڕەنگی دەستانت؛
دڵم سەودازەدەی باڵاتە خۆم دڵدادەیی ئەبرۆت
بە باڵا دڵ بەلاگێرت، بە ئەبرۆ خۆم بە قوربانت
لە دادی من بپرسە جارێ ئەی سوڵتانی عیشوەو ناز!
بە ناحەق بۆچی بمکوژێ نیشارەی چاوی فەتتانت؛
وەفایی کەوتە حەڵقەی زولفت. ئیدی مەیدە بەر موژگان
کە من کوشتەی تەنافت بووم چ لازم تیرە بارانت؛

دڵم پڕ خوێنو خوێن بارە بە غەمزەی نازی چاو مەستان
هەتا نەمرم ڕەها نابم لە مەکرو سیحری چاو بەستان
ئەتۆ سەروێکی نازداری ئەتۆ شۆخێکی گوڵزاری
بە دڵ وا چاکە بدگێڕم لە سەر چاوان لە سەر دەستان

* سیناتور: فەرشچیان

ئەی پڕ تەوی حوسنت هەموو ڕەنگی گوڵە باغان
ئەشنەی ئەزەرت زەوقی دڵو شەوقی دەماغان
ئەسماو سیفتان بە تەجللی لە وجوودم
یا شەو بوو ئەتۆ هاتی لەمەت کردە چراغان؟
تۆ هاتییە گوڵشەن بە سەرو زولفی بڵاوت
زۆر پێ ئەچوو ڕۆیی لە چەمەن لەلا لە داغان
زولفت بە هەناسەم گەییە سینەیی بازت
زستانە گوڵستان بووە پابەستەیی زاغان
ئەو کوڵمە کە ئاڕایشی سەد دایرە زولفە
گوڵ شەوقی بە شەو داوە چراغانە لە باغان
(لەو ڕاستەیی بازاڕە چ نادەن بە دڵی من)
(هەر مەرحەمەتی تۆیە خەریداری ئەیاغان)
سەد ئەشتەری غەمزەت لە دڵم دا کەرەمت کرد
قانوونی تەبیبانە بپرسن لە ئەساغان
سووتاوە دەروونمو وەرن ئەی موتریبو ساقی
تۆ لێدە لە تەنبوورە، ئەتۆ پڕ کە ئەیاغان
چارەی نییە دێوانەیی رووی تۆیە وەفایی
سەد ساڵ ئەگەر بیبەنەبەر پیرو وەجاغان

شەو لە خەودا من چراغ بووم. دڵ چراغ بوو. جان چراغ
ئەی لەبەر عەیشی شەوی دی جان چراغ. جانان چراغ
گەە فریشتە، گەە پەری، گەە حۆری عین. گاهێ مەلەک
گەە قەمەر. گەە موشتەری، گەە ڕۆژ. گەهێ ڕەخشان چراغ
ڕەنگ بە ڕەنگ زولفی درەوشان. دەم بە دەم رووی خۆی نواند
چل چراغ یا شەوچراغ بوو. یا بە سەد ڕەنگان چراغ؟
ڕووی لە تاتا زولفی دەرخست هاتە سەر رووی مەرحەمەت
نەوبەهار بوو. شەو بەهار بوو. واکە دایسان چراغ
ڕوو لە حەلقەی تاری زولفان، دەم لە فرقەی پێکەنین
وەک لەکن کانی حەیاتی شەو هەزار تابان چراغ
ڕەونەقی هەفت ئاسمانو زینەتی ڕوویی زەمین
هەر وەکوو بۆ شانشینو مەنزڵی شاهان چراغ
تابی سونبول، تابشی گوڵ. نیم نیگاهی چاوخومار
نەشئە بەخشا. جان فەزا، وەک شەو لە مەیخانان چراغ
عەکسی ڕووی ئارایشی زولفــو خەتــو خاڵان دەدا
وەک بە گوڵ گوڵشەن چراغ بێ سونبول و ڕەیحان چراغ
شەوقی دا من، ڕووی دەمن کرد دیم شەوم پێ بۆتە ڕۆژ
من دەسووتام، من عەجەب مام من چراغ بووم یان چراغ؟
دڵ لە لایێ، تەن لە لایێ، وەک ئەیستان ئاوری گرت
مەسجیدو دەیرو کلیسا ماوە پڕ تابان چراغ
دارو بەرد وەک من دەسووتا. دەر ئە ما. ئەیوان ئەما
زاهیرو باگین چراغ بوو. دەر چراغ. ئەیوان چراغ
زولفی تۆو ڕوخساری تۆیە. یا شەوم ڕۆژی و یسال؟
ڕوویی تۆو باڵایی تۆیە، یا لە سەروستان چراغ؟

(من ئەوا مەستو نەزان بووم بۆچ لە داغی باغی رووت)
(گوڵ وەکوو بولبول دەسووتا. تەرزی پەروانان چراغ؟)
ناگەهان دولبەر نیهان بوو، بوو بە ڕۆژی ڕەستەخێز
کەف زەنان مەیخوارە، وێران مەیکەدە. گریان چراغ
شەعشەعەی خورشید نیهان بوو، لاڵو کەڕ بوو نیلوفەر
ماتو خامۆش ما وەفایی وەک سەحەرگاهان چراغ

* مینیاتور فەرشچیان

تاپێکی ریشەیی دڵ بە نووکی غەمزەدا دا
دەستێکی بۆ سەما ڕووبەندی ماهی لادا
نافەی گوڵی بە دەرکەوت عەتری بە دەم سەبا دا
باریک و لووس و نازک وەک زولفی خاوی بادا
وەک شاخی گوڵ بەلادا ، شیرین تەشی دەڕێسێ
نووکی تەشی بە گەردش چەرخێکە قوتبی پێوە
((مجرب)) و بە داوای کە چەرخی کەوتە نێوە
وەک زوهرە دەستی کێشا کە بەندی قەوسی زیوە
ئەستێرە ماهی داگرت سابت کرا بە پێوە
عەرەق بە ڕوو بەڕێوە، شیرین تەشی دەڕێسێ
لە بانی عارەقی ڕشت لە پێکەنینی زاری
بە خەندە غونچە گوڵ بوو گوڵاوی لێ دەباری
وتم بفەرموو سەر دوو چاوی من بەیاری
بە چاوی من ببینن تەسلیمی سیحرکاری
کە سەروی جۆیباری، شیرین تەشی دەڕێسێ
کە دەستی بردو هێنا بە دولبەری بە تادا
هێنایە چەرخە و گێڕای بە ڕانی سافیدا دا
عەیان بوو پەنجەیی ڕۆژ بە خەتتی نیستیوادا
بە سوبحی سادق نەنگوت ژەنەب لە نێو سەمادا

حیرەت لە ماسیوادا، شیرین تەشی دەڕێسێ
کە هاتە چەرخەو بازی تەشی بە رانی لووسی
دەکەوتە پای بووسی دوو زولفی نابەنووسی
ژەنەب لە مانگەشەودا دەهاتە چاپلووسی
لەسەر بەیازی گەردەن بە خەتتی خۆش نووسی
مەە، بێتە پایبووسی، شیرین تەشی دەڕێسێ

یەخەی کراسی لاچوو پشکووت بە هەردوو لێوان
گوڵو شەکەر دەباری لە کووچەی باغی سێوان
زولفی پرزاند و کوڵمی وەدەر نەکەوت لە نێوان
شەمسو قەمەر هەڵاتن دو ێنێ نو ێژی شێوان
وەفایی کەوتە کێوان. شیرین تەشی دەڕێسێ

کە کەوتە چەرخەو گەردوش تەشی بە دەستی رەنگین
هەودای لە لێوو دەم دا خورشیدی سینە نەسرین
سەمای بە ژوزەنەب دا ((کفـ القچب)) ی شیرین
گرتی خەتی مودارا شەفەق بە عەقدی پەروین
سیحرێکە بۆ دڵو دین، شیرین تەشی دەڕێسێ

دوو زولفی چین کرد کە نافەیی خەتایە
دوو مەمکی خستە سەرلق هەناری دڵ گوشایە
بە خەندە چەرخێکی دا کە شەوقو نەشئە وایە
بە نوکتە پێ نیشان دام سەما لە سەر هەوایە
هەموو نیشارە وایە، شیرین تەشی دەڕێسێ

بە عیشوە زولفی لادا لەسەر عوزار و زاری
دوگمەی کراسی ترازا، بزووت هەوای بەهاری
کە شەو بەیانی بەرداگوڵو وەنەوشە باری
سەودای بە عاشقاندا باغی گوڵو هەناری
دونیایەک نینتزاری. شیرین تەشی دەڕێسێ

کە زوڵفی کەوتە سەر روو هەموو خەتای بە چین دا
خەرامی تاوسانەی بە سەروی نازەنین دا
سفیدەیی بەیانی بە باغی یاسەمین دا
فەنایی پڕ بەقا بوو دەمی لە پێکەنین دا
سەد نافەتی لە دین دا، شیرین تەشی دەڕێسێ

سمی غەزالەیی چین لە نافەدا عەیانە
دەڵێی لە نیوەشەودا سفیدەیی بەیانە
قەدی گوڵ و دەمی گوڵ نەمەی کە قووتی جانە
لە باغی یاسەمیندا شکۆفەیی گوڵانە
بەهاری بێ خەزانە، شیرین تەشی دەڕێسێ

شکۆفە وا هەڵستێ لە زێڕو زیو حوبابێ
لە کەوسەری بە هەشتێ دەروونی پڕ کرابێ
خڕو لەتیف و نازک بلووری خودنوما بێ
بە تەرزی درزی دەرزی لە خۆ وە درزی دابێ
دیارە سەروی وابێ، شیرین تەشی دەڕێسێ

شەوێ لە بیرەخەودا جەماڵی ویم بە دڵ دی
دوو چاوی مەستو کاڵم وەکوو غەزالی سڵ دی
ئەگەر چی ئەوبەهارم بە ڕەنگی باغی گوڵ دی
هەناری ئەوڕەسیدەم شکاوو خاوو بڵ دی
گوڵم لە خاکو گڵ دی، شیرین تەشی دەڕێسێ
وتم چبو ئەمامم! بە خاڵو خەت ئەماوی؟
وەکوو بەهاری سونبول بڵاو تێک شکاوی؟
وتی گڵاوی سەگ بوو شکۆفە گوڵ گوڵاوی
بە گەردوش و سەماوە ستارەیی سەماوی
بەسەر چوو چاو و راوی، شیرین تەشی دەڕێسێ
مەنعی مەکەن وەفایی کە خاوی دڵ بڵاوە
سەرێکە مەستی نازی، دڵێکە بۆی ئەماوە
بە داوی دڵ دڵی خۆی بە داوی زولفی داوە
دڵم حەقی بە دەستە فتوایی سەرمی داوە
کە ئەم غەزالە چاوە، شیرین تەشی دەڕێسێ
قوتووی لونالییانە لە زیوی دارژاوە
لە بالەبە لە حیکمەت لە شەهدی هەڵکراوە
لەبەر ئەزاکەتی ڕۆژ ڕوواقی دادڕاوە
بە تەرزی درزی دەرزی لەخۆوە درزی داوە
بە مەی عەیان کراوە، شیرین تەشی دەڕێسێ
شیفای جەراحەتی دڵ تەشی ئەبوو، کەی رستی؟
شەش پەڕەکەی کاکی خۆی پڕ ناوو پڕ بە مستی
هەتیوی کەللەشەق بوو بە داوی حیلە بەستی
لە تاوی هاتوچۆدا بە لێوی غونچە گەستی
بە رووح و دڵ بە قەسدی، شیرین تەشی دەڕێسێ

بە دڵ بە دیدە سۆسەن بە غونچە گوڵ بەرەق بوو
شەشپەڕەکەی وەفایی کولوفتو تیژ و ڕەق بوو
✿ گوڵی(....) هەموو وەرەق وەرەق بوو
بە عارەقی عورووقی کە سەرخۆشی عەرەق بوو
بە مەی چ موستەحەق بوو، شیرین تەشی دەڕێسێ

✿ ئەم دێڕە لە دیوانی وەفاییدا بەم شێوەیە، لە مێژووی ئەدەبی کوردی دکتۆر مارف خەزنەداریش بەم شێوەیە
(لە هاتۆ چۆی شەماڵی گوڵی وەرەق وەرەق بوو)

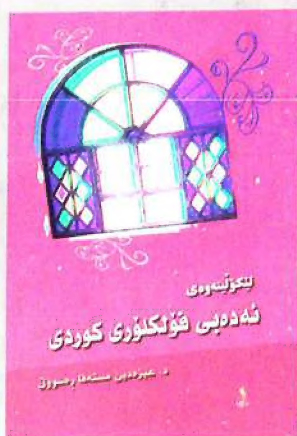
✿ میناتور: فەرشچیان

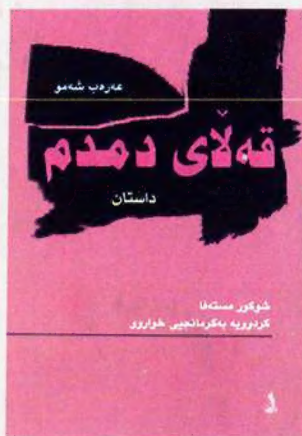
ژمارەكانی ڕابردوو

ئیبراهیم ئەحمەد ، محەمەد مەولوود (مەم) ، کەمال مەزهەر، لەتیف حامید، سوارەی ئیلخانی زادە، محێدین زەنگنە، ئەحمەد هەردی، یەڵماز گۆنای ، ئیسماعیل بێشکچی ، محەڕەم محەمەد ئەمین ، دڵدار ، مەستوورەی ئەردەلانی ، مەولانا خالیدی نەقشبەندی ، جەمال عیرفان ، مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، جەلالی میرزا کەریم ، عەبدولخالق مەعرووف ، هێمن ، حوسێن حوزنی موکریانی ، ئەمین فەیزی ، کامەران موکری ، جەلال تەقی ، محەمەد ساڵح دیلان ، هەژار ، شاکر فەتاح ، کاکەی فەلاح ، عەلائەدین سەجادی ، شێخ محەمەدی خاڵ ، حوسێن عارف ، عەلی ئەشرەف دەروێشیان ، سەلیم بەرەکات ، پێشەوا قازی محەمەد ، مەحموود مەلا عیزەت ، فایەق بێکەس ، عەبدوڵلا پەشێو ، جگەرخوێن ، بابا تاهیری عۆریان ، عەرەب شەمۆ ، دڵشاد مەریوانی ، مەنسووری یاقووتی ، حەسەن قزڵجی ، ئیبراهیم ئەمین باڵدار ، مەسعوود محەمەد ، بەختیار زێوەر ، نەجمەدین مەلا ، مەلا جەمیل ڕۆژبەیانی ، لەتیف هەڵمەت ، حاجی قادری کۆیی ، پیرەمێرد ، مەلا مەحموودی بایەزیدی ، شێخ ڕەزای تاڵەبانی ، شەریف پاشای خەندان ، جەمیل سائیب ، ئەحمەد موختار جاف ، عەبدولڕەحیم ڕەحمی هەکاری ، میر شەرەفخانی بەتلیسی.

ROVAR No: 59

کتێبخانەی کوردی

چاپخانەی

هەولێر - کوردستان
Aras Press
Kurdistan - Erbil